

LUND UNIVERSITY

Uttryck genom handling

Medierande verktyg i körledarbete med barn och unga

Bygdéus, Pia

2012

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Bygdéus, P. (2012). *Uttryck genom handling: Medierande verktyg i körledarbete med barn och unga*. [Licentiatavhandling, Musikhögskolan i Malmö]. Lunds universitet, Musikhögskolan i Malmö.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

UTTRYCK GENOM HANDLING

*Medierande verktyg i körledararbete
med barn och unga*

Pia Bygdéus
Licentiatuppsats i musikpedagogik
ht 2012

PIA BYGDÉUS · UTTRYCK GENOM HANDLING · MEDIERANDE VERKTYG I KÖRLEDARARBETE MED BARN OCH UNGA

LUNDS UNIVERSITET
Musikhögskolan i Malmö

Lunds universitet Musikhögskolan i Malmö

Lunds universitet
Musikhögskolan i Malmö

UTTRYCK GENOM HANDLING

Medierande verktyg i körledararbete med barn och unga

Pia Bygdéus
Licentiatuppsats i musikpedagogik
ht 2012

Teckningar av Gunnar Eriksson

LUNDS UNIVERSITET
Musikhögskolan i Malmö

ABSTRACT

Title: Uttryck genom handling. *Medierande verktyg i körledararbete med barn och unga.*

English title: Expression through action. *Mediating tools in choral leaders' work with children's choir and youth choir.*

Language: Swedish

Keywords: choir leadership, choral pedagogy, choral conducting, mediating tools, sociocultural perspective.

The role of the choir leader is a complex one. When working with a choir, choir leaders often use several aspects of their professional role. The aim of this qualitative study is to describe, verbalise and make visible the mediating tools that choir directors working with children and youth choirs use. In a longitude study, four choir leaders were observed closely while working with their choirs. They also took part in semi-structured interviews. The empirical data material consists of observation notes, reflective writing, individual interviews, focus conversations and videotapes.

Analysed from a sociocultural perspective, the result points to eight groups of mediating tools: a) a listening attitude towards the choir, with the music in focus; b) a variation in ways of working with the choir, where a variety of physical tools are used; c) the use of musical routines; d) the choir director acting as a role model in shaping musical expression with the group; e) a concentrated cooperation with the choir through short and expressive instructions; f) reflection in practice by planning and self-evaluation; g) storytelling, which results in memory training, stimulation of the imagination and the sharing of common experience, and h) the use of target images expressed as visions, small/big goals or jointly stated, communicated targets. The choir directors who participated in the study use a variety of approaches and ways of working as a strategy for communicating and working with child and youth choirs.

Lunds universitet/Konstnärliga fakulteten, Musikhögskolan i Malmö

Copyright © Pia Bygdéus

Teckningar: Gunnar Eriksson

Formgivning: Carl Åkesson

Tryckt i Sverige av Media-Tryck, Lunds universitet

Lund 2013

ISBN 978-91-979584-4-8

Förord till bokutgåvan	7
Förord	8
1. Inledning – Bakgrund – Syfte	11
1.1 Mitt i musiken	11
1.2 Egen bakgrund	12
1.3 Syfte och forskningsfrågor	13
1.3 Uppsatsens disposition	13
2. Litteraturoversikt och tidigare forskning	15
2.1 Studier om körledning	16
2.2 Studier om ledning av projekt	20
2.3 Handböcker om körledning	22
2.4 Kroppen – hela instrumentet – hälsa	23
2.5 Tävling och körsång	26
2.6 Rekrytering och tillväxt	27
2.7 Pojkar, män och körsång	27
2.8 Skola och körsång	28
2.9 Barn och körsång	29
2.10 Sammanfattning	31
3. Teoretiskt ramverk	33
3.1 Lärande och skapande som medierat och relationellt	33
3.1.1 Medierande verktyg	33
3.1.2 Kollektivt minne	36
3.2 Reflektion som verktyg	36
3.3 Ett relationellt perspektiv på körledning	38
3.4 Identitet och yrkesroll	41

4. Metod	45
4.1 Praxismått forskning – metodologiska aspekter	45
4.1.1 Tolkning i praktiken	47
4.1.2 Reflektion i praktiken	48
4.1.3 Triangulering	49
4.2 Studiens design	50
4.2.1 Bakgrund	50
4.2.2 Studiens planering	51
4.2.3 Förstudie hösten 2009	51
4.2.4 Urval och deltagare i studien	53
4.3 Databesamling	53
4.3.1 Observationer	55
4.3.2 Enskilda intervjuer	55
4.3.3 Fokusamtal – fokusintervju	55
4.3.4 Modell som trigger	56
4.3.5 Reflektioner	58
4.4 Analys	58
4.5 Studiens kvalitet och giltighet/validitet och reliabilitet	58
4.5.1 Forskarens position	59
4.5.2 Etiska aspekter	59
5. Resultat	61
5.1 Körledarbilder – beskrivningar av praktiken	61
5.1.1 Anna	62
5.1.2 Beatrice	64
5.1.3 Carl	69
5.1.4 Desirée	73
5.1.5 Sammanfattande analys av körledarbilderna	75
5.2 Mål och förutsättningar för verksamheten	76
5.2.1 Likheter och skillnader i körledarens mål med körverksamhet för barn, unga och vuxna	78
5.2.2 Konstnärliga mål i körarbetet med barn och unga	80
5.2.3 Körledaren – ledarskap	81
5.2.4 Sammanfattande analys av mål och förutsättningar för verksamheten	82

5.3	Verktyg i körledning	84
5.3.1	Lyssnande attityd	84
5.3.2	Prövande av metoder	85
5.3.3	Musikaliska rutiner	86
5.3.4	Förebildande	86
5.3.5	Kommando – koncentration	87
5.3.6	Reflekterande i praktiken	88
5.3.7	Historieberättande	88
5.3.8	Målbilder	88
5.3.9	Sammanfattande analys av verktyg i körledning	89
5.4	Sammanfattning av resultaten	90
6.	Diskussion	93
6.1	Verktyg i den musikaliska praktiken	93
6.2	Mediering av musikalisk kunskap	96
6.3	Kunskapsutveckling i yrkesrollen som körledare	97
7.	Fortsatt forskning	101
	Referenser	103
	Bilaga	111

FÖRORD TILL BOKUTGÅVAN

Till körledare, korister, körintresserade och forskarsamhället.

Denna studie, som är en del av mitt avhandlingsarbete, bygger på arbetet med att utforska, beskriva och synliggöra körledarprofessionen. Mitt intresse för forskningsmetod har inneburit att jag här kunnat pröva en möjlig forskningsmetod för att undersöka ett annat metodfält, nämligen körledaren som yrkesutövare i praktiken.

Efter licputationen i december 2012 har denna bokutgåva blivit möjlig genom medel från Linnéuniversitetet i Kalmar/Växjö. Ett särskilt tack till Niklas Ammert med stab för en stimulerande arbetsmiljö vid musikavdelningen/Linnéuniversitetet i Växjö, min arbetsplats sedan 2002.

Korrekturläsaren Cecilia Hansson vill jag tacka varmt! Utan korrektur – ingen bok! Det är väldigt stimulerande att samarbeta med Cecilia, som till vardags finns vid Malmö högskola. Jag känner lust och inspiration att skriva genom våra samtal och Cecilias språkliga erfarenhet.

Manus till denna bok har genomgått ett antal språkliga förändringar i förhållande till den text som lades fram för licputation, men innehållet är identiskt och intakt.

Pia Bygdéus, Växjö, februari 2013

Linnéuniversitetet

FÖRORD

För mig finns olika samband där musiken, det klingande, står i centrum och utgör en viktig del i mitt liv. När jag nu kastat mig in i forskarutbildningen är det med ett primärt intresse för utforskandet av konstnärligt ledarskap. I musikalisk praktik förutsätts ett samband till musiken. Vad jag menar med samband och hur min förståelsebakgrund sett ut när jag gått in i forskarutbildning och forskarmiljöer vill jag beskriva här. Dessa samband har ett gemensamt fält, det klingande, och kan vila på flera ben och undersökas i olika forskarmiljöer. För mig omfattar fältet musik även områden som pedagogik, konstnärligt arbete och forskning. Det finns inga vattentäta uppdelningar, inga motsättningar emellan dessa områden, utan de representerar ett fält. Jag kan röra mig i detta fält; mellan det klingande, det undersökande och utforskande, det lärande, det egna kunnandet, inre och yttre kommunikationer på individuell såväl som på kollektiv nivå och gör det genom val av olika fokus. Från olika håll kan musikern, pedagogen eller forskaren titta på fältet, vara fågelskådare eller jägare mitt i musiken och utan musiken ingen forskning i och om den. Musikern, pedagogen eller forskaren kan vara i rörelse i fältet genom att inta dessa olika perspektiv och även integrera lärande från olika perspektivtagande. Musikaliskt lärande i och genom det klingande, konstnärligt arbete i musiken, med en ständig möjlighet till utforskande av musiken blir till ett pedagogiskt arbete och musikaliskt lärande. Det finns ingen tydlig gräns mellan områdena i fältet mellan pedagogik, konstnärligt arbete och forskning. I stället handlar det om valet av fokus. Min förståelsehorisont är att i utförandet av musiken, i den musikaliska praktiken, kan en mängd frågor uppstå och därifrån kan jag gå vidare och ut i någon form av undersökning och utforskande.

Är konst kunskap och kunskap vetenskap? Konsten ger människan möjlighet att ta in kunskap via sinnena. Vad är vetenskap och vad är ovetenskap? Är konsten ett sätt att förstå sig själv, människan i livet? I förlängningen finns en fundering hur långt det går att utforska musiken i mötet med i mitt fall kören, det klingande och ledarskap i kör? Det här är frågor och infallsvinklar som ofta återkommer i mina funderingar.

Över mitt skrivbord har jag satt upp en lapp och på den står det *SITT KVAR!* Forskarutbildningen är en spännande resa och jag tränar mig i att sitta kvar när inget händer, inget blir skrivet och plötsligt händer något. Vad är det?

Tack huvudhandledare Karin Johansson, biträdande handledare Petter Dyndahl och ämnesföreträdare Göran Folkestad för mycket inspirerande handledning. Vilken stringens och sylvass kompetens ni utgör tillsammans! Ni är olika, kompletterar varandra och mig själv i ett spännande teamwork som ett avhandlingsarbete drivs av. Ni tillsammans skapar utmaningar för mig som doktorand och är den plåt och bomull mina tankegångar och texter får möta och brottas med. Karin med sin närhet och närkamp, Petter med sitt skarpa fjällperspektiv i Norge och Göran som tar fram en flerfärgad luftballong med en korg och ballong jag inte visste fanns. Plötsligt får jag doppa foten i botten, huvudet i taket och med luft under ballongen så lyfter någonting i denna spännande färd av forskartrådar som surrat fast ballongen ordentligt i korgen.

Anna, Beatrice, Carl och Desirée – tack till er, ni fyra körledare jag fått förmånen att följa på nära håll genom denna studie, som nu utgör en licentiatuppsats i musikpedagogik.

Tack Gunnar Heiling, Anna Houmann, Bo Nilsson, Eva Sæther och Sverker Svensson för viktiga samtal och tack mina meddoktorander; Annette, Lia, Karl, Sven, Sverker och Tina för era skarpa öron och ögon längs vägen! Tack Musikhögskolan i Malmö och Linnéuniversitetet i Kalmar/Växjö med alla kollegor och vänner, som möjliggjort denna forskarresa.

Sinnen är omedelbara; att se, höra, känna, lukta och smaka sker i ögonblicket. Teckningarna på några körledare, som förekommer på framsidan och mellan varje kapitel är just ögonblicksbilder av olika körledare. Det är skisser och teckningar av Gunnar Eriksson. Gunnars känsla att i skissen och teckningen fånga ögonblicket har alltid tilltalat mig. Gunnar har alltid tecknat. Skissen eller teckningen är inte någon färdig tavla, den ger en antydning och aning om något. I ögonblicket i körimprovisationen visar du vägen till närvaro här och nu och i stunder av stress har du nära till uttryck som *Ting Tar Tid*. Tack Gunnar!

Det finns en osynlig hand, som med skarp blick för helhet, formgivning och typografi utformat och formaterat denna licentiatuppsats. Tack Calle!

Livet är ett teamwork – bland kollegor, vänner och familj, Sara och Frida!

Pia Bygdéus, hösten 2012

1. Inledning – bakgrund – syfte

Ledarskap i kör är mitt arbetsfält och fokus för mitt forskningsintresse. I denna licentiatuppsats presenteras och diskuteras en studie av körledares arbete med barn och unga. Studien utgör ett led i mitt avhandlingsarbete med att undersöka ledarskap i kör. Körledarpraktiken är sammansatt av olika roller, funktioner och aspekter som tillsammans utgör en komplex profession (Durrant, 2003; Bygdéus, 2006). I det professionella ledarskapet pågår ständigt något, genom handlingar och mellan handlingar, och körledaren befinner sig i ett nav av förmodligen både medvetna och omedvetna handlingar.

Mitt intresse för körforskning började utvecklas 1999. Jag genomförde då en studie på mitt eget arbete som dirigent, med frågor som: Hur kan jag i mitt arbete som konstnärlig ledare/dirigent få alla att göra sitt bästa i ett konsertprojekt där både vägen och målet, det vill säga repetitioner, förberedelser och konserter, blir både ett lustfyllt arbete och en konstnärligt högtstående slutprodukt? Vad kan den konstnärlige ledaren lära av allmänt hållen ledarskapslitteratur om förändrings- och utvecklingsarbete och hur kan ett konsertprojekt se ut för mig själv i interaktion med mina medmusiker utifrån denna, för mig, nya litteratur? Resultatet blev en kvalitativ studie där 37 körsångare kom till tals genom enkäter i anslutning till ett konsertprojekt (Bygdéus, 2000). Körsångarnas svar ger en bild av hur de ser på körledaren, hur en körledare förväntas vara och vilka egenskaper som uppskattas. Undersökningen stimulerade mig att gå vidare och göra längre kvalitativa intervjuer med tre körledare i Sverige. En utgångspunkt för intervjustudien (Bygdéus, 2006) var att undersöka hur de talar om sitt ledarskap. Kriterier för urvalet var att de medverkande skulle ha verksamhet såväl inom som utanför utbildningsväsendet och kontinuerligt driva egna konstnärliga projekt med körer och med andra körledare. De tre körledarna fick i denna kvalitativa intervjustudie ge sin bild av, beskriva och tala om hur det konstnärliga ledarskapet ser ut. Bilden blev komplex och visade på en mängd beståndsdelar i professionen att leda kör. Resultaten från nämnda två uppsatser i musikpedagogik (Bygdéus, 2000, 2006) visar på att arbete med kör är komplext och har flera sidor. Yrkesrollen omfattar både ledaren, pedagogen och dirigenten med socialt, administrativt och konstnärligt ledarskap.

1.1 Mitt i musiken

I rapporten *Fritid 2006–2007* från Statistiska Centralbyrån framkommer att cirka 5 % av den svenska befolkningen sjunger i kör eller sånggrupp (Statistiska Centralbyrån, 2009).

(www.scb.se). Det är således många människor i Sverige som regelbundet sjunger i kör i olika former på sin fritid, efter jobbet eller på arbetstid som friskvård. Varje vecka ägnar körledare tid till förberedelser, genomförande och efterarbete i sitt arbete med att leda kör. I grannlandet Norge är det ungefär lika stor del av befolkningen som ägnar sig åt körsång, menar Anne Haugland Balsnes (2009). I mitt arbete som musikpedagog har jag upplevt ett behov av att ha tillgång till såväl vetenskaplig litteratur som facklitteratur om konstnärligt ledarskap i kör. Jag har även funderat över hur forskning om ledarskap i kör ytterligare kan stärka körledarutbildningar, där hantverk och vetenskap möts och får genomsyra undervisning och diskussioner bland studenter, lärare, utbildningsledare och körledare. En viktig aspekt för mig är att såväl teori och praktik som forskning och utbildning ska beredas möjlighet att samverka.

För mig som forskare existerar musikpedagogik i ett spännande fält, där olika discipliner står i ett gränsöverskridande förhållande till varandra. Det finns förbindelser mellan de tre disciplinerna musik, musikvetenskap och musikpedagogik. Musikpedagogik som forskningsämne finns och är till för alla som arbetar med, utför musik och som genomför eller arbetar med musikutbildningar. Inom musikpedagogik förs kontinuerligt diskussioner om vad musikpedagogik som forskningsfält är, exempelvis skolundervisning och alla former av musikaliskt lärande. I Sverige och i övriga Norden diskuteras musikpedagogikens roll och existens kontinuerligt av forskare och olika ämnesföreträdare såsom Göran Folkestad (1997, 2007), Harald Jørgensen (2009) Frede V. Nielsen (2002) och Bengt Olsson (2001). Vid Musikhögskolan i Malmö studeras, inom disciplinen musikpedagogik, musikaliskt lärande i olika sammanhang (Folkestad, 1997) som lärprocesser med ämnesdjup, där kärnan är möten med och i musiken och musicerande mellan människor. De olika förbindelseleden mellan tonsättare, musiker/dirigent, inlärningsstrategier, pedagogik, kunnande om ett verk, ett stycke eller en visa/låt leder till interaktioner som kan studeras och omsättas i praktiken på olika nivåer i musikaliskt lärande (Folkestad, 1996; Olsson, 2002).

1.2 Egen bakgrund

En utgångspunkt för denna studie är att forskarens egen bakgrund påverkar och möjliggör att utforska ett område hon/han är förtrogen med i sin profession. Min ingång och bakgrund är således något jag behöver medvetandegöra för både läsarna och mig själv för att tydliggöra de val av problematisering, arbetssätt och metoder jag har gjort i arbetet med att undersöka, beskriva och synliggöra ledarskap i kör.

Min egen bakgrund är utbildningar till musiklärare och pianopedagog vid Musikhögskolan i Göteborg och så småningom studier i kördirigering och musikpedagogik vid samma lärosäte. I arbetslivet har jag varit verksam som kyrkomusiker, musikpedagog i

grundskola, musikgymnasium, folkhögskola med musikinriktning och musikkonsulent från 1985 och fram till 2002. Sedan dess arbetar jag på musikavdelningen vid universitetet i Växjö (numera Linnéuniversitetet) i kombination med frilansarbete som musiker, repetitör, dirigent, pedagog och musikproducent vid Sveriges Radio. Under 1990-talet förändrades gymnasieskolan och övergick till att bli kurs- och programinriktat med nya betygssystem och förändrad lärarroll. Under samma tid arbetade jag dels i ett arbetslag som tillsammans byggde upp ett nytt musikgymnasium, dels undervisade jag och var samordnare för denna verksamhet, parallellt med att jag frilansade, spelade i storband och höll i olika musikaliska projekt. För mig är yrkeslivet en ständig källa till utmaningar, förändring och utveckling. Vid Linnéuniversitetet varvar jag idag undervisning i ämnen som piano, ensembleledning, kör/vokalensemble med handledning av examensarbeten och ett uppdrag som *director musices*. Parallellt finns ett pärlband med frilansuppdrag. Sammantaget handlar mitt yrkesliv om musik och att arbeta med musik i olika miljöer, såsom olika konsertforum och pedagogiska lärmiljöer.

1.3 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med detta forskningsprojekt är att undersöka ledarskap i körverksamhet med barn och unga genom att beskriva körledares arbete och studera vilka medierande verktyg de använder i sin yrkesutövning. Studien fokuserar på ledarskap i kör för barn och unga snarare än enskilda barnkörledare. För att kunna beskriva, undersöka och förstå ledarskap i körverksamhet för barn och unga har jag formulerat nedanstående forskningsfråga:

Vilka medierande verktyg använder körledare i arbetet med barn och unga?

1.4 Uppsatsens disposition

I detta inledande kapitel förs läsaren in i forskarens bakgrund och forskningsfält, val av syfte och forskningsfråga. Kapitel 2 består av en litteraturöversikt av tidigare forskning och ett urval litteratur som behandlar kör, körledning och andra viktiga faktorer för yrkesrollen i den studerade körledarpraktiken. I kapitel 3 presenteras det teoretiska ramverk utifrån vilken analysen av den studerade körledarpraktiken är genomförd. I kapitel 4 beskrivs metodologiska aspekter, metodval, studiens design och analysverktyg. Kapitel 5 innehåller resultat och analys av den empiriska studien. I kapitel 6 möter resultatet från kapitel 5 det teoretiska ramverket från kapitel 3 och forskningsöversikten i kapitel 2 i en diskussion om den studerade körledarpraktiken. Avslutningsvis presenteras planerna för fortsatt forskning i kapitel 7.

2. Litteraturöversikt och tidigare forskning

I detta kapitel presenteras en litteraturöversikt med både internationell och nationell litteratur inom körområdet med fokus på körledaren och mitt problemområde körledarrollen. Litteraturöversikten är utformad utifrån ett urval av forskningsförankrad litteratur och annan litteratur, till exempel handböcker inom körledarfältet. Mot bakgrund av att forskning om körledning med barn och unga i kör inte är ett stort forskningsfält har jag valt att även inkludera uppsatser på forskarförberedande nivå. För att synliggöra vilka verktyg som erbjuds praktiserande körledare i handböcker och undervisningsmaterial går jag också igenom litteratur författad av utövande musiker och pedagoger som befinner sig i en musikalisk praktik där det direkta arbetet rör rösten, kören och ledarskapet. Därför ska denna litteraturöversikt ses som en bredare ingång och bakgrund till att arbeta med människor i kör och till forskningsfältet ledarskap i kör med barn och unga.

Med körverksamheten som musikalisk praktik följer ett lärande och kunskapande, individuellt såväl som kollektivt. Bertil Sundin, en förgrundsgestalt för musikpedagogik i Sverige, är redaktör för boken *Den konstnärliga pedagogen och den pedagogiska konstnären* (Sundin, 1994). Boken är en dokumentation från ett symposium om relationer mellan forskning, pedagogik och konst, som Musikhögskolan i Malmö arrangerade våren 1993. Sex olika författare ger här sex olika perspektiv på symposiets tema; att belysa samspillet mellan konst och pedagogik, från fostrets ljudkommunikation fram till professionellt musicerande, undervisande och komponerande, liksom hur pedagogik och konst kan sammansmälta i varandra. Genom forskning och nätverkande mellan forskning, bildning och utbildning kan förutsättningar skapas för att musik, musicerande och forskning får kontakt, samverkar och påverkar varandra.

Det är i sig en utmaning och med möjligheter för körforskare att hitta varandra, ta del av varandras forskningsområden och erfarenheter. Körcentrum Syd, som är en centrumbildning inom Lunds universitet, har förutom satsningar på andra projekt skapat möjligheter för körforskning. 2009 startades det internationella nätverket Choir in Focus genom initiativtagarna Ursula Geisler och Karin Johansson. Inom ramen för detta arbete har Ursula Geisler (2012) genomfört en global inventering av körforskning. Denna bibliografiska handledning kan ses som en lättillgänglig startpunkt för nätverkande körforskning att bygga vidare på, då den även finns publicerad i nätversion med sökmotor i pdf-formatet (Geisler, 2010). (www.korcentrumsyd.se). En av Geislers upptäckter är att en betydande del av den korrrelaterade forskningen hamnat utanför körforskningens diskurser då den återfinns inom andra ämnesområden än de musikaliska, och därför är ett syfte med

publikationen att synliggöra och ge orientering om och i körforskningens mångfald. Enligt Geisler pekar nyare forskning på att disciplingränserna håller på att förskjutas mot en mindre skarp dikotomisering som ett resultat av institutionernas och ämnernas mångfald av forskningsmetoder.

Litteraturoversikten som följer i detta kapitel fokuserar körledaren och körledarrollen med ambitionen att dels ge en inblick i en utvald körledarkontext, dels i slutet av kapitlet närma mig forskning rörande barn och unga. Som nämnts finns det inte mycket forskning om körledning med barn och unga. Indelningen av litteraturen är tematisk och temata utgör även underrubriker i den följande texten: Studier om körledning; studier om ledning av konstnärliga projekt; handböcker om körledning; kroppen – hela instrumentet – hälsa; tävling och körsång; rekrytering och tillväxt; pojkar, män och körsång; skola och körsång, samt barn och körsång.

2.1 Studier om körledning

Internationellt och nationellt finns forskningsprojekt om körledning. Här presenteras två avhandlingar med inriktning på kör och körledning av Ragnhild Sandberg Jurström (2009) och Haugland Balsnes (2009) samt artiklar, licentiatuppsatser och uppsatser som visar på intresset för att utforska kör och körledning och med relevans för denna studie av körledarpraktiken.

Sandberg Jurströms avhandling i musikpedagogik (2009) är en studie av hur körledare i interaktion med körsångare semiotiskt designar och realiserar sitt arbete med att gestalta den musik som sjungs under repetitioner och konserter. Forskningsprojektet behandlar vad som sker i kommunikationen mellan körledare och korister med hjälp av filmat material från körrepetitioner och konserter med olika körer. Resultatet blir att körledarna ger form åt verket vid repetition, förberedande tolkningar gör att den vokala gestaltningen därefter finns och att det är körledaren som designar samspelet. Sandberg Jurström visar på hur körledare använder sig av olika handlingsrepertoarer för att bearbeta och gestalta det musikmaterial som används och studeras under de observerade repetitionerna och konserterna. Sex handlingsrepertoarer beskrivs: den pantomimiska handlingsrepertoaren, den performativa handlingsrepertoaren, den prototypiska handlingsrepertoaren, den associerande handlingsrepertoaren, den konceptuella handlingsrepertoaren och den evaluativa handlingsrepertoaren. Användningen av handlingsrepertoaren kan växla från den ena stunden till den andra och körledarna i studien växlar mer eller mindre ständigt mellan dem. Olika handlingsrepertoarer kan till och med förekomma samtidigt och gränser mellan dem har för författaren varit svåra att dra. Samtidigt menar Sandberg Jurström att gränserna ska ses som ett betydelsefullt särskiljande av olika områden: 1) pantomimisk handlingsrepertoar: ordlösa, kroppsliga dramatiseringar av musi-

ken, 2) performativ handlingsrepertoar: auditiva illustrationer genom piano, sång och tal, 3) prototypisk handlingsrepertoar: den egna rösten, 4) associerande handlingsrepertoar: associationer till begrepp utanför musiken för att exempelvis uppnå en viss känsla eller klang, 5) konceptuell handlingsrepertoar: förklaringar med hjälp av musikaliska begrepp och med ett faktainriktat fokus, 6) evaluerande handlingsrepertoar: värderingar, bekräftelse och korrigeringar av körsångarnas sång.

Haugland Balsnes (2009) har i en musikpedagogisk avhandling följt arbetet med sin egen kör under flera år med syftet att undersöka och öka förståelsen för vad en lokal amatörcör är för slags institution och vad deltagande i en sådan innebär. Olika aspekter inom körpraktiken analyseras och avhandlingen beskriver hur ett liv i en lokal amatörcör präglas av både harmoni och disharmoni. Olika element interagerar och balansen mellan dessa element är avgörande för körens existens och framgång. Betydelsen av helhet och kontextuellt perspektiv i mötet med en körpraktik framhävs. Forskaren har här växlat position i forskningsprojektet, från att vara en outsider till att bli en insider eftersom hon startade som ny ledare för kören samtidigt som hon påbörjade körforskningsprojektet.

I England har Colin Durrant (2000, 2003, 2005, 2006, 2008, 2009) gjort flera studier av körledning. Dessa har ofta pågått parallellt med undervisningen i kördirigering och Durrant menar att körledarrollen är komplex. Under åren 2006–2008 pågick ett forskningsprojekt för att utreda förhållandet mellan kommunikation och dirigeringsgestik. Den senaste artikeln (Durrant, 2009) diskuterar iakttagelseförmågor hos körledare, kommunikation, musikalisk mening, gest, gester, rörelser, dans, gester och dans, gester och mening, dirigering: teknik och uttryck, meningsfull dirigering: och symbolisk transformation.

Komplexiteten i körledarrollen belyses också av Fredna Grimland (2005), USA, i en kvalitativ studie av tre körledare. Genom observationer har Grimland studerat körledares sätt att förebilda under pågående körrepetitionsarbete och hon beskriver bland annat tre förebildande praktiker: *Audible Models*, *Visible Models* och *Process Models*. Maria Ann Butke (2006), USA, beskriver i en musikpedagogisk artikel en studie av fem körledare. Deras vardag är körundervisning med ungdomarna mellan 14 och 18 år gamla. Studiens design innebar att dessa fem körledare under nio veckor gick in i en reflekterande process, där de dagligen skrev och reflekterade utifrån olika frågeställningar som: Hur påverkas körlärare av att vara engagerade i en reflektiv process över tid? Fem underfrågor ställdes till huvudfrågan. Deltagarnas eget skrivande under nio veckor sammanställdes av Butke till narrationer. I artikeln diskuteras körlärarnas berättelser utifrån frågorna och en ny modell för reflektion före-under-efter lektionstillfället beskrivs. Det är en reflektionsmodell där skrivande, verbalisering och samtal fokuserar lärarens undervisningssituation och aspekter av körledarens praktik. Paulina Wong (2008) beskriver tre färskas forskningsstudier som inkluderar en preliminär undersökning, en synligt bestående ordning och

mentorskap. Dessa visar på hur grundläggande körledarutbildning kan bli formellt integrerad in i högre utbildning i Hong Kong. En körledarmodell beskrivs, liksom en modell för hur en utbildning som tränar studenter inför framtidens körledarroll kan se ut. Sheri Neill, Evelyn K. Orman och Cornelia Yarbrough (2007), USA, undersöker i sin studie, förekomsten av primavistasång. De har studerat hur körledare använder tid för att prioritera träningen och kunnandet i primavistasång samt hur lång tid och på vilket sätt träningen eventuellt sker. Undersökningen svarar även på frågan om vilka metoder körledare använder för att lära ut primavistasång.

Hur kören placeras och låter beroende på placering och uppställning är en viktig del av körarbetet. I denna litteraturstudie har jag endast funnit en undersökning som diskuterar förhållandet mellan kör sound och köruppställningar. Det är en artikel om körsång och inspelning av olika köruppställningar i kammarkör av James F. Daugherty (2003). I studien har 20 korister och 60 lyssnare fått svara på frågor om körsoundet i inspelningar.

Inom ramen för arbetet med nätverket *Choir in Focus* har två antologier publicerats (Geisler & Johansson, 2010; 2011). Dessa är resultatet av nätverkets konferenser och ger en bild av pågående körforskning i Europa, där kör och körsång studeras både som ett historiskt, socialt fenomen och som en samtida musikalisk praktik. Artiklarna tar upp nationella och individuella perspektiv på kör inom ämnen som musikvetenskap, musikpedagogik och musiksociologi och speglar nätverkets ambition att uppmuntra till gränsöverskridande debatt och fortsatt forskning på körområdet.

2001 publicerades *LÄRANDE I KÖR. En studie av körsång i gymnasium och folkhögskola*, en musikpedagogisk licentiatuppsats av Helena Stenbäck. Uppsatsen, vars syfte är att bättre förstå körsång som undervisningsämne inom ramen för gymnasium och folkhögskola, diskuterar hur körundervisning upplevs av två körledare och deras elever. Den beskriver även Sveriges historiska körsångarbakgrund och framväxande körliv. En viktig observation är att det förutsätts finnas ett antal drivna korister bland de undersökta eleverna i gymnasium och folkhögskola vars uppgift är att stötta de svagare eleverna. De fungerar därmed som körverksamhetens gesäller. Tack vare dessa elever får nybörjar-eleverna efterhand förmågan att själv ta ansvar för sitt lärande i kör. Ett annat resultat beskriver hur elevernas lärande sker på olika nivåer. Ett resultat från lärarintervjuerna är att dessa snarare har musiken än lärandet i kören som fokus. Detta pekar på en balansgång som lärarna går, dels i sin vilja att musicera med eleverna/kören, dels i planeringen för körens lärande. Körsångens betydelse för att stärka gruppgemenskap förs också fram som betydelsefull i intervjuerna. Ett resultat visar på körsång som ett medel att nå något annat, en hjälpgumma i utbildningen. En konsekvens av detta tankesätt blir att körsång inte är något riktigt ämne. En annan observation är att körsången i skolmiljö skiljer sig åt på många punkter som är väsentliga för den lärandemiljö som uppstår. Sverker Zadig (2011) har i sin licentiatuppsats spelat in och följt åtta röster i en körstämman för att under-

söka vad körsångarna sjunger, vem som tar initiativ och hur de eventuellt korrigerar varandra under inlärningsprocessen. Han har även intervjuat körledare och deras syn på stämledare i kören. Datamaterialet visar på att det finns ledare inom kören och i respektive körstämma. Inom kören återfinns såväl formella som informella ledare som på olika sätt kan ta initiativ i det gemensamma arbetet. Däremot menar Zadig att det inte i denna studie går att visa på hur detta tar sig uttryck.

Anders Bergström (2000) beskriver i sin D-uppsats i musikpedagogik hur ledarskap, kommunikation och lärprocesser samverkar under körrepetitioner. Bilden av en dynamisk körledare tecknas, som med sin kommunikativa förmåga stimulerar körsångarna till ett personligt engagemang, ger uppmuntran till eget hemarbete med partitur och egen stämma. Genom intervjuer och observationer framkommer att körledaren kommunicerar musikaliskt med körsångarna genom sitt eget kroppsspråk, med ansiktets och ögonens uttryck.

Sandberg Jurström har skrivit två uppsatser i musikpedagogik (Sandberg Jurström, 2000; 2001) med fokus på körledare och körsångare. C-uppsatsen (2000) är en intervjustudie med åtta körledare och visar på körledarskapet som en mångfasetterad uppgift där körledaren kan inneha flera olika roller. Ledarskapet är förenat med och format av traditioner och olika former av kulturella och sociala sammanhang och relationer samt av förväntningar och motiv från körledarna själva och från andra. Resultatet av intervjuerna visar på fyra aspekter av ledarskapet: det strukturella ledarskapet, det kulturella ledarskapet, det musikaliska ledarskapet och det konstnärliga ledarskapet. Av det empiriska materialet konstrueras två körledarporträtt: Den traditionella körledaren, som intar rollen som den bestämmande ledaren och ser som sin främsta uppgift att förmedla musikalisk upplevelse på hög konstnärlig nivå, företrädesvis med en repertoar bestående av klassisk musik och svensk körlyrik och som också ser det som sin självklara uppgift att dirigera kören. Den okonventionella körledaren intar rollen av och ser sig själv mer som den samrådande ledaren som betonar den skapande processen, gemenskapen och det personliga välbefinnandet i kören. Denne körledare använder sig mest av en blandad repertoar bestående av visor, jazz, pop, och svensk körlyrik och ser sig själv ofta som en konstnärlig medmusikant. Ovanstående kategorier, roller och körledartyper ska ses som variationer i de förhållningssätt som förekommer hos de intervjuade körledarna och i deras körverksamheter. I D-uppsatsen (2001) är syftet att undersöka hur körsångare lär sig den musik som övas och hur de i samspel och samarbete med andra körsångare erfar sitt lärande. Olika strategier för lärande beskrivs som olika lärostilar: den visuella lärostilen, den auditiva lärostilen, den kinestetiska lärostilen och den emotionella lärostilen. Samspelet mellan de olika körmedlemmarna utgör en viktig komponent i läroprocessen. De olika lärostilarna och den kunskapsbildning som därigenom sker är beroende av den kulturella och sociala situation och det sammanhang som de lärs i, det vill säga medverkan och

samspel under körrepetitionerna. Strategierna innebär olika förhållningssätt till de medverkande i kören. Den individrelaterade strategin, den grupprelaterade strategin och den dirigentrelaterade strategin är tre strategier som beskrivs i undersökningen. En ytterligare aspekt är de tre olika rollidentiteterna lärling, gesäll och mästare i körsång. Dessa beskriver hur lärandet sker genom ett aktivt deltagande och genom att koristerna med tiden får mer och mer erfarenhet i lärandet av musiken och av de regler och mönster som råder inom körens arbete.

Två uppsatser om körledaren, korister och ledarskap återfinns hos Bygdéus (2000; 2006). Den ena studien är en C-uppsats i musikpedagogik (Bygdéus, 2000) och utgår från ett konstnärligt arbete med Nils Lindbergs *Requiem*, dirigentens arbete omkring ett konstnärligt projekt och vilka aspekter som kan ligga till grund för och påverka ett möjligt bättre konstnärligt slut- och helhetsresultat. Körsångares tankar om vilka egenskaper och förmågor som kännetecknar en körledare kommer till tals genom enkätsvar från koristerna (37 deltagare) i konsertprojektet kring Nils Lindbergs *Requiem*. Egenskaper som beskrivs är: Musikalisk, skicklig, kunna locka fram det bästa, god pianist, arrangör, tydlig, saklig, ödmjuk, förmåga att genomföra, envis, noggrann, entusiastisk, hängiven, humor, vara glad, naturlig auktoritet, seriös, lugn, lyhörd, tålmod, utveckla, ledartalang, ha kontroll, ärlig, mänsklig, självdistans, kamratskap, kunna omsätta idéer. Den andra är en D-uppsats (Bygdéus, 2006) utgörs av en intervjustudie med tre körledare i Sverige. De intervjuade är verksamma dels inom ramen för utbildning av körledare, dels med egen konstnärlig verksamhet med körer och körledare utanför lärosäten. Resultatet visar på en sammansatt och komplex bild av körledaren som framträder i en mängd olika skepnader, roller och funktioner där sex aspekter av den professionella körledarrollen blir tydliga: pedagogen, dirigenten, ledaren, med administrativa, sociala och konstnärliga funktioner.

Inom psykologämnet återfinns ett examensarbete av Katarina Tunving (2005). Uppsatsen fokuserar intervjuer med åtta körledare utifrån syftet, som utgår från frågor om det finns ett gemensamt mönster i hur erfarna och goda kördirenter tänker kring sitt ledarskap samt likheter och skillnader mellan kördirentens ledarskap och ledarskap som utövas i företag, utifrån empiri och litteratur. Tunving diskuterar sex olika teman: den tidiga karriären, ledaren i olika faser, ledarrollen och samspelet med gruppen, makt och auktoritet, problem och konflikter samt mötet i musiken.

2.2 Studier om ledning av projekt

Nedanstående forskningsprojekt omfattar ledning av olika ensembleformer och miljöer där ledarskap synliggörs och som har relevans för studiens körledarpraktik.

Körledarrollen som profession är som tidigare nämnts komplex. Roller, modeller,

beteenden och kommunikationssätt är för mig intressanta generella termer och användbara begrepp ur ett körledarperspektiv. En undersökning av allmänna ledningsstils-perspektiv är en avhandling i psykologi av Birgitta Ahlthorp (2003). Ahlthorp har i denna avhandling studerat ledarskap ur ett ledningsstils-perspektiv, ett modellperspektiv och ett självinsiktsperspektiv. Den rollorienterade modellen beaktar olika ledarbeteenden som formar olika ledningsstilar och olika kommunikationssätt som i sin tur formar olika kommunikationsstilar. Den rollorienterade modellen beskrivs och undersöks med ett instrument som kallas FLIS (FLIS = Feedback för Ledare I Samverkan) och ringar in sex ledningsstilar och tre kommunikationsstilar. Kommunikationsstilarna varierar utifrån graden av *ytkontakt* eller *djupkontakt* chefen har i sitt sätt att interagera med sina medarbetare. Denna avhandling, som inte specifikt behandlar musikalisk/konstnärlig ledning, motiverar sin plats i det här sammanhanget då jag funnit det intressant att en rollorienterad modell, och olika ledarbeteenden formar olika lednings- och kommunikationssätt och kommunikationsstilar.

Gunnar Heilings avhandling i musikpedagogik (2000) är en studie av gemenskap, sammanhållning och musikalisk utveckling i en amatörorkester han själv var medlem i. Malmö Brassband skulle påbörja ett pedagogiskt utvecklingsarbete med syfte att höja den musikaliska standarden. Detta utvecklingsarbete blev till viss del en del av avhandlingen vars huvudfråga lyder: Vad händer med den sociala gemenskapen i en amatörorkester som prioriterar konstnärliga mål? Frågan har utforskats på flera sätt, genom deltagande observationer, intervjuer, filmade repetitioner och konserter. Resultatet vilar på psykologiska, pedagogiska, konstnärliga aspekter och visar att det inte finns några motsättningar mellan sociala och konstnärliga mål.

Els-Mari Törnquists musikpedagogiska licentiatuppsats (Törnquist, 2000) undersöker elevens ämnesövergripande arbete i en musikalisk produktion och hur eleverna uppfattar arbetet i en kollektiv skapande process. Törnquist beskriver det kollektiva skapandets förutsättningar, det skapande klimatet, att överskrida gränser, uppsatsen som skapande uttrycksform, drama och teater som skapande uttrycksform, gruppen och det sociala samspelet.

Dirigentrollen begreppsliggörs och problematiseras i Dag Janssons masteruppsats (2008), som också syftar till att undersöka körsångarnas upplevelser av musikaliskt ledarskap. Bilden av gott musikaliskt ledarskap skrivs fram som olika profiler som gör ledaren. Utifrån undersökningen diskuteras *metodisk magi* eller *magisk metod* och möjligheten för brobyggande däremellan. Tre viktiga ingredienser i ett *gott musikaliskt ledarskap* som framkommit i det empiriska materialet är *absoluta betingelser*, *möjliggörande betingelser* och *instuderingsprofil*.

Susanne Ronner Larsson (2008) har i sin musikpedagogiska C-uppsats följt ett konsertprojekt för körsångare. Målsättningar, utvärderingar, reaktioner från kommun, press

och allmänhet samt en DVD-dokumentation utgör det datamaterial som diskuteras utifrån ett sociokulturellt perspektiv. Resultatet visar på att körsången erbjuder möjligheter till interaktion mellan individer och/eller grupper, vilket i sin tur är utvecklande för människans kognitiva färdigheter.

I ett examensarbete av Véronique Girardet Cortolezzis (2006) undersöks genom observationer och intervjuer på vilket sätt de konstnärliga målen i en kör präglar körens arbete, var den konstnärliga processen äger rum och vem som ansvarar för processen. Begrepp som amatör och professionell diskuteras.

2.3 Handböcker om körledning

Det finns ett antal pedagogiska böcker och handböcker i ämnet körledning. Ett urval presenteras här, under 2.3–2.4. Många körer är verksamma i kyrkan vilket även avspeglas i ett kyrkligt fokus i litteraturen.

På 1970-talet skrev Eric Ericson, Gösta Ohlin och Lennart Spångberg tillsammans *Kördirigering* (1974) som länge använts som studiematerial för kördirigenter. I boken återfinns slagteknik och repetitionsmetodik med konkreta övningsexempel. *På slaget! En bok om körledning* av Thomas Caplin (2000), är en handbok om körledning med tillhörande CD innehållande ljudexempel samt videoexempel för dator. Boken är tänkt som läromedel för utbildning, men passar även bra för självstudier. Caplin går igenom slagteknik, instuderingsmetodik, partiturläsning, musikförståelse, tolkningsarbete, körarbete som mål – mening, körakustik, körens sound och klangideal, samtida musik, sångteknik i nyare musik, uppsjungning, pianot i körarbetet, från teknik till musik, körintonation, tidstypiskt framförande och latinuttal. Handboken visar på vilka djupkunskaper körledaren behöver i sitt arbete med att leda en ensemble och författaren tar avstamp i de tre grundstenarna insikt, förståelse och medvetenhet. Den handfasta boken *Körintonation. Du skall icke sjunga falskt mot din nästa* av Per-Gunnar Alldahl (1990) om kör och intonationsarbete vänder sig till körledare, körsångare och körer som vill börja och sluta på samma tonhöjd, sjunga renare än pianot och utnyttja intonationen som ett medvetet musikaliskt uttrycksmedel. I boken finns avsnitt om akustik, enklang, tonplatser, kromatik, alteration, enharmoniska intervall, liksvävande temperering, att hitta i tonaliteten och teorin i praktiken.

Tone Bianca Dahls bok *Körkonst. Om sång, körarbete och kommunikation* (2003) tar upp sång, körarbete och kommunikation och rollen som dirigent för kören. Den är tänkt som en lärobok i körpedagogik, som inspiration för körledare och fördjupning för korister. De olika kapitlen tar upp ämnen som röstvård, uppvärmning, olika sorters körer, dirigentens arbete och roll, repertoar, instudering, intonation, kördirigenten och orkestern, goda cirklar, kommunikation, pacing och leading, sången i människan – människan i

sången, att vara i balans både till det inre och yttre, körens inre liv samt litteraturförslag på olika handböcker om kör och körledning. *Människan i kören* av Kjell Bengtsson (red.) (1982) är tänkt som en studiebok för sångare med intresse för körsångarrollen, körledare, kyrkomusiker, präster och de som i styrelser sysslar med frågor som berör verksamheten i kör med utgångspunkt från Svenska kyrkan. Författaren uppmanar dock intressenter att även applicera innehållet på andra körinstitutioner, profana körer och frikyrkans körer. Tusen korister, femhundra körledare samt psykologer och präster har medverkat i förarbetet med boken. Deras medverkan har mynnat ut i diskussioner om ämnen som människan i kören, Maslows behovstrappa, stress, avslappning, målstruktur, samspel, roller, ledarskap och rollkonflikt, att börja och sluta i kören, delat ansvar, musiken i kyrkan samt statistik. Med fokus på körsång i studieförbund har Ingemar Henningsson (1996) skrivit *Kör i cirkel. Ett forum för individuell och kollektiv utveckling*, som är en rapport från ett samarbetsprojekt (FoU-projekt) mellan de tre kristna studieförbunden Frikyrkliga studieförbundet, KFUK-KFUMs studieförbund och Sveriges Kyrkliga Studieförbund samt Musikhögskolan/Göteborgs universitet. Den vänder sig till körledare, korister och till dem som funderar över folkbildningens roll i samhället, den estetiska verksamheten. Innehållet beskriver och diskuterar områden som: kör som demokrati, personlig utveckling, körsångens väsen, kunskap, körkunskap, kunskapsöverföring och kunskapsstilläggande, kulturarv, internationalisering, mångkulturell förståelse, litteratur kring folkbildning och kultur.

Om barn i kör finns boken *Barn i kör. Idéer och metoder för barnkörledare* av Gunnel Fagius och Eva-Katharina Larsson (red.) (1990). Det är en handbok som vänder sig till barnkörledare i kyrkor och samfund i Sverige, men även till barnkörledare i skola och kommunal musikskola. Den innehåller 12 kapitel omkring barns musikaliska utveckling, körverksamhet, barnen i församlingen, vad säger kören när den sjunger, rytmik i barnkören, instrumentet rösten, körledaren/ledarrollen, på gehör eller med hjälp av noter, att sjunga i stämmor, kör och instrument, barnkören i historiskt perspektiv och barnkör i kyrkan. Redaktörerna för boken visar genom artikelurvalet att barnkörer ställer andra och skilda krav på ledarskapet.

Handböckerna kommer längre fram (2.10) att ställas i relation till vetenskaplig litteratur om körledning.

2.4 Kroppen – hela instrumentet – hälsa

Inom körforskningen har hälsoperspektivet fått en framskjuten position i en mängd allmänna samtal, debatter och som forskningsämne, men även inom ramen för musik och musikutövandet i sig. Rösten och körsången har en viktig plats i körledarpraktiken och i skrivande stund går det att uppfatta strömningar i samhället som bland annat talar om

vikten av körsång och hälsa ur ett samhälls- och friskvårdsperspektiv, vikten av att människan får må bra och vägar till välmående.

De medicinska effekterna av körsång beskrivs i en forskningsartikel av Gunter Kreutz, Stephan Bongard, Sonja Rohrmann, Volker Hodapp och Dorothy Grebe (2004). Forskningsartikeln beskriver hur immunoglobulin A sekret, cortisol och emotioner påverkas av att sjunga i kör respektive av att lyssna på körmusik. De sjungande och lyssnande utgörs av samma individer i undersökningsgruppen. Forskningsresultaten pekar bland annat på en positiv effekt på immunoglobulin A och positiva emotioner hos korister under utövandet. När samma människor lyssnar på körmusik visar resultaten i stället på en negativ effekt/nivå av cortisol och en ökning av negativa emotioner.

Dorota Lindström (2006) har i sin musikpedagogiska licentiatuppsats utforskat körsång som pedagogisk och social verksamhet. Två delstudier, en enkät- och en intervjustudie, har genomförts med syftet att beskriva och förstå relationen mellan körsång och livskvalitet utifrån körsångarnas perspektiv. Sammanlagt 346 körsångare i åldrarna 20 till 89 år deltog. De medverkande informanterna kom från 18 köror i norra Sverige. Resultatet från enkätstudien indikerar att de som sjunger på arbetstid mår sämre före repetitionen, till skillnad från de som sjunger på fritiden. Däremot mår alla deltagare bättre efter körrepetitionen. De båda studiernas resultat besvarade frågorna ur musikpedagogiskt perspektiv där körsång ses som en social och rehabiliterande verksamhet. Körsång visade sig bidra till deltagarnas välbefinnande, bättre hälsa och ökad livskvalitet.

Susanne Ronner Larsson (2010) har i sin musikpedagogiska masteruppsats som syfte att dokumentera sångares upplevelse av sitt sångtekniska och musikaliska lärande i grupp och även kunna sätta det i relation till deras upplevelse av enskild undervisning, samt att studera vilka faktorer som kan ha varit utslagsgivande för dessa upplevelser. Gemensam reflektion hjälper eleverna till ökad självförståelse, lyfter fram sångtekniska problem som allmänna och därmed mindre laddade och synliggör det oflekterade lärandet. En dekontextualisering och avpersonifiering av individuella sångtekniska problem ger stärkt självbild så att även osäkra sångare blir givare i gruppen. En utslagsgivande faktor är tryggheten i gruppen.

Signe Rudberg (2004) har skrivit en C-uppsats om friskvård med musikaliska förtecknen, där röst-, sång- och rörelseövningar kombineras med musiklyssning och samtal i grupp. Uppsatsen är ett samarbete mellan hälsovetenskap i Boden och Musikhögskolan i Piteå. Metoden som prövas kan tillämpas inom olika områden: förebyggande friskvård, företagshälsovård, rehabilitering för personer med långvariga rygg- och smärtbesvär och program för livsstilsförändring som kroppslig skada, rehabilitering efter operation, kostomläggning, stressrelaterad sjukdom, drogmissbruk och kriminalitet. Den kan även omfatta pedagogisk verksamhet för grupper med särskilda behov, exempelvis vuxen- eller barngrupper med läs- och skrivsvårigheter.

En socialantropologisk C-uppsats av Per Åkerström (2006) fångar ett perspektiv på kören i människan och låter en kör och sex körsångare från samma kör komma till tals utifrån fyra rubriker: 1) Körens roll i samhället, exkluderande eller inkluderande, 2) vi har roligt och kan göra under, 3) den gåvan är av ett helt annat slag, 4) körsång är hälsa, hälsa ofta. Det ställs relativt höga krav på en sångare och sångarna gör vad de kan för att leva upp till dem. I den undersökta kören har inte författaren kunnat få fram de faktorer som faktiskt styr att körsångarna lägger så mycket av sin fritid på en verksamhet som tar så mycket tid, samtidigt som körmedlemmarna påstår att körsång är både roligt och hälsobringande.

Ett examensarbete av Hanna Fridell (2007) har som syfte att utveckla kunskap om aktiviteten körsång och dess betydelse för deltagare ur ett hälsoperspektiv. Begrepp som positiv inverkan, välbefinnande och känsla används i syftesformuleringen och körsångens effekter diskuteras. Ett annat examensarbete som tar upp hälsoperspektiv på körsång, denna gång inom psykologi, är författat av Katarina Georgsson (2007). Begrepp som positiva och negativa känslotillstånd definieras i uppsatsen. Frågor som undersöks berör om det sker någon välbefinnandeförändring i samband med körsång för korister med lägre respektive högre hälsolivå. Undersökningsmaterialet baseras på 379 deltagande korister från 11 olika körer genom enkätinsamling vid två tillfällen. Körsång konstateras vara ett komplext fenomen där flera faktorer samverkar och inverkar på känslor och kognitioner. Individerna uttrycker känslotillstånd i musiken, och dessa känslotillstånd anses kunna påverkas av musik. Musik ger i sin tur möjlighet till social samhörighet. Undersökningen visar att människor mår bra av att sjunga i kör.

Från praxisfältet återfinns en handbok om röstbehandling i kören av Randi Bjerger och Stefan Sköld (1993), *Släpp taget! Sånghandledning i kör med uppsjungsövningar*. Handboken riktar sig direkt till korister i körer och värnar om deras sångtekniska utveckling från ett körledarperspektiv. Halva boken är skriven av en körledare och den andra halvan av en sångerska/sångpedagog och tar upp kollektiva sångtekniska problemställningar som muskelreflexer, hindren och arvet från naturen, nycklarna i kroppen, grunden genom olika övningar och praktiska uppsjungsövningar. Bokens mål är att förmedla arbetsmaterial från körledarperspektiv till körsångare i olika körsammanhang. En annan handbok utifrån ett sångarperspektiv är *Fyra sångpedagoger. Röstutveckling för alla sångintresserade* av de fyra sångpedagogerna/sångarna Ann-Charlotte Carlén, Ingrid Haking-Raaby, Sven Kristersson och Eva Larsson-Myrsten (1999). Boken vänder sig till alla sångintresserade som vill arbeta med röstutveckling, såväl korister som körledare. I materialet finns en inspirationskälla till tonbildningsövningar för körledaren att inhämta i det gemensamma tonbildningsarbetet med kören. Materialet består av en bok med praktiska övningar och en video där sångare på alla nivåer erbjuds att arbeta med tonbildningsmaterial. De fyra sångpedagogerna kommer till tals visuellt, visar före och strukturerar

teoretiskt genom boken med olika tonbildningsaspekter. Problem som kan begränsa amatörkörer är svårigheter att hitta former för körmedlemmarnas individuella röstutveckling. Gunnel Fagius (2007) har sammanställt en handbok *Barn och sång – om rösten, sångerna och vägen dit* om barnröster med flera medförfattare. Innehållet är indelat, i en teoretisk och en praktisk del och presenterar studier om spädbarnets tidiga melodi-liknande joller, om barnröstens anatomiska byggnad och klangliga möjligheter och hur barnets hjärna tar emot tidiga musikaliska impulser. Rytmik, rörelse, improvisation har betydelse för att väcka barns sånglust och i boken finns övningar och sånger för barn från förskola och upp i 10-årsåldern samt en CD med olika exempel från en del av bokens övningar och sånger. Denna handbok vänder sig till studenter på utbildningar där barn och sång är ett viktigt ämne och även till körledare och sångintresserade i allmänhet. I Ninni Elliots bok *Röstboken. Tal-, röst- och sångövningar* (2009), beskrivs en mängd tal-, röst- och sångövningar. Boken är inte tänkt som en lärobok som täcker senaste nytt från forskningsfronten på området röst, tal och sång utan avspeglar författarens personliga erfarenheter som vuxit fram utifrån hennes arbete med patienter och elever.

Röst, tal och sång är delar som utgör instrumentet sångrösten; ett instrument sångaren alltid bär med sig, till skillnad från andra instrumentalister. Sångpedagoger har olika sätt att beskriva teknik och använder olika metaforer för att nå ut med sina tankar och arbets-sätt som vill gagna människors röstutveckling.

2.5 Tävling och körsång

En undersökning av Rick A. Stamer (2006) visar på variationsmängden av upplevelser av musiktävlingar, och på vilka olika sätt musiktävlingar påverkar studenters medverkan. Ett första syfte är att undersöka variationer av studenters uppfattningar, värderande upplevelser och aspekter av olika musiktävlingar, för individen såväl som för ensemblen. Ett andra syfte är att undersöka om det finns skillnader i studenters upplevelser av olika musikaliska aspekter av musiktävlingar, för individen såväl som för ensemblen. Ett tredje syfte är att studera om det finns skillnader i studenters upplevelser av fördelar respektive nackdelar med musiktävlingar, individuellt såväl som för en ensemble. Ett fjärde syfte är att undersöka skillnader i studenters upplevelser i termer av sociala aspekter med musiktävlingar för individen. Resultatet visar på att välmående och att ha roligt är viktiga aspekter individuellt såväl som kollektivt.

I denna litteraturstudie har jag inte funnit någon forskning som pekar på att det skulle vara mindre hälsosamt att medverka i en kör som ägnar sig åt tävlingar än att medverka i en kör som inte är inriktad på tävling. Det finns olika körer och de kan ha olika ambitioner. Sångare (utanför skolmiljöer) söker sig till ett sammanhang de själva väljer. Att må bra och ha roligt är för dem ett resultat av att sjunga och musicera i kör och de olika

sociala och konstnärliga upplevelser som uppstår i musicerandet och umgänget i ensemble. För körledare är tävling i körsång något att förhålla sig till, där även nyare körtävlingsfenomen som *Körslaget* har vuxit fram.

2.6 Rekrytering och tillväxt

Två undersökningar av danska körmiljöer, villkor, rekryteringspraxis och tillväxt finns att tillgå, som har relevans för tillväxten av körsångare och körledare. Den ena undersökningen är författad av Linda Kaul Pedersen och Julie Smed Jensen (2007). Boken, som är en undersökning om aktuella villkor och tillväxt för körsång i Danmark, kartlägger och undersöker hur denna kulturtradition bibehålles, vidareutvecklas och placerar sig som ett aktivt och allmännyttigt fenomen i en ständigt förändrad samhällsbild. Forskningsprojektet placerar sig i ett interdisciplinärt fält i ett gränsland av musikvetenskap, musikpedagogik och sociologi bestående av två delar: en teoretisk och en empirisk del. Författarna för fram fyra vetandeformer i förbindelse med den komplexa omvärlden: kvalifikationer, kompetenser, kreativitet och kultur. Vägen till vetande går genom lärande, och lärande betecknar den process som skapar inre komplexitet hos individen, inte enbart genom livslångt lärande utan även genom reflektion och hängivelse i individuella och kollektiva skapande meningshorisonter. Författarna diskuterar körledarens roll som musiklärare, musikpedagog, musik- och kulturförmedlare genom de olika färdigheter författarna menar kännetecknar körledaren.

Den andra danska undersökningen (Kjærulff, 2007) är en kvalitativ undersökning av rekryteringspraxis i några danska körmiljöer inom ramen för den handlingsplan Viden-center for Unge Stemmer (VUS) genomfört 2007/2008. I undersökningen beskrivs, illustreras och diskuteras olika körsammanhang och mot denna bakgrund beskrivs vad som är god rekryteringspraxis. VUS har varit i kontakt med 15 körledare som tillsammans representerar 37 körer. Resultaten av kvalitativ data (intervjuer) har behandlats kvantitativt utifrån de medverkande körledarnas körkontexter.

2.7 Pojkar, män och körsång

Ibland talas det bland körledare om det sviktande underlaget av pojkar och män i kör. Det finns intressanta studier från England och Kanada, som visar hur pojkar och män konstruerar sin maskulinitet, olika hälsoaspekter och hur sociala vinster genereras genom deltagande i kör och som har relevans för körledarpraktiken.

Ett exempel ges i en forskningsartikel av Martin Ashley (2002). Artikeln handlar om körsång i gosskör ur ett hälsoperspektiv, effekter av körsjungande, länken mellan musik och hälsa och resultat som känslomässiga och psykologiska effekter av körsång. De undersökta koristerna är 18 pojkar i gosskör, mellan 10 och 14 år gamla. Författaren diskuterar

häls fördelar av sjungande och influenser av pojkarnas egna konstruktioner av maskulinitet. I en musikpedagogisk forskningsartikel beskriver Mary A. Kennedy (2002) en undersökning av pojkar och körsång i kanadensisk high school-miljö. Metodvalet är en kombination av intervjuer, observationer, deltagande observationer, examination, anteckningar, intervjutranskriptioner, analys och olika fältstudieanteckningar. Denna triangulering har varit möjlig genom cross-over-referenser från informanter och forskare. Fyra teman har framträtt ur det empiriska materialet: motivation för att vara och finnas i en kör; tillägnande av musikalisk färdighet, kunnande och attityder; repertoarpreferenser; uppfattningsförmåga och tillägnande av körarbetet. Ovanstående fyra teman visar att betydande insikter och behållning av körsång som finns i pojkarnas intresse för att sjunga i kör. Patrick K. Freer (2006) har skrivit en musikpedagogisk artikel som baseras på narrationsforskning kring tonårspojkar i kör, utifrån en tonårspojkes självbeskrivning under sin målbrottsperiod. Utifrån tre bilder beskriver han hur hans förändrade röst spelar roll för musikens roll längre fram i hans liv. Genom att lyssna på vad ungdomarna har att berätta kan narrationerna visa vägen för vad vi kan lära av dem. Det vi kan lära av ungdomarna kan stå i motsats till den gängse praktiken och träningen. Relationen mellan kör och dirigent kan behöva nytänkande och omprövning.

Bailey och Davidson (2005) har skrivit en forskningsartikel som baseras dels på en undersökning av medlemmar i en kör för hemlösa män, dels på en undersökning av manliga medelklassångares körsång. Resultatet visar på att sång i grupp och framförande, framförallt på amatörnivå, ger betydande känslomässiga, sociala och kognitiva vinster. Undersökningen har dels genomförts hos män med låg eller ingen erfarenhet och kunskap/träning i musik och upplevelse av körsjungande, dels hos män med hög erfarenhet och kunskap/träning i musik och upplevelse av körsjungande. Resultat visar att det inte är någon skillnad för gruppernas erfarenhet av känslomässiga effekter genom körsång, men att interpersonella och kognitiva komponenter genom körsång har olika mening för den manliga marginaliserade gruppen körsångare jämfört med de manliga medelklassångarna. Detta kan jämföras med en studie av Robert Faulkner och Jane W. Davidson (2006) som beskriver hur mäns upplevelse av att sjunga i grupp uppfyller deras grundläggande behov i röstliga och sociala sammanhang.

Häls fördelar, identitet, psykologiska, röstliga och sociala samband är olika aspekter som dessa fem forskningsartiklar visar på.

2.8 Skola och körsång

Tre undersökningar om skola och körsång, varav en från USA och två från Sverige, tar upp problematik omkring körsång/musik som ämne i skolan. Körledarpraktiken i skolmiljö är en av plattformerna för att barn under sin uppväxt ska få möjlighet och tillgång

till sång och körsång. Undersökningarna visar på svårigheter som uppstår i och med att det inte finns gemensamma dokument som gör att undervisning och innehåll baseras på samma grunder i form av centralt framarbetade kursplanedokument.

Den första undersökningen är en forskningsartikel baserad på en enkätundersökning bland Middle Schools Choir Teachers (körlärare som undervisar barn/ungdomar i 11–13 årsåldern) i Minnesota av Keitha Lucas Hamann (2007). Frågorna som ställs omfattar tre olika områden: 1) Åldersfördelning: antal körer, storlek på körer, stämfördelning i körer, behov kontra frivillighet. 2) Skolans livsåskådning: teambyggande, tvärvetenskaplig planering och utvecklingsbar kursplan. 3) Körers kursplaneinfluser: faktorer inom en skola, faktorer inom såväl som utanför ett skoldistrikt. Av 200 musikutbildare inom körområdet som tillfrågades, svarade 32 personer. Alla tillfrågade undervisar minst en kör inom denna åldersgrupp. Eftersom det varit en låg svarsfrekvens får resultatet behandlas med varsamhet. Ett resultat är dock att så länge det inte finns gemensamma dokument och klara visioner omkring kör och körutbildning kommer innehållsvariationerna i körundervisning att vara väldigt många, spretiga och upp till varje körledares smak och kunskande. Ett annat resultat visar att körledaren tenderar att bli isolerad från den övriga skolundervisningen i sitt arbete.

Den andra undersökningen är en C-uppsats i musikpedagogik av Elisabeth Lutteman (2006) där begrepp som musikklass, pedagogiska perspektiv, musikalisk kunskap, musikalitet och pedagogiska spänningsfält undersöks inom området musikklasser i grundskolan med inriktning körsång. Den tredje är ett examensarbete av Mattias Leesment Bergh (2007). Bergh har genomfört en undersökning i Malmös högstadieskolor där syftet är att ta reda på hur situationen ser ut för skolkörerna på Malmös högstadieskolor. Undersökningen har genomförts med enkäter och intervjuer utifrån forskningsfrågor kring vilket intresse det finns hos musicklärarna för att bedriva körverksamhet och om körledarna får stöd från skolledningen. Resultat och diskussion i studien visar att musicklärarna i studien anser att skolkör är något som borde finnas på varje högstadieskola i Malmö idag, men menar att det inte finns något utrymme för verksamheten i elevernas schema. Skolledningen på olika skolor visar olika intresse för körverksamhet i skolan.

2.9 Barn och körsång

Historiskt sett har barns vardag förändrats. Idag är det vanligt att skolklasser består av barn från olika länder och med olika bakgrunder. Barn har idag längre dagar borta från hemmet och vistas ofta i både dagismiljö, förskolemiljö, fritids- och skolmiljöer. Barn och ungas musikaliska lärande får därför förmodas ske i olika kulturella miljöer. Barn kommer i kontakt med körsång i skola, kulturskola, kyrka och frivilligkörer i olika sammanhang, och olika andra kulturella bakgrunder. Nya körfenomen som vuxit fram i det

svenska samhället och som uppmärksammas medialt är exempelvis *Körslaget* och *Star for life*. Dessa två olika mediala körformer vänder sig även till barn och ungdomar och det vore på sikt intressant att utforska hur det påverkar körsång med barn och unga i Sverige och på vilket sätt det kan komma att förändra körledarrollen.

I England pågår ett större forskningsprojekt sedan 2007 'Sing up'. Under de tre första åren involverades 9 979 barn i studien (Welch et al., 2010). Detta nationella program har som mål att barn ska beredas möjlighet till kvalitativ praktisk träning, närma sig nya idéer och använda sången under hela skoltiden. Barnen kommer från olika kulturella bakgrunder och i den forskningsstudie som genomförts under 2007–2010 visar resultat i studien att barnen efter träning tillsammans kommer i nivå med varandra, och att bakgrundsskillnader inte längre spelar någon roll. Efter träning i detta program 'Sing up' närmar sig barn med olika etniska och kunskapsmässiga bakgrunder varandra, även om de stått på olika utvecklingsnivåer när de påbörjat sitt deltagande i 'Sing up' (Welch et al., 2010). (www.singup.org)

Ett projekt som pågår vid Malmö Högskola (www.mah.se/rostratt), för närvarande kallat *Rösträtt – Barns rätt till sång på barns villkor*, handlar djupast sett om demokrati och medbestämmande och målet är en modell för musiskt medbestämmande som är tänkt få genomslag i hela landet. I projektet skapar barn och pedagoger från förskolor i hela Skåne musik tillsammans med kompositörer, rytmikpedagoger, körledare, rappare och forskare.

Vad händer med barnköerna?, är en musikvetenskaplig C-uppsats av Eva Larsson-Westin (2005) som visar på hur barnkörsången påverkas av en förändrad omvärld. Syftet med uppsatsen är att dokumentera hur barnkör och barnkörledarroll i Uppsala stift utvecklats under 15 år och ge en bild av nuläget i stiftets barnköer. Tidigare har ingen dokumentation av stiftets utveckling av barnköer respektive barnkörledares arbetssituation gjorts. Författaren genomförde undersökningen genom enkät till 181 kyrkomusiker, av vilka 104 personer berördes av barnkörsarbete. 49 personer besvarade enkäten och gav uttryck för ett starkt missnöje med den låga prioritet som barnkörsarbete har i grundutbildningarna. De svarande hävdade att det är mer arbete med barnkör idag än för 15 år sedan. Det finns ett större mått av okoncentration och stress än hos tidigare generationer. Åldrarna på barnköer har sjunkit och barnen har fler röstproblem, exempelvis med heshet, nu än tidigare. Det är svårare att arbeta med stämsång och författaren problematiserar om det beror på repertoarutbud eller andra faktorer. De körledare som arbetar med stämsång i sitt barnkörsarbete visar sig ha en bred utbildning. Utöver kyrkomusikerutbildningen har de även något slag av pedagogisk utbildning och menar att den kyrkomusikaliska grundutbildningen har låg prioritet i barnkörutbildningen, någonting de svarande är missnöjda med. Trots svårigheter i sitt arbete upplever de svarande kyrkomusikerna arbetet som roligt.

2.10 Sammanfattning

Denna litteraturöversikt är gjord inte enbart utifrån fokus på vetenskapliga texter utan tar också upp litteratur från det praktiska fältet, musikaliskt utövande och utifrån en pedagogisk kontext eftersom det som nämnts inte finns någon större mängd forskning om körledarskap med barn och unga i kör. Litteraturöversikten utgör även en del av datainsamlingen av den studerade körledarpraktiken, utifrån en bredare ingång med olika teman körledare behöver förhålla sig till. En stor del av litteraturen är praxisnära och det är inte ovanligt att författarna själva är utövande inom det område de utforskar och har ett forskande arbetssätt som pedagoger. Den knyter på så sätt an till människor i kör, körledning, ledarskap, sång, röst, kropp och hälsa och har därmed relevans för studiens syfte att undersöka ledarskap i kör.

Handböcker är oftast författade av utövande musiker och pedagoger. I dessa handböcker förekommer beskrivna verktyg för körledare i sin yrkesroll, där det går att finna exempel på träning av olika förmågor i den komplexa yrkesrollen. De sex olika handlingsrepertoarområdena Sandberg Jurström (2009) fått fram i sitt avhandlingsarbete går att återfinna i handböckerna utifrån teman som: a) kunskap om gestik, ordlösa och kroppsliga uttryck (Dahl, 2003; Fagius (red.), 2007), b) kunskap om illustrationer genom piano, sång och tal (Caplin, 2000; Elliott, 2009), c) kunskap om den egna rösten (Bjerger & Sköld, 1993; Carlén et al., 1999; Elliott, 2009), d) kunskap om associationer till begrepp utanför musiken för att exempelvis uppnå en viss känsla eller klang (Caplin, 2000; Bengtsson, 1982), e) kunskap om förklaringar med hjälp av musikaliska begrepp och med ett faktainriktat fokus (Alldahl, 1990; Elliot, 2009), f) kunskap om värderingar, bekräftelse och korrigeringar av körsångarnas sång (Bengtsson (red.), 1982; Bjerger & Sköld, 1993; Fagius (red.) 2007). Dessa teman återkommer i diskussionskapitlet (kap.6).

Det går att konstatera att forskningsfältet om ledarskap med barn och unga i kör är eftersatt och att handböckerna förmedlar kunskap, genererad utifrån personlig beprövad erfarenhet, om olika verktyg att förhålla sig till som körledare. Ett forskningsområde att lägga märke till är körsångens betydelse för uppväxande pojkars konstruerande av sin identitet, inom såväl som utanför skolan. Undersökningar som visar på hälsobringande effekter i kroppen är förhållandevis många och verkar vara ett växande forskningsfält.

I nästa kapitel följer en genomgång av teorier som ger mig möjligheter att tolka och förstå data i denna empiridrivna studie där begrepp som bland annat fantasi, handling och verktyg presenteras utifrån ett sociokulturellt perspektiv.

3. Teoretiskt ramverk

En grundläggande utgångspunkt för denna studie är att utforska körledning samt att undersöka vilka medierande verktyg körledare använder i sin yrkesutövning. Detta kapitel presenterar det teoretiska ramverket för denna studie, där samspel och kommunikation i kör ses som viktiga aspekter av den studerade körledarpraktiken. Ytterligare viktiga aspekter för körledarens yrkesverksamhet är interaktion och samverkan, fantasi och meningsskapande. De olika avsnitten i detta kapitel tar upp lärande och skapande som medierat och relationellt, reflektion som verktyg, samt identitet och yrkesroll.

3.1 Lärande och skapande som medierat och relationellt

Ur ett sociokulturellt perspektiv är samspelet med andra människor av stor betydelse för individens utveckling, eftersom det är där kognitiva färdigheter utvecklas. Kulturella minnen, artefakter och verktyg för människan och mänskligheten framåt i det individuella lärandet. Begrepp, situerade i en social praktik, blir i sig meningsfulla att studera utifrån människors förståelse där den sociala praktiken och verktyg som ingår i denna praktik finns med. De begrepp som används i tolkningsprocessen tar sin utgångspunkt hos Lev S. Vygotskij (1995, 1934/1999), James Wertsch (1985), Roger Säljö (2000, 2005), Moira von Wright (2000) som alla är insatta i det körledarsammanhang som är mitt forskningsfält. En utgångspunkt för denna studie är att lärande och skapande är medierat och relationellt (Vygotskij, 1978; Daniels, Cole & Wertsch, 2007) för körledare i deras yrkesutövning. Språket och tanken går inte att skilja åt, där finns en ständigt pågående relation och växelverkan. Tanken och språket i människan sker relationellt, i rörelse genom tiden och i växelspel med omgivningen (Vygotskij, 1995, 1934/1999; Daniels et al., 2007; Daniels, 2001).

3.1.1 Medierande verktyg

Körledarens förmåga att dels ta till sig andra människors tankar, värderingar och reaktionssätt som kommer till uttryck, dels körledarens förmåga att själv uttrycka och omsätta egna tankar och kunskap i handling genom sin yrkesutövning i kör är viktigt. Denna förmåga vill jag föra över till ett teoretiskt plan grundat på Vygotskijs (1978) forskning och diskussion om att de mentala funktionerna sker på två medvetandeplan, det sociala och det individuella planet. Likaså menar Vygotskij (Vygotskij, 1978; Daniels et al., 2007) att tecken och symboler (*signs*) är psykologiska verktyg. Enligt Vygotskij (1995, 1934/1999) är

de tecken, symboler och artefakter som finns i en kontext det som formar medvetandet för en människa i dialog med andra människor. Säljö (2005) beskriver, med utgångspunkt i Vygotskijs idéer och betoning av verktyg och mediering, hur människor använder sig av verktyg i sina praktiker och handlingar.

Processer som pågår både i det inre och till det yttre hos en människa är det som sker mellan personen, det vill säga körledaren i denna studie, de verktyg som används och den medieringsprocess som startar i och med det som sker mellan verktygen och personen/körledaren i musicerandet. Även kören och den enskilda koristen kan, enligt mitt teoretiska synsätt, tillhöra de medierande verktygen som körledaren använder i processen för att få körmusik att klinga. Kören och korister blir enligt detta resonemang medierande verktyg, att jämföras med exempelvis förhållningssätt, attityd, piano och noter. Verktyg har fysiska och språkliga sidor och utifrån studiet av den enskilda musicerande körledaren finns här en möjlighet att se kören som ett instrument där musik medieras och transformeras. Byter forskaren perspektiv och studerar exempelvis den enskilda koristen framträder en annan enskild människas horisont och en annan studie. Människan tillverkar och använder verktyg, som omvandlas för syften i världen. Människan transformerar sin omvärld genom sina kunskaper och färdigheter, men även sig själv genom sitt lärande. Körledaren erövrar sitt ledarskap genom ständigt kommunikativa processer med hjälp av sina medierande verktyg, som inte är eller behöver vara exakt likadana eller lika många för alla körledare. Begreppet verktyg inrymmer i detta sammanhang såväl fysiska, kroppsliga, intellektuella, som mentala och språkliga aspekter.

Tankar och språk kan inte bestämmas och tänkas linjärt, det vill säga så att det ena sker före det andra. De utvecklas genom växelverkan, där det yttre kan trigga det inre och tvärtom (Vygotskij, 1934/1999; von Wright, 2000). Till exempel samspelar handling och reflektion i körledning så att när körledaren utför en handling kan hon/han sedan tänka och reflektera kring det utförda, uttrycka sig genom språk och låta tankar växa vidare.

Om tankens förhållande till ordet skriver Vygotskij (1934/1999):

Den som låter tänkande och språk smälta samman gör det omöjligt för sig själv att ställa frågan om förhållandet mellan tanke och ord. På så vis blir detta problem redan från början olösligt. Man löser inte problemet, utan förbigår det bara.

(Vygotskij, 1934/1999, sid. 31)

Relationen mellan körledaren och körledningen går inte heller att tänka linjärt, och det kan vara svårt att avgöra vad som är början, hur något fortsätter och tar sig uttryck och vad som påverkar vad. Ledarskapet i kör är därför under ständig konstruktion genom handlingar, tankar, reflektioner, nya handlingar och ett relationellt ledarskap genom medierande verktyg. Med »språk« avses i denna studie förutom verbalt språk även gester, kropp, mimik, ord, melodi, rytm och att tala, läsa, skriva och ljuda. Detta innebär att

allt människan uttrycker genom kommunikation och musik övar förmågan att uttrycka tankar genom språk och genom språket lära sig mer om sig själv och världen.

Mediering i betydelsen förmedla¹, är ett centralt begrepp i ett sociokulturellt perspektiv (Vygotskij, 1978). Mediering enligt Daniels (2001) innebär att människan samspelar med verktygen när hon agerar och varseblir omvärlden. Människan får kontakt med världen genom de medieringsprocesser som sker mellan människor och artefakter (Säljö, 2000; Strandberg, 2006). Säljö (2005) beskriver mänskliga verktyg som något befintligt (fysiskt), där relationer mellan människors tänkande kan förstås som grundläggande mekanismer för mediering. Vi kan inte studera individ, handling och mediering åtskilda från varandra (Wertsch, 1985). Minne, uppmärksamhet, förnimmelse och tänkande framträder först i en elementär form för att sedan transformeras i människans medvetande (Wertsch, 1985). I körledarens relation till sin profession – körledning – finns bland annat koristerna som utgör samspelsverktyg tillsammans med exempelvis fysiska och språkliga verktyg.

Verktyg eller redskap är samma sak (*tools*) (Säljö, 2005). Begreppet verktyg har fysiska och språkliga aspekter. Verktyg kan vara fysiska (föremål som människan tillverkat) eller språkliga (intellektuella, kommunikativa, mentala och diskursiva) (Säljö, 2005). Fysiska verktyg kan även kallas för artefakter, ting som människan tillverkat, till skillnad från intellektuella verktyg (Säljö, 2005). Här finns noter, annan litteratur, piano, stolar, rum, notställ, metronom, pennor, teknisk utrustning och en mängd ting körledaren tar till sin hjälp. Fysiska verktyg, artefakter, blir medierande när körledaren brukar dem i sitt arbete som en del av kommunikationen i syftet att få körmusiken att klinga och arbeta i en viss riktning. Ett piano är därmed inte enbart ett piano, ett fysiskt ting byggt av diverse material, så inte heller exempelvis notbilden, där det även finns ett led till någon tonsättare som haft en tanke och idé med sitt noterade stycke musik. Där människan finns och arbetar övergår fysiska ting till att även vara en förlängning av tanken. Språkliga verktyg kallas även intellektuella verktyg (Säljö, 2005).

Att appropriera (Säljö, 2005) innebär att individen tar till sig och tillgodogör sig något i ett sammanhang, exempelvis körsång i en musikalisk praktik. Genom att övervinna motstånd och öka koordination mellan verktyg och användare approprieras verktyg som inledningsvis inte är tillgängliga för individen. Kören är en intellektuell artefakt, ett medierande verktyg. I kören sker allt via verktyg och kören är för såväl subjektet som objektet en del av flera samverkande medierande verktyg, med målet att få körmusiken att klinga för den musicerande körledaren. Interaktionen mellan människor skall förstås som en grundläggande mekanism för mediering i alla samtal människor emellan och i kör finns ständiga pågående och språkliga kommunikationer. Säljö (2005) menar att det är omöj-

¹ Mediering, som är ett centralt begrepp i ett sociokulturellt perspektiv, kommer från tyska begreppet *vermittlung* som betyder förmedla, enligt Säljö (2000).

ligt att veta hur alla verktyg uppkommit eller förstå dem från grunden, utan (i detta fall) körledaren får lita på att verktygen fungerar i relation till de verksamheter och projekt där verktygen används på specifika sätt. Hur körledaren tolkar sina medierande verktyg beror på hur körledaren uppfattar de förutsättningar som råder i en specifik situation, i detta fall körledarpraktiken.

3.1.2 Kollektivt minne

Människan använder sig av olika hjälpmedel, verktyg, för att minnas sådant vi varit med om och för att bevara och återskapa delar av det förflutna. Det kan vara till exempel texter, sånger eller berättelser som används för att bevara och forma kollektiva minnen i till exempel en nation eller grupp. Kunskap utvecklas på både individuell och kollektiv nivå (Vygotskij, 1978; Säljö, 2005). Genom det kollektiva minnet får individer tillgång till de nödvändiga färdigheter de behöver behärska inom ett område när de deltar i kollektivet genom interaktionsprocesser. Människan är en historisk varelse som samspelar med sin omgivning och omvandlar den genom sitt arbete, där hon antas leva i både en materiell och en idémässig värld. Det går inte att separera individen från sociala sammanhang där individen lär genom att tillgodogöra sig, det vill säga appropriera, kunskaper och färdigheter som hon/han möter. Genom att analysera aktiviteter får vi veta mer om hur människan agerar, vilka erfarenheter denne gör och på så vis hur människan skapar mening och vad han/hon är med om. Det är omöjligt att skilja färdigheter och användning av verktyg från varandra. Vad vi lär beror förmodligen på vilka medierande verktyg vi använder och hur vi använder dessa färdigheter för specifika syften. Genom att studera individen i det sociala sammanhanget, kontexten, kan vi lära mer om individen, bättre förstå och utforska individens egenskaper och förmågor. Om inte individen lär kan inte heller kollektivet lära, och detta sker i olika sociala miljöer. Denna studie behandlar körledarpraktiken.

Genom språk och kommunikation tar vi del av kulturella erfarenheter, så kallade inskriptioner, där våra kunskaper kommer ur kulturella erfarenheter som gjorts av tidigare generationer. Under vårt liv använder vi och utvecklar språk som vi lämnar efter oss, till nya generationer. Det är likadant med verktyg som utvecklas i våra praktiker, integreras och lever vidare. Allt rör sig, förs vidare och utvecklas över tid.

3.2 Reflektion som verktyg

Ytterligare aspekter för körledare att förhålla sig till i sitt arbete med musiken och kören är den inre och yttre kommunikationen, inom människan själv och med omgivningen, och förmågan att in ta den andres perspektiv. Kreativitet och fantasi ses ur ett sociokulturellt perspektiv som en meningsskapande verksamhet i interaktion med både inre och

yttre kommunikation. Människans vilja till att förverkliga sina fantasier driver henne till handlingar. I handling, kreativitet och fantasi ryms även reflektionen som väcker medvetenheten och för handlingar vidare och framåt. Vygotskij (1995) menar att fantasin hos människan strävar efter att ta gestalt och att det inte finns någon rågång mellan fantasi och verklighet.

Kreativitet kallar vi en sådan mänsklig aktivitet som skapar någonting nytt, oavsett om det skapade är ett ting i den yttre världen eller en konstruktion av intellektet eller känslan, en konstruktion som bara existerar och ger sig till känna i människans inre. (Vygotskij, 1995).

Vygotskijs uttalande i ovanstående citat visar på att den enskilda handlingen sker på olika plan hos den enskilde individen, utan att behöva vara något nytt för världen utanför. Den skapande handlingen sker i tankar, fantasier, idéer och tar gestalt genom olika uttryck i mänsklig handling. Människan har en inneboende drift att vilja göra verklighet av sin fantasi, som utgår från strävan efter att beskriva en fullständig cirkel (Vygotskij, 1995). När brist uppstår hos människan tar fantasin vid och för fram handlingar som gestaltar tankar, önskningar och fantasi som blir synliga för andra. Vygotskij beskriver fyra samband mellan fantasi och verklighet, där våra fantasikonstruktioner byggs av tidigare erfarenheter och sambandet mellan fantasi och verklighet blir till en kreativ aktivitet. Det första sambandet är att alla skapelser av verkligheten, mänskliga handlingar, är uppbyggda av element från en verklighet som hämtats från tidigare erfarenheter. Det andra sambandet återskapar nya kombinationer av tidigare erfarenheter och färdiga fantasiprodukter. Det tredje sambandet är det emotionella sambandet som visar sig genom att varje känsla, emotion, strävar efter att förkroppsligas i välkända bilder som motsvarar känslan. Emotioner har en förmåga att välja intryck, tankar och bilder som står i samklang med den sinnesstämning som råder i ett givet ögonblick. Det fjärde sambandet är att en fantasiskapelse i sig själv kan framställa något fullkomligt nytt, som inte finns i den tidigare erfarenheten eller i något existerande föremål. När denna fantasi däremot tar gestalt, materialiseras och blir till ett ting, existerar den och påverkar andra ting i verkligheten (Vygotskij, 1995). I samma stund som en körledare uttrycker och instruerar blir handlingen till något medvetet för körledaren själv, vilket kan leda vidare till nya handlingar. Körledarens handlingar genererar hela tiden nya handlingar, till exempel i förberedelsearbete och repetitionsarbete inför en konsert. Tankearbetet omkring vad som ska repeteras, hur något kan repeteras och varför, leder körledaren framåt och vidare. Medvetandet avspeglar sig i ordet och det meningsfulla ordet ger upphov till nya handlingar och nya tankar. Ordets betydelse är inte konstant och varierar i tänkandets skilda funktioner. Vygotskij (1934/1999) menar att tankens relation till ordet är en process och inte ett ting och denna rörelse från tanken till ordet och omvänt från ordet till tanken är en relation.

Språket blir till ett medel för människan att förstå sig själv. Språket är ett verktyg.

Tänkande i sig går inte att studera, däremot människans handlingar och yttre reaktioner. Säljö (2005) beskriver att appropriering förutsätter ett aktivt subjekt, det vill säga någon som är uppmärksam på vad som sker och som tar till sig vad som bedöms som intressant och viktigt. I detta sammanhang kan begreppet appropriera ses som uttryck för ett relationellt perspektiv mellan körledaren och kören, där körledaren kontinuerligt konstruerar sitt körledarskap genom egna, körens och koristernas handlingar. Det finns en växelverkan mellan verktyg, tolkningspraktiker och individen (vi själva), där användandet av verktygen inte är någon avslutad process för någon, utan en ständigt pågående process där vår rastlöshet är och blir till individens kunskap (Säljö, 2005). Rastlösheten är och blir skillnaden mellan det körledaren vill åstadkomma och det körledaren upplever som resultat, och denna rastlöshet omfattar såväl körledarens som koristens horisonter. Körledarpraktiken är ständigt kommunikativ. Verktyg formas och utvecklas när körledaren använder dem i sin yrkesutövning i konkreta situationer och får reaktioner och kommunikation tillbaka. Handlingar sker kontinuerligt i arbetet med kören och körledaren erövrar och konstruerar sitt ledarskap i ständigt pågående relationer.

3.3 Ett relationellt perspektiv på körledning

Ledarskap utövas inte mot utan med, tillsammans och i interaktion med något och någon. Detta något kan vara den inneboende musiken i partituret och noten såväl som någon; kören och individen. Förmågan till introspektion är en viktig aspekt i ett relationellt ledarskap. Utifrån förmågan till introspektion och att det finns en relation och ett ständigt pågående samtal och dialog, även mellan jag och mig. Moira von Wright genomförde *En pedagogisk rekonstruktion av G H Meads teori om människors intersubjektivitet*, som undertiteln på hennes avhandling från 2000 lyder. Där skriver hon:

Den reflexiva medvetenheten, som omfattar både en förmåga att medvetet reflektera och en förmåga att göra sig själv till ett medvetet objekt för sin egen uppmärksamhet, grundar sig på en social situation och social handling [...] Att sätta sig in i en annans situation, att ta den andres perspektiv, är avgörande. (von Wright, 2000, sid. 212)

Att ta den andres perspektiv kan för körledare vara såväl koristens handling, körens gemensamma handlingar såväl som reflektioner över egna handlingar. Det medvetna reflexiva förhållningssättet för körledarens handlingar och gestik vidare till musiken och dess klingande. » – Lyssna, gör som jag!«, skulle kunna vara en körledares instruktion till gruppen. von Wright (2000) menar att imitation och perspektivväxling förutsätter förmåga att sätta sig in i den andres situation, i det här fallet för koristen att förmå sätta sig in i körledarens situation och ta den andres perspektiv för att kunna sjunga efter likadant.

Detta är inte att reproducera, att imitera som kopiering blir en del av de inlärningsmetoder koristen erövrar. Koristen prövar i social kontext och får feedback på det uttryckta. För att ge repetitionsmomenten mening behöver koristen göra denna perspektivväxling och svara med sina egna handlingar vid imitationen av körledarens beteenden. Imitationen tillsammans med reflektionen blir ett led i olika inlärningsprocesser, såväl för körledaren som för koristerna.

Behovet att bli sedd och bekräftad är allmängiltigt. Vad läraren ser och lägger märke till avgör vart lärarens uppmärksamhet riktas (von Wright, 2000). Det går bara att handla utifrån de verktyg en lärare har tillgång till. Överfört till körledare i deras arbete med kör innebär uppmärksamhet att deras förmåga till interaktion och blick för kören genom de medierande verktygen är det som leder och driver körledarens konstruktion av sina handlingar och sitt ledarskap vidare med gruppen/kören. Körledare kan interagera med kören i den mån de har tillgång till verktyg för detta.

von Wright skriver (2000) om hur det slutna självet (*Homo clausus*) har som mål att förverkliga sitt inneboende själv. JAG:et växer ur sitt inre och kommer till världen ur mig själv. Jag bär mig och äger min frihet. Det öppna självet (*Homines aperti*), som inte kan vara ett själv utan andra, organiseras och framträder i sociala sammanhang. Jag:et blir den jag är i mötet med andra. MIG:et bär jag och mig kommer jag till mötes i tiden. Min självständighet står i relation till det sammanhang jag befinner mig i och de människor jag möter (von Wright, 2000). Det finns med andra ord två sätt att se på självet och Mead föreslår, enligt von Wright, att en förutsättning för ett själv, för medvetenheten, är förekomsten av sociala sammanhang, handlingar och gester. En förutsättning för körledarens själv är praktiken med dess nav av medierande verktyg.

Bernt Gustavsson (2000) menar i sin bok *Tre kunskapsformer i historisk belysning* att kunskap är detsamma som att ha sann insikt i något. Sann insikt skulle kunna vara att till exempel känna till orsakssammanhang och kunna utföra åtgärder. Det kan vara när teoretiskt, praktiskt och kroppsligt kunnande möts i handlingen och reflektionen. Begreppet sann är problematiskt i sig och ska inte värderas utifrån att det finns en sann kunskap eller en sanning, däremot sann i bemärkelsen autentisk och upplevd insikt hos den enskilda individen. Kunskapen är personlig och den är en aktivitet. I det ligger en dimension av tyst kunskap, en kunskap som sker i den tysta handlingen (Bertil Rolf, 1991). Människans kropp bär aktiviteten som används, brukas och formar olika verktyg. Det gör att det blir svårt att skilja på exempelvis det kroppsliga och det sinnliga, då olika förståelsenivåer får förutsättas vara aktiva och påverka ett sammanhang totalt, därför går det inte sällan till ett dualistiskt tänkande med skarpa gränser. Att tillföra reflektion genom språklig artikulation som ett sätt att lära, möjliggör en förnyelse av väsentliga kunskaper för körledaryrket. Gustavsson (2000) menar att kunskapen inte behöver förbli tyst. Genom att träna reflektion och språkets betydelse i val av metod och utformning blir det möjligt att

verbalisera och diskutera utförda handlingar, såväl inom ett forskningsprojekt som för alla medverkande kollektivt och för den enskilde körledaren i denna studie. I den språkliga artikulation breddas körledarkompetensen kollektivt och individuellt genom socialt språkligt förmedlad erfarenhet, vilket också gör det möjligt att undersöka den tysta dimensionen av de handlingar som utförs. Gustavsson (2000) beskriver hur olika tvivel och problem får människan att söka kunskap i en balansgång mellan människans handlingar och praktiska verksamhet. Sann insikt genom olika kunskapsformer i handling möjliggör det klingande, musiken och i detta finns det konstnärliga arbetet genom reflektion och/i hantverket.

von Wright (2000) beskriver hur det i ett relationellt perspektiv inte går att tänka sig ett isolerat tänkande fritt från alla relationer. Tänkande kan definieras ur två perspektiv: punktuellt och relationellt. Ett punktuellt tänkande, där människan ses som en individuell produkt som går att isolera från direkta sammanhang är inte tillräckligt i ett socio-kulturellt perspektiv med människans skapande genom sin praktik i centrum. I det inre subjektiva tänkandet kan det ske och sker samtal mellan jag och mig. Då Säljö (2005) för in begrepp som skildrar människan som kommunicerande varelse med omvärlden och sig själv i ett ständigt relationellt flöde, blir det en viktig pusselbit att ytterligare finna den länk, synsätt och relation von Wright (2000) beskriver mellan jag och mig. Intersubjektivitet rymmer fler subjekt än de mellan medmänniskorna. I körledarsammanhanget återför jag som forskare det till relationen mellan det inre professionella jaget: körledaren och den yttre professionella gestiken och kommunikationen i miget: körledning, där reflektion och det reflexiva blir till mellan handlingar. Körledarens förmåga att ställa sig utanför sina nyss utförda handlingar och självreflektera över vad som just hände och korrigera, arbeta vidare.

Donald Schön (1982) talar om den reflekterande praktikern och reflektionens två aspekter. Den ena aspekten är praktikern som reflekterar över sin kunskap-i-praktiken, vilket kan ge ny innebörd, ny kunskap om en situation. Det innebär att i lugn och ro, efter utfört arbete, utforska och komma till insikt om och förstå en situation inför framtida arbete. Den andra aspekten är att reflektera över praktiken medan personen befinner sig mitt i den, det vill säga reflektion-i-handling, och är begränsad av handlingsögonblicket. I handlingsögonblicket genereras både en ny förståelse av praktiken och en förändring av situationen. Intersubjektivitet innebär att mellanrummet mellan handlingarna blir till reflexiva verktyg, reflektion-i-handling. Experimenterande är en sorts handling och kan utgöra kärnan i en praktik där även yrkesexpertisen finns (Schön, 1982).

Enligt G H Mead kan erfarenheten ses som experimentell (Daniels et al., 2007, sid. 89) och inte enbart som en summa av förflutna skeenden. Därmed finns ingen självklar skarp gräns mellan fenomen och erfarenhet. För G H Mead blir erfarenhetsprocessen i denna form något grundläggande och den relation i vilken mening skapas, skriver von Wright

(2000). Att skapa mening är ett resultat av vår egen reaktion på handlingar och objekt där gester får en mening i en social interaktion. Intersubjektiviteten är det som sker i den gemensamma världen, i en väv av relationer där människors enskilda subjektiviteter ingår. Inter- är det som finns mellan enskilda individers subjektivitet, i det som sker mellan människors sociala handlingar, vilket inte behöver vara ett samförstånd utan snarare kommunikativa processer av meningsskapande – mellanrummet mellan enskilda individer. Så som intersubjektivitet beskrivs av von Wright (2000) finns möjligheter för mig som forskare att tolka och förstå ledarskap i kör. Genom att finna de medierande verktyg de medverkande körledarna i studien använder och undersöka vilken kunskap som kommer till uttryck genom reflektion, intervjuer och samtal blir det möjligt att diskutera körledaryrket och körledning i arbetet med barn och unga.

3.3 Identitet och yrkesroll

I denna specifika körledarpraktik utvecklas medierande verktyg, dels under utbildningstiden, dels i yrkeslivet. I körledarrollen är begrepp som rolltagande och identitet intressanta eftersom begreppen står i relation till den miljö där växandet i yrkesrollen sker och med vem/vilka det sker: under utbildningstiden, på praktik, i och under ett helt yrkesliv, i arbetet med kören, gruppen och individen i gruppen. Christer Bouij (1998) skriver om identitet som den subjektiva och dynamiska aspekten i yrkesarbetet medan kompetens motsvarar det som av individen uppfattas vara det uppställda målet, utbildningen/utbildningsplanen. För att förstå begreppet *rollidentitet* menar Bouij att det finns tre nyckelbegrepp: karaktär, roll och publik (åskådare). Bouij utgår från att en rollidentitet innehåller tre komponenter:

- *vad man skall behärska rent faktiskt (kompetensen)*
- *vad som sociokulturellt väntas av den som innehar denna position samt*
- *vad individen själv av olika skäl anser vara eftersträvansvärt och lämpligt*

(Bouij, 1998, sid. 83)

Med detta synsätt kan individen bära på flera rollidentiteter, till exempel som yrkesmänniska och privatperson. En hobby kan vara förenad med rollidentitet. Det innebär att vår självuppfattning struktureras av hierarki och rollidentiteter, och alla bär på vad som skulle kunna benämnas rollidentitetsstruktur. Vår känsla för vem och vad vi är tenderar att vara mer hopkopplad med centrala än perifera rollidentiteter (Bouij, 1998). Enligt Bouij sker all mänsklig kommunikation genom rollidentiteter. I en tillbakablick beskriver han hur det under 50-talet utvecklas ett nytt sätt att förstå rollbegreppet som innebär viljan att lyfta fram de aktiva processer genom vilka individerna bär upp och spelar sina roller. En nyckel är att förstå begreppet rolltagande, att individen i en interaktionssituation tar den

andres roll och sätter sig in i den mottagandes situation för att i sin tur kunna agera på ett för situationen lämpligt sätt. Breddningen i synen på rollbegreppet ger individen större utrymme för improvisation. Körledare förmodas bli uppmärksamma på subtila signaler i körsammanhang. En körledares förmåga till improvisation, att förändra utifrån subtila signaler som uppfattas i en situation, kräver den situerade praktiken omkring. För att förstå en körledares enskilda handlingar behöver dessa sättas in i ett sammanhang som möjliggör förståelsen av varje handling i en situerad praktik.

Varje enskild handling kan egentligen bara förstås mot bakgrund av ett större sammanhang av handlingar, d.v.s. den ström av handlingar som vi ständigt befinner oss i. (Bouij, 1998, sid. 78)

Om rollidentitet skriver Christer Bouij och Stephan Bladh så här:

Rollidentitetsteorin skiljer sig från andra teorier genom att den fokuserar på en uppsättning framträdande rollidentiteter en individ har, eller strävar mot, vilka tillsammans konstruerar individens identitet [...] Vilka rollidentiteter som blir mer framträdande än andra hos en individ är beroende på vilket rollstöd som kan uppmannas via interaktionen. (Bouij & Bladh, 2003, sid. 41)

Bouij och Bladh menar att kultur (ett specifikt sammanhang) kan förstås som ett förråd av gemensamt vetande som är förutsättningen för den inbördes förståelsen och i detta skapas mening i dess vidaste betydelse. En kulturell reproduktion och ett vidareförande av traditioner sker för att bevara giltig kunskap. Om det uppstår störningar i processen kommer meningsförlust att uppstå och livsvärldens tolkningsscheman kommer att framstå som osäkra och relativa. Bouij och Bladh skriver vidare:

Den meningsskapande reproduktionen och vidareförande av giltig kunskap har en tung förankring i en musikalisk/konstnärlig tradition liksom i ett musikaliskt skapande. Den pedagogiska traditionen är i allt väsentligt byggd på vidareförande av så kallad mästarlärarundervisning. (Bouij & Bladh, 2003, sid. 48)

Författarna beskriver hur normer och värderingar i det kollektiva bildandet av livsvärlden koordineras i gemenskap med lärare och studiekamrater. I den kollektiva självbilden vid musikhögskolorna är det något ytterst värdefullt och annorlunda att vara bärare av normer och värderingar, och här finns en mångårig tradition och erfarenhet av att framhålla det säregna, såväl inåt som utåt. Många människor, framförallt unga, söker sin identitet via musik. Jagstyrkan gör det möjligt för individen att inom sig kunna bära och balansera en individuell såväl som en kollektiv identitet. Den individuella handlar om vilken identitet man ser sig äga och önskar få bekräftad av andra. Främlingskap kan växa fram i en förlängning av omgivningens icke-stödjande av identiteten och brister uppkommer i

förmågan att ta ansvar. Problem uppstår i den individuella såväl som den kollektiva identiteten. Identiteten är alltid kontextberoende och kan i ett sammanhang stödjas och applåderas, medan samma rollidentitet i en annan kontext kan framstå som hotad eller hotfull.

I professionen körledning har jag i tidigare studier (Bygdéus, 2000, 2006) observerat hur identitet och kompetens är sammanflätade och går in i varandra, där identitet och kompetens i yrkesrollen omfattar ledaren, pedagogen och dirigenten med socialt administrativt och konstnärligt ledarskap. När den blivande körledaren kommer ut i arbetslivet blir olika förhållningssätt, gentemot kören som grupp och den enskilda koristen som individ, påtagliga. Vilka verktyg körledaren är bärare av, har kunskaper om och därmed kan använda sig av, blir synligt. Körledarens förmågor, identitet och hantverkskunnande utgör den så kallade yrkeskompetensen som är sammansatt och sammanflätad av erfarenheter, bland annat utifrån den utbildningsmiljö som format en del av yrkesidentiteten. Körledarens arbete är publikt och står alltid i ljuset av betraktare, från exempelvis korister, andra medmusiker och publik. I denna studie ses körledarens verktyg som föränderliga i det kontinuerliga arbetet, genom körledning, medierande verktyg och i konstrueringen av ett relationellt ledarskap. Körledning och musicerande är aktiviteter som kommuniceras genom körledarens handlingar.

Kapitlets genomgång är teoretiska utgångspunkter för tolkning av insamlad data och diskussion i kapitel 6 och med fokus utifrån körledaren. Utifrån detta teoretiska ramverk går det att studera körledaren med förmågor att växelvis dels ta till sig andra människors tankar, värderingar och reaktionssätt som kommer till uttryck, dels förmågan att själv uttrycka och omsätta egna tankar och kunskap i handling genom yrkesutövningen i kör, genom hantverkskunnande och det nav av medierande verktyg som kommer till uttryck. I kapitel 4 följer nu en genomgång av metodologiska utgångspunkter för val av metod, studiens design och genomförande.

4. Metod

I detta kapitel presenteras grunden för metodologiska val, metodval och studiens design. Denna studie har som syfte att undersöka och verbalisera det som försiggår hos körledare i körverksamhet med barn och unga, och studera vilka medierande verktyg de använder i sin yrkesutövning. I studiet av den musikaliska praktiken innebär det att även undersöka tysta dimensioner av kunskap och det ännu icke kommunicerade. Genom urval av metoder såsom skrivande, reflektion, kommunikation och dialog får jag som forskare tillgång till olika typer av data. Studiens empiriska data har insamlats i ett projekt för breddad rekrytering till musikstudier genom deltagande i barnkör. Licentiatuppsatsen sätter ledarskapet i fokus utifrån yrkesrollen som körledare för körverksamhet med barn och unga.

4.1 Praxisnära forskning – metodologiska aspekter

Kvalitativa studier som utgår från forskning om och i praktiken, praxisnära forskning, är ett verktyg för att möjliggöra en ny utgångspunkt, förståelse för och eventuell förändring av praktiken. Praxisnära forskning ökar graden av samverkan mellan praktik och teori och vice versa. Praktik och teori vävs samman över tid och interagerar i bästa fall. Interaktion mellan insamlad data och teori utgör en del av mitt analys- och tolkningsarbete. Gudrun Olsson skriver i en artikel i *Interaktiv forskning – för utveckling av teori och praktik* (Svensson, 2002), att forskning och teori alltid kommer för sent för att vägleda i en teknisk, instrumentell mening och att teorier och forskning blir en form av orienteringssystem. Olsson lyfter fram hur frustration i praktiken leder till förändrad praktik och att det är denna förändring vi kan studera och hitta en teoretisk förståelse för. Ny förståelse kan bilda utgångspunkt för en ny praktik tack vare någon form av frustration i den tidigare praktiken.

Praktiknära eller praxisnära är två begrepp som diskuteras i *Forskning om denna världen II – om teorins roll i praxisnära forskning*, där Ingrid Carlgren (2005) är en av nio författare som ger sina bilder av användandet av begreppet praxisnära. Praxisnära forskning, menar Carlgren, öppnar upp för utveckling av alternativa forskningstraditioner och innefattar syftet att inkludera flera forskningstraditioner och ge konnotationer till mänsklig reflekterad verksamhet. Ett argument är att på detta sätt ge legitimitet åt erfarenheten (Carlgren, 2005). Lars-Erik Björklund (2008) har i sin avhandling velat bidra till förståelsen av erfarenhetsbaserad kunskap, något han refererar till som färdigheter, förmågor och i slutändan förtrogenhet. Det är vad Björklund kallar beprövad erfarenhet.

I egen undervisning har jag märkt att jag fokuserar och är mån om ett aktivt musicerande för både elev/student och lärare, vägen dit och processen fram till framförandet – konserttillfället. Det känns lustfyllt och självklart att utgå från musiken och att ha den inställningen i mötet med elever och studenter. Efter hand har intresset för att förstå den egna praktiken på ett djupare plan vuxit sig starkare och fört mig vidare i musikpedagogiska frågor genom praxisnära studier. Vad är vad i ledarskapet, hur påverkar olika händelser varandra i en process, går processer i ett projekt att separera, hur hänger helheten ihop, hur långt kan det klingande slutresultatet nå genom ökad medvetenhet av process och mål – detta är frågor som presenterats i tidigare studier (Bygdéus, 2000, 2006). Frågor rörande körledarskapet och hur det är sammansatt i körledarprofessionen har successivt vuxit fram genom mina forskningsarbeten och projekt, där jag har undersökt och synliggjort egenskaper och förmågor hos utövande körledare. Ett sätt att öka förståelsen för den egna praktiken är att tillsammans med andra forskare, och tillsammans med deltagare från körledarskrået, möjliggöra praxisnära forskning och att få möjlighet att integrera praktik och forskning med och i varandra. Genom att integrera praktik och forskning vill jag i denna kvalitativa studie utforska vilka de fyra medverkande körledares medierande verktyg är. Metodvalen hänger samman med synen på den egna kroppen som ett av verktygen för praktikbaserad forskning. Liora Bresler och Robert Stake (1992) beskriver hur forskning kan genomföras i musik sedd i dess totala kontext, inte åtskild från sitt sammanhang. Likaså beskriver de det karakteristiska med kvalitativ forskning och de rika möjligheterna till flera metodval i en undersökning.

Vägen till kunskap om ett studerat fenomen är beroende av den inre logik som följer en kvalitativ forskningsprocess. Aslaug Nyrnes hävdar i artikeln *Retorik och forskning i musikutbildning* (2007) att forskningsarbetet kan liknas vid en konstnärlig inlärningsprocess och vid ett konstnärligt arbete. Hon beskriver en metod för den kvalitativa forskningsprocessen där det är forskaren som är den lärande i processen, som i sig inte har en klar startpunkt eller ett formulerat mål. Processen leder forskaren fram till resultat som vilar på balansen mellan forskarens växande i 1) språk/text, 2) undersökning/empiri och 3) val av teorier. När något av de tre benen, som tillsammans ska balansera och relatera till varandra, känns som ett gungfly, ett sökande och en upplevelse av att befinna sig på djupt vatten, är det dags att pröva en annan väg och undersöka något av de andra två benen. Detta är ett tillvägagångssätt jag som forskare försöker förhålla mig till i denna studie, som är empiridriven från starten.

En viktig utgångspunkt har varit förberedelsearbetet med att designa genomförandet av datainsamlingen. En annan viktig utgångspunkt är det reflexiva förhållningssätt som föreskrivs av Mats Alvesson och Kaj Sköldberg (1994), och som utgör en bakgrund för metodvalen.

4.1.1 Tolkning i praktiken

I avhandlingsarbetet avses att med hermeneutisk ansats förstå och tolka det empiriskt insamlade materialet och med detta förhållningssätt översätta/omsätta och tolka observationer, intervjuer och loggboksanteckningar till den text som är forskarens.

Per-Johan Ödman (1995) beskriver ett hermeneutiskt förhållningssätt där forskarens urval av datamaterial gör rättvisa åt både problemformuleringen och intervjupersonerna. Att kategorisera är ett sätt att gardera sig mot subjektivism. Ödman beskriver hermeneutikens grundbegrepp förståelse (Verstehen) och tolkning, där förståelsen är det svåraste begreppet som bäst låter sig förklaras genom synonymer. Förståelse, i hermeneutisk mening, innebär att få insikt, och när den insikten får resonans på ett djupgående plan förändras livsstil och existens. Tolkning är forskarens möjlighet att presentera och lägga fram sin förståelse, en översättning som förmedlar innebörder och betydelser. Genom tolkning är det möjligt att skapa mening, men det finns även en fara i att beröva tolkningen dess meningsskapande karaktär, och då blir det till vantolkning i stället. Tolkning innebär både möjligheter och svårigheter i processen (Ödman, 1995).

Eva Georgii-Hemming (2005) gör i sin avhandling en genomgång av förståelse genom tolkning. Hon lyfter fram vikten av att vi tydliggör för oss själva vem vi solidariserar oss med och att tolkningen ska vara meningsfull och konsistent för dem och det den berör. Ingen text kan vara helt neutral och läsaren tolkar det forskaren tolkat. I denna studie avses fokus på körledaren och en tolkning utifrån vad körledaren gör, säger och berättar.

Alvesson och Sköldberg (1994) talar om reflexiv tolkning. Reflektion handlar om att fundera kring förutsättningarna för forskarens auktoritet och att undersöka hur personlig och intellektuell involvering påverkar interaktionen med det som utforskas. De talar om fyra element, tolkningsnivåer, som blir viktiga i en reflexiv tolkning:

<i>Element/nivå</i>	<i>Fokus</i>
<i>Interaktion med empiriskt material</i>	<i>Utsagor, egna observationer m.m.</i>
<i>Tolkning</i>	<i>Bakomliggande innebörder</i>
<i>Kritisk tolkning</i>	<i>Ideologi, politik, social reproduktion</i>
<i>Självkritisk och språklig reflektion</i>	<i>Egen text, auktoritetsanspråk, selektivitet</i>

(Alvesson och Sköldberg, 1994, sid. 325).

Författarna beskriver i ovanstående figur en viktig förutsättning för reflektion i samspelet mellan empiriskt material och tolkningar. Genom att sortera insamlad data från olika utgångspunkter (kategorier) möjliggörs bredd och variation i tolkningsrepertoaren i analysarbetet.

4.1.2 Reflektion i praktiken

Som musiker och pedagoger utvecklar och tillägnar vi oss olika språk och uttrycksmöjligheter som vi successivt äger och hanterar. Exempel på detta är att formulera och interprettera notbilder, det egna uttrycket genom exempelvis instrumentalspel, sång, dirigering, språket i mötet med andra musiker och non-verbalt musicerande ensam eller tillsammans med andra. Att skriva ner och formulera tankar kräver något ytterligare. Denna kvalitativa studie har designats med avsikten att göra det möjligt att undersöka icke-verbal kommunikation och kunskap, till exempel det körledaren gör i sin profession utan att direkt tala om det. Att vara kunnig i musik innebär inte alltid att man är tränad i att prata eller skriva om musik, och studien vill också belysa och skapa möjligheter för utveckling av detta. Claes Ericsson diskuterade vid ett seminarium på Musikhögskolan i Malmö (20090311) att »man är inte kunnig i musik innan man kan verbalisera det man gör«. Uttrycket är en utmaning och inspirerar till att i praxisnära forskning hitta vägar för reflektion, individuellt såväl som kollektivt. Ett exempel på detta är Karin Johanssons studie av orgelimpromvisation (2008), där deltagarna beskriver hur de får tillgång till nya tankar och ny kunskap genom samtal, intervjuer och deltagande i studien. Johansson visar hur kvalitativ forskning genom användande av både observationer och intervjuer ger upphov till att studerade fenomen blir synliga och kommunicerbara. Deltagarna, som är utövande musiker, berättar själva om hur de blivit intresserade och inspirerade av att ha deltagit, vilket väglett mig i val av metoder i denna studie. Genom att låta deltagare ta avstamp i musicerandet kan de därifrån berätta om och förklara hur de musicerar, och genom vad- och hur-frågor kan de reflektera och samtala om musik. Metodval att både observera och intervjua säkrar det studerade fenomenets analys i och om musik. Ericsson (20090311) liksom Steinar Kvale (1997) påtalar vikten av att via intuitionen betrakta ett insamlat material flera gånger och se vad som framträder när forskaren ser och läser, om och om igen.

Ulla Wiklund (1996) har utvecklat en utvärderingsmodell kallad Portföljen. Denna modell bygger på ständiga moment av reflektion, där den reflekterande är systematiskt skrivande under en avgränsad period, genom så kallade portföljblad med samma frågor att besvara efter varje lektion. Min studie har inspirerats av Wiklunds tillvägagångssätt, med fem frågor som besvaras av körledaren kontinuerligt efter sex lektioner (se bilaga).

Vad- och hur-frågor står i centrum i denna empiridrivna studie. INOM-gruppen, ledd av Ference Marton, vid Pedagogiska institutionen vid Göteborgs Universitet utvecklade metodiska element inom fenomenografen (Marton & Booth, 2000) där just vad- och hur-frågor står i centrum.

4.1.3 Triangulering

Cato R. P. Bjørndal (2005) beskriver hur forskare alltid har ett värderande öga och diskuterar detta i en presentation av olika metodval som till exempel intervjuer, observationer, enkäter, loggbok, ljud- och videoinspelningar, seendet av det skrivna ordet och pågående aktiviteter. Bjørndal menar att det är fullt möjligt att utveckla sitt värderande öga utan att involveras i varandras ögon. Det är fullt möjligt att forska tillsammans, där fyra ögon ser mer än två. Karakteristiskt för triangulering inom kvalitativ forskning är att undersöka insamlad data med flera metodval för att studera och säkerställa ett fenomen (Bresler & Stake, 1992; Larsson, 1993). Det är vanligast att triangulering används inom kvantitativ forskning men många menar också att det även kan vara lämpligt inom kvalitativ forskning. Enligt Alan Bryman (2008, 2011), triangulering en strategi där det inom kvalitativ forskning är vanligt att undersöka en social företeelse, ett fenomen eller ett forskningssyfte genom ett antal undersökningar, där flera observatörer, flera undersökningsmetoder och informationskällor används och kombineras. Min förmåga till observationer och skrivande får i denna studie möta de medverkandes portföljsskrivande och berättande vid intervjuer. Även utskrifter från filmade intervjuer och fokussamtal kombineras med observationsanteckningar och portföljanteckningar för att studera körledarpraktiken.

Dialoger och samtal mellan människor pågår alltid i ett sammanhang. I kör försiggår sådana dialoger mellan korister och körledare som ett led i det musikaliska arbetet. I körverksamhet som musikalisk praktik pågår ett lärande och kunskapande, individuellt såväl som kollektivt. Marton (2000) skriver om vikten av att skilja på det vi människor tänker respektive säger, då vi inte kan studera andras sätt att tänka utan enbart analysera vad de säger om någonting. Säljö (2001) kontrar med att tänkande och kommunikation hänger samman och inte går att helt separera. Att prata är att använda språket som ett kollektivt verktyg, enligt Säljö. Han problematiserar intervjun som metodval, eftersom det finns en interaktion i intervjuformen där deltagaren kan säga en sak vid just det tillfället och en helt annan sak i ett annat sammanhang, när hon/han inte blir intervjuad eller talar med just den personen som utför intervjuerna. Samtalet kan också, enligt min mening, ses som ett kollektivt verktyg och ett led i kunskapande, såväl kollektivt som individuellt. Genom samtalet och under samtalets gång skapas möjlighet att gå från det ännu icke uttalade till något uttalat. Samtalet är situationsbundet och i intervjusituationen är deltagarna i händerna på intervjuaren, vilket forskaren behöver vara väl medveten om i valet av metod. I ett forskningsprojekt kan det vara en styrka att sätta in intervjuer i ett sammanhang där de föregås av en annan metod, till exempel observationer. Intervjuerna blir då uppföljande. Datainsamlingen i denna studie utgörs av observationer, observationsanteckningar, deltagarnas portföljanteckningar, intervjuer och fokussamtal med samtliga

deltagare. Med detta arbetssätt blir fenomen tydliga och kan ringas in från olika håll. Med denna kombination av olika metoder kan triangulering bli möjligt.

4.2 Studiens design

Studiens design har ett induktivt förhållningssätt och ansats, där två frågor har varit det initialt bärande vid planeringen av studiens start: *Vad gör hon/han? Hur gör hon/han?* Metodvalen är observationer, intervjuer, fokussamtal, loggbok, och anteckningar. Mångfalden av metoder skapar trianguleringsmöjligheter för det studerade, körledarprofessionen.

4.2.1 Bakgrund

Under läsåret 2009/2010 påbörjades och pågick ett projekt i Skåne för breddad rekrytering till musikstudier genom deltagande i barnkörsverksamhet. Kulturskolan har till uppdrag att vara tillgänglig för alla barn i kommunen. I ett samarbete mellan en kulturskola, Musikhögskolan i Malmö och Körcentrum Syd är ambitionen att möta barn i 7–8 årsåldern genom körsång och även bereda fortsatt körverksamhet för barn och unga genom en körtrappa med olika körer för olika åldrar och med olika innehåll och ambitioner. Tanken är att barn med olika sociala och mångkulturella bakgrunder ska mötas och musicera i grupp. För att få en tydlig start med vilja att möta nya barngrupper genomförde samarbetspartnerna vad som kallades ett riktat pilotprojekt. Pilotprojektets avsikt var dels att möta nya barngrupper, dels att skapa möjligheter för barn och unga att sjunga i kör på olika nivåer och med olika profiler.

De körledare som är involverade i pilotprojektet utgör underlaget för datainsamlingen i denna studie. Under våren/sommaren 2009 genomfördes tre planeringsträffar, där tre av fyra av de undervisande körledarna och deras chefer diskuterade mål och upplägg för projektet. Den fjärde körledaren tillkom i ett senare skede. Som forskarstuderande fanns jag med och lyssnade in samt gjorde egna anteckningar för att ta del av och förstå vad som planerades och därmed startade min datainsamling. Det finns olika aspekter att vara medveten om med avseende på min relation till de medverkande i studien. Vi har ingen gemensam utbildningstid vid något gemensamt lärosäte tillsammans, däremot är körledning något vi alla fem delar i våra respektive yrkesroller. I projektet har min roll varit forskaren, men jag har liksom deltagarna en bakgrund som utövande musiker och körledare. De fyra körledarna Anna, Beatrice, Carl och Desirée är utbildade vid samma lärosäte men vid olika tidpunkter. Studien fokuserar körledarnas utförda handlingar, vad de skriver och berättar om. Körrepetitionerna bedrivs i någon form av musikundervisning där formellt lärande utgör en ram för körlektionerna.

4.2.2 Studiens planering

Det var ett medvetet val att gå in i en studie av körledare induktivt, få observera deltagarna och hitta problemformuleringens skärpa i det undersökta materialet. Inledningsvis användes följande frågor vid observationstillfällena: Vad gör hon/han? Hur gör hon/han?

Fyra körledare studerades var för sig under läsåret 2009/2010. De studerades genom observationer av deras körlektioner med barn och unga i kör. Observationerna dokumenterades i form av observationsanteckningar, där jag som observatör fanns passiv i undervisningssalen, medan körledaren arbetat med kören. Passiv i bemärkelsen att jag inte deltog i lektionerna utan satt på en bestämd plats, där jag observerade och skrev. För att få möjligheter till triangulering vid analysen följde portföljskrivande (Wiklund, 1996) för körledaren efter varje observationstillfälle. Portföljskrivandet gav körledaren möjlighet att reflektera över sin undervisning. Både den observerade och forskaren var kontinuerligt aktiva med denna reflekterande skriftliga dokumentation. Att göra, skriva, reflektera, göra, skriva, reflektera, om och om igen startade en process vars syfte var att hitta ett sätt att undersöka och verbalisera körledaryrket, ledarskapet och i ett längre perspektiv utforska vilka olika aspekter professionen består av. Enskilda intervjuer genomfördes efter det att både deltagare och forskare, var för sig, dokumenterat sina reflektioner genom skrivande.

Innan studien startades övervägdes olika metodval. Utifrån en vilja att komma nära vad körledare gör när de leder och få tillgång till arbetsarenan valdes observationer som huvudmetod för att lära känna de utvalda körledarnas arbete. Genom att inte filma, utan bygga iakttagelser på observationsanteckningar och reflektioner, kunde observationsituationerna närma sig körledarens arbete med barn mer avslappnat, och de kunde arbeta på utan fysisk uppmärksamhet av en filmkamera. Jag förberedde mig på att min närvaro, vid sidan om körgruppen, på något sätt skulle ta plats i rummet. Det skulle finnas en person till i rummet och i gruppen, även om jag satt tyst på en plats och skrev. När barnen eventuellt frågade mig vad jag gjorde förberedde jag mig på att svara: *jag försöker skriva ner allt vad ni gör och sjunger.*

4.2.3 Förstudie hösten 2009

Under två månader besöktes Anna, den första körledaren i studien. Vid första tillfället presenterades jag för barnen och välkomnades att sitta med. Under sex lektioner satt jag på ungefär samma ställe i lektionssalen, med datorn i knäet och antecknade vad som repeterades och hur det repeterades. Från min plats kunde jag tydligt se körledaren i aktion, dels vid flygeln dels uppe på golvet. Anna ombads att svara på fem portföljfrågor efter varje lektion, under sex veckor. Efter sista observationstillfället ombads hon att sammanställa sina portföljanteckningar till ett dokument hon skulle vilja visa och berätta om.

Under tiden sammanställde jag mina observationsanteckningar i ett dokument kallat iakttagelser. Därefter bokade jag en tid för intervju. Intervjun genomfördes i två delar. Först inbjöds deltagaren att berätta om vad hon lagt märke till genom att skriva och därefter presenterade jag min sammanställning med några iakttagelser, samlat under fyra punkter.

Det framgår i mina observationsanteckningar vid varje observationstillfälle, att den observerade körledaren är reflekterande och söker efter att vara närvarande och inlyssnande gentemot barnen. Hon visar varje gång ett intresse för reflektion och förbättring av lektionsmoment och vad som utförs med barnen. Hon verkar alltid förberedd när hon möter gruppen. Körledaren växlar mellan olika arbetsuppgifter och metodik. Hon visar på ett kunskapande förhållningssätt som visar på både teknisk och praktisk kunskap i handling. Teknisk och praktisk kunskap i handling kan även uttryckas med två vetenskapsteoretiska begrepp: *techne* och *fronesis*; den tekniska och praktiska kunskapen i handling (Gustavsson, 2000). Förhållandet till musiken och olika vägar, metoder, att nå musikaliskt uttryck står i fokus för körledarens lektioner med barnen. Jag har funderat över vem/vad som är mål och medel. Musiken, barnen och körledaren är komponenter där ingen kan vara utan den andra i just detta sammanhang, kören. Körledarens arbete med olika konsertframträdanden tillsammans med barnen i sikte, blir till olika delmål på vägen att lära mer om körsång genom sjungande. Körledaren har vid flera tillfällen under observationsperioden sagt till barnen: *prata inte – sjung*. Hon menar vid vårt samtal efter avslutade observationer att barn lär sig snabbt och de lär genom att göra, att sjunga på och inte prata så mycket. Körledaren upprepar vid flera tillfällen att barn är snabba på att ta in, lära nytt och berättar att det vill hon uppmuntra samt fostra dem i god ordning i rummet. De har fasta sittplatser så att de snabbt kan börja arbeta vid varje repetitionstillfälle och körledaren kan även snabbt lära sig deras namn genom de fasta platserna. Dessutom gör körledaren emellanåt omflyttningar utifrån hur barnens röster utvecklas och passar ihop med andras röster. Hela tiden pågår tankearbete inom henne som gäller korta och långa planeringar, vilket framkommer vid intervjun. Denne körledare är besjälad av sitt arbete, något som inte bara visar sig vid observationerna utan även vid vårt samtal (hösten 2009). Hon är en av de trädgårdsmästare och skulptörer som Varkøy beskriver i *Instrumentalism in the Field of Music Education* (Varkøy, 2007). Hon har en positiv livs- och grundsyn och lyckas skapa en nära kontakt med barnen i deras gemensamma arbete. Varkøy beskriver i *Pengene eller livet!* (2007) att i dialogen är det saken som ska vara förande för samtalet. I körledarens fall visar hon ständigt genom sitt förhållningssätt med barnen att musiken och barnen står i centrum och de arbetar tillsammans för att hitta uttryckssätt. Dialogen ställer krav på att leda innehåll i sak (Varkøy, 2007), vilket körledaren gör genom ett arbetssätt som vuxit fram hos henne i arbetet med barnen. Vid vårt samtal under intervjun efter höstens avslutade observationer reflekterar hon över varför

man i körledarutbildning inte tränar och diskuterar förhållningssätt och bemötande gentemot korister. Vad som blir tydligt i min reflektion under observationstiden av Anna är att studien gör att det skapas tid för eftertanke, diskussion och utveckling. Deltagarna och observatören kan tillsammans få utgöra en länk i en kedja av möjligheter till utveckling. Efter denna förstudie fastläggs designen för studien och denna deltagare kommer även fortsättningsvis att kallas Anna i studien.

4.2.4 Urval och deltagare i studien

Fyra körledare har valts ut av deras respektive arbetsgivare att ingå i ett projekt för bredad rekrytering till musikundervisning. Det är detta projekt jag följt under ett års tid och som har genererat datamaterialet i denna studie.

De fyra körledarna Anna, Beatrice, Carl och Desirée som deltagit i projektet (se 4.2.1), uppräknade i den tidsordning observationerna skett, har det gemensamt att de utbildats vid Musikhögskolan i Malmö under olika årtionden: 1970-, 1980- respektive 2000-talet. De är alla utbildade musklärare, förtrogna med sångrösten och arbetar med kör i olika åldrar, yngre körsångare såväl som äldre. På det sättet har de en gemensam kulturell bakgrund, till skillnad från mig som utbildats vid ett annat lärosäte. En av de medverkande körledarna i studien har en körverksamhet där inga av barnen inte har svenska som modersmål. För de andra tre medverkande körledarna är det inte så, utan deras körer består av barn och unga både med och utan svenska som modersmål.

4.3 Datainsamling

Efter det att förstudien genomförts hösten 2009 genomfördes datainsamlingen med alla fyra deltagarna. Studien omfattar nio steg:

- 1) Körledarna har observerats under vardera sex lektioner. Det utgör 24 observationstillfällen. Observationerna har dokumenterats i form av skriftliga observationsanteckningar och utgör totalt 108 sidor textdata.
- 2) Varje körledare har fått i uppgift att besvara fem frågor efter varje lektion/observation. De fem frågorna, kallat portföljanteckningar, har varit desamma vid varje tillfälle (se bilaga).
- 3) Av sitt skrivna material har körledarna efter observationstidens slut fått skriva sammanfattningar för varje fråga samt göra en sammanställning av alla fem sammanfattningarna, som de berättat om och lämnat ifrån sig vid ett enskilt intervjutillfälle. De skrivna portföljsammanställningarna utgör sammanlagt 29 sidor.

- 4) Observationsanteckningarna har utmynnats i en sammanställning för varje körledare. Sammanställningen har benämnts iakttagelser. Varje körledare har fått del av min iakttagelsesammanställning för just den enskilda deltagaren vid det enskilda intervjutillfället. Sammanlagt utgör iakttagelserna 6 sidor.
- 5) Varje körledare har träffats för en enskild intervju om cirka 105 minuter. Intervjun har varit tvådelad. Första delen har ägnats åt att körledaren fått berätta om innehållet av sitt skriftliga portföljskrivande och tiden med barngruppen under observationsperioden samt lämnat ifrån sig sin skriftliga portföljsammanställning i slutet av intervjun. Denna första del i intervjun har lämnat plats för körledaren att prata och berätta. Den andra delen i intervjun har ägnats åt att läsa upp och presentera en skriftlig sammanställning av observationsanteckningarna, kallad iakttagelser, för körledaren. Körledaren har fått lyssna, kommentera och reflektera över mina iakttagelser. Allra sist i intervjun har körledaren fått med sig en skriftlig sammanställning av de iakttagelser som gjorts. Intervjun har filmats.
- 6) Under våren 2010 har körledarna träffats för gemensamma körledarkonferenser vid tre tillfällen. Från dess tillfällen finns minnesanteckningar.
- 7) De fyra körledarna har träffats tillsammans för ett forskarlett fokussamtal, efter det att steg 1–5 genomförts. Detta tillfälle kom att omfatta cirka två timmar. Intervjun startade med spontan enskild och kollektiv sammanfattning av året som gått. Varje körledare kom att berätta om den körverksamhet för barn och unga som observationerna omfattat. Så här långt är fokussamtalet utformat induktivt och öppet. Fokussamtalet övergår nu, efter cirka en timme, till formen av en fokusintervju, där två förberedda temaområden diskuterades:
 - a) Hur ser det konstnärliga arbetet ut i arbetet med kör?
 - b) Ledarskapsmodellen A-S-K (Bygdéus, 2006) presenteras för gruppen. De får den uppritad och förklarad, som en modell för körledarskapet och en utgångspunkt för att därefter få samtala fritt om den och dess möjliga betydelse av hur ledarskapet skulle kunna verbaliseras och beskrivas. Modellen ska ses som ett metodiskt verktyg som kan trigga igång ett samtal kring ledarskap i kör. Hela fokussamtalet filmades.
- 8) Varje enskild intervju har genererat reflektionsanteckningar vid en första genomtittning och omfattar 15 sidor textdata, förutom cirka sex timmars film.
- 9) Fokussamtalet har genererat 5 sidor textdata vid en första genomtittning, förutom cirka två timmars film.

4.3.1 Observationer

Under hösten 2009 genomfördes en observationsperiod (förstudien) om sex tillfällen med en och samma körledare. Vid observationstillfällena eftersträvade jag att befinna mig på samma plats i rummet dels för att kunna betrakta körledaren väl under varje kör-tillfälle, då fokus varit på denne, dels för att alla i rummet snabbt skulle känna igen och bli trygga med att jag fanns där samt om möjligt ignorera min vistelse så mycket som möjligt efter hand. Under observationerna fanns två frågor i bakhuvudet: Vad gör körledaren? Hur gör körledaren? Observationsanteckningar fördes på bärbar dator under körlek-tionerna. Under våren 2010 genomfördes observationer med ytterligare tre körledare på samma sätt, vardera sex tillfällen. Sammanlagt genomfördes 24 observationer under 09/10 med observationsanteckningar som dokumentation.

4.3.2 Enskilda intervjuer

I slutet av höstterminen 2009 genomfördes en enskild intervju. Intervjun var tvådelad och inleddes med att körledaren muntligt fick presentera sina sammanställningar av portföljanteckningarna. Det kom att innebära att körledaren pratade om innehållet i lektionerna och reflektionerna som kommit ur skrivandet. Därefter presenterades en sammanställning av observationsanteckningarna, muntligt, för körledaren som även fick möjlighet att kommentera de iakttagelser som belystes. Körledaren fick med sig observa-tionssammanställningen skriftligt och lämnade även ifrån sig sin portföljsammanställ-ning i slutet av intervjun. Hela tillfället filmades och varade i cirka 105 minuter. Under senare delen av vårterminen 2010 genomfördes tre individuella intervjuer med de tre kör-ledarna som observerats tidigare under vårterminen 2010. De enskilda intervjuerna genomfördes på deras respektive arbetsplatser, i en miljö de är väl bekanta med. Sam-manlagt finns filmmaterial om cirka 7 timmar som dokumentation.

4.3.3 Fokussamtal – fokusintervju

I slutet av vårterminen 2010 genomfördes en gemensam träff med de fyra körledarna och mig, i form av ett fokussamtal. Samtalet genomfördes i en undervisningssal på en kultur-skola och inleddes med enskild och kollektiv reflektion och genomgång av det gångna året som pilotprojektet pågått. Vad har hänt under året, enskilda upplevelser, gemensam körkonsert, och visioner framåt var ämnen som berördes i ett öppet samtal som inte på förhand strukturerats. Därefter vidtog den andra delen av fokussamtalet som kom att få en intervjukaraktär med några förberedda ämnen om körledarskap. Fokusintervjun kom att inriktas på körledarskap som profession, utifrån presentationen av en bild av körledar-skapet. Körledarna fick fritt diskutera och samtala om ledarskapet utifrån denna modell (se 4.3.4). Tillfället filmades och varade i cirka två timmar.

4.3.4 Modell som trigger

För att skapa en ytterligare ingång till samtal om ledarskap i kör med tankegångar som inte kom från körledarna själva fördes resultat från tidigare körledarstudier in, som metodiska verktyg, i slutet av fokussamtalet. På det sättet ändrades karaktären och graden av struktur och övergick i slutet av detta filmade fokussamtal till en tydlig intervjukaraktär för gruppen. Anna, Beatrice, Carl och Desirée ger olika uttryck och reflekterar för och med varandra:

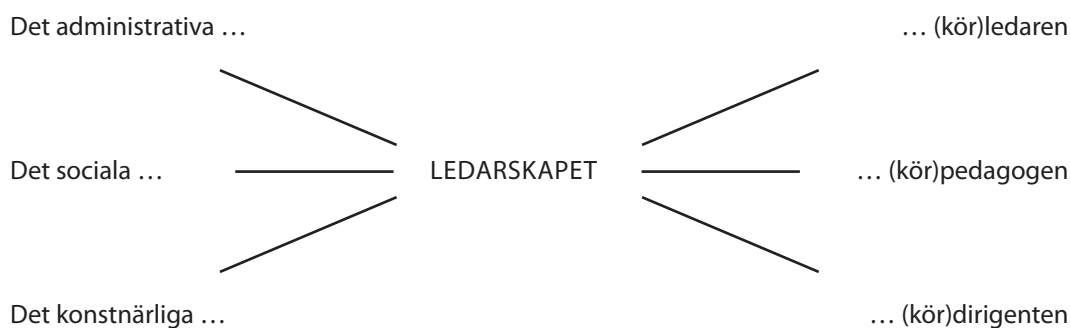
Musikalisk, skicklig, kunna locka fram det bästa, god pianist, arrangör, tydlig, saklig, ödmjuk, förmåga att genomföra, envis, noggrann, entusiastisk, hängiven, humor, vara glad, naturlig auktoritet, seriös, lugn, lyhörd, tålmod, utveckla, ledartalang, ha kontroll, ärlig, mänsklig, självdistans, kamratskap, kunna omsätta idéer...

Under tiden egenskaperna läses upp tystnar de fyra deltagarna, skrattar till kraftigt ibland och kommenterar under tiden. Några uttryck från Anna, Beatrice, Carl och Desirée är:

- »Usch«
- »Superkörledaren«
- »Superpedagogen«
- »Det är vi«
- »Vi ska helst vara allt det där«

Det märktes tydligt hos alla fyra, i deras kroppsreaktioner och uttryck, att de verkade känna igen sig och identifierade att det handlar om deras professionstillhörighet, körledaren. Ovanstående egenskaper är tidigare resultat, hämtade från en kvalitativ studie med 37 korister (Bygdéus, 2000), där koristerna uttalar sig om vilka egenskaper en körledare bör ha.

Därefter får de fyra körledarna, som en trigger i fortsatt samtal, se en bild (nedanstående bild) av ledarskapet, som ritas upp på tavlan i intervjurummet för dem och är resultat från tidigare kvalitativ intervjustudie (Bygdéus, 2006).

Det administrativa ledarskapet består av uppgifter som att: ordna konserter, ordna ekonomi, sköta om på olika nivåer, ha en ledande roll i styrelsen och vara företagsledaren. Det är viktigt med en stark styrelse som kan och vill fixa och ordna praktiskt på olika nivåer. Det är viktigt att kunna delegera till andra i kören som kan ta över administrativa uppgifter och avlasta, såsom en stark styrelse. Däremot har företagsledaren det övergripande ansvaret och ansvar att följa upp. Körledaren är företagsledaren.

Det sociala ledarskapet består av uppgifter som att: skapa trevnad kring repetitioner, se till att folk mår bra och tycka det är roligt att musicera och till det kan även styrelsen medverka. Kunskaper om psykologi, träna upp en känsla för människor, att vara människa och för att var och en behöver synas är viktiga kunskaper. Ledaren kan hjälpa till och träna koristerna över egna trösklar gällande att uttrycka, att våga, våga vara och uttrycka musiken. Medvetenheten om musiken blir då något gemensamt och däri återfinns det gemensamma uttrycket, om tidsfaktorn finns med i beräkningen och att lärande och träning tar och måste få ta tid. Ledaren känner körkroppen bäst inifrån; genom att själv ha sjungit i kör, haft olika uppdrag i körsammanhang och suttit i körens styrelse. Över tid lär sig ledaren uppskatta olika sidor hos olika människor, som kan inspirera till att vilja utveckla sig själv på olika håll och kanter och utvecklar över tid med gruppen en känsla för kvalitet i varandet och i repertoar. Engagemang och erfarenhet bidrar i utvecklandet av det sociala ledarskapet.

Det konstnärliga ledarskapet bygger på kunskaper dels av, vad en deltagare kallar, hög kunskap och dels djup kunskap. Den »hög« kunskapen växer fram genom professionaliseringsprocessen. Professionaliseringsprocessen tar sin utgångspunkt i hög begåvningsgrad. Den utvecklas vidare genom utbildning, eget utövande, varande och kunnande och den professionelle tar sig fram till framstående positioner som grundar sig på tidsfaktorn och erfarenheten. Genom tid och erfarenhet utvecklas en »djup« kunskap och det finns ingen motsättning mellan »hög« och »djup«, snarare så förutsätter djupet att det finns en höjd och uttrycket kan ses som en metafor av en komplex profession (Bygdéus, 2006). De fyra deltagarna får, förutom ovanstående tre aspekters begreppsförklaringar, även tre professionsbenämningar som används i olika utbildningar och är av mer allmän karaktär:

Körledaren

Körpedagogen

Kördirigenten

Denna modell med sammanlagt sex aspekter av ledarskapet används som en trigger, för att fortsätta fokussamtalets innehåll om hur ledarskap i kör kan se ut och få prata vidare omkring detta.

4.3.5 Reflektioner

Materialet består av skriftliga reflektioner från tjugofyra observationer, körledarnas portföljsammanställningar, utskrifter från fyra intervjuer och ett fokussamtal. Minnesanteckningar finns även från några körledarkonferenser och egna loggboksanteckningar.

4.4 Analys

I analysen bearbetades datamaterialet och kategorier växte fram genom systematisk genomgång av de skrivna reflektionerna. Ett första steg i analysen var att sammanställa mina egna observationsanteckningar till iakttagelser jag presenterade för varje medverkande körledare i slutet av intervjutillfället. Nästa steg var att skriva ut de filmade intervjutillfällena till text samt läsa körledarnas portföljsammanställningar från intervjutillfället. Därefter skrev jag ut det filmade fokussamtalet till text och fick textdata från observationer, intervjuer och fokussamtal. Utifrån observationsfrågorna *Vad gör hon/han? Hur gör hon/han?* ordnade jag därefter alla körledarens handlingar under olika rubriker där nya texter successivt växte fram utifrån textdata. I resultatkapitlet (kap. 5) presenteras observationer och intervjuer utifrån fyra körledarbilder och fokussamtalet för sig. Utifrån all textdata har jag kategoriserat körledarnas handlingar i åtta verktygsgrupper och utifrån det arbetat vidare med analysen och kategoriserat förkommande verktyg under åtta kategorier (se kap. 5 samt kap. 6). Först efter ovanstående analysarbete förs teorier om hur jag kan se på dessa kvalitativa data in (se kap.6).

I ett analysarbete görs ett fokuserat urval av data. Bjørndal (2009) ställer upp några kriterier för vad en analys innebär: förenkling, klassificering och jämförelse, kartläggning av tydliga mönster, förklaring och orsaker till dessa mönster och en bedömning av deras konsekvenser. Staffan Larsson (1993) lyfter fram vikten av perspektivmedvetenhet, vilket betyder en medvetenhet om betydelsen av teorier och förförståelse om det specifika fenomenet som studeras. En hermeneutisk tankegång är graden av harmoni mellan del och helhet, där det finns en harmoni i det vetenskapliga arbetet (Alvesson & Sköldberg, 2008). En harmoni mellan forskningsfråga, antaganden om forskning och det studerade fenomenets natur, datainsamlingen och analystekniken är att eftersträva och innehar den helhet alla enskilda delar kan relateras till.

4.5 Studiens kvalitet och giltighet/validitet och reliabilitet

Balans mellan deltagare och forskare eftersträvades genom reflekterat skrivande för alla medverkande i studien. De fem frågorna i Portföljen ställde körledaren till sig själv efter vardera sex körlektioner och frågorna var lika för alla fyra körledarna. Alla inblandade i observationerna var på det sättet skrivande och gavs möjlighet till reflektion under observationsperioden. För mig som forskare blev skrivandet dels ett led i att beskriva det som

ännu ej hade uttalats och dels ett verktyg tillsammans med observationer, intervjuer, för triangulering vid analysstadiet av avhandlingens syfte att kunna undersöka, formulera och diskutera professionen körledare i körarbetet med barn och unga.

4.5.1 Forskarens position

Utgångspunkten för forskarens roll i datainsamlingen var explorativ genom i första hand observationer, där sökandet bestod i att undersöka vad som blev synligt hos körledaren, genom en kvalitativ studie. I studien intog jag som forskare en sittande, passiv roll vid observationstillfällena, i egenskap av deltagande observatör enligt Steinar Kvale och Svend Brinkmann (2009) och Kvale (1997). Körledaren var väl synlig under observationsperioden, i sitt arbete med barnen vid pianot såväl som på golvet.

4.5.2 Etiska aspekter

Filmning av observationstillfällena valdes bort av två anledningar. Dels ville jag fokusera på körledaren och vad hon/han gjorde genom observationsanteckningar, dels hade jag inte sett det som viktigt att barnen filmades, även med hänsyn till alla deltagande barn och unga i körerna, med olika bakgrunder och ursprung. Datamaterialet från observationstillfällena bestod av observationsanteckningar.

Intervjuer och fokusintervju filmades. För att få tillträde till körledarnas arena och kunna utbyta upplevelser och erfarenheter, var närheten till det kollegiala mötet viktigt och filmning bidrog till att få distans till datainsamlingen. I intervjusituationen kunde samtal pågå utan att jag som forskare behövde distansera mig. Samtalet var inte demokratiskt i sig, då jag som forskare planerat dess genomförande och val av upplägg, och jag tillät mig att ha en ingång i samtalet utifrån min egen yrkesroll som körledare. Den enskilda intervjun startade utifrån deltagarens iakttagelser, berättelser och reflektioner under observationstiden.

Studien omfattade texter från tjugofyra observationer, fyra enskilda intervjuer, en fokusintervju, förutom observationsanteckningar, portföljsammanställningar, reflektionsskrivande från observationerna och det filmade intervjumaterialet. Analysarbetet startar utifrån en empiridriven ansats under hösten 2010.

Rolf Ejvegård (2003) skriver om vikten av det engagemang som fordras från forskarens sida för att få ett resultat som någon annan vill ta del av. Min utgångspunkt är att i engagemanget föds utgångspunkter, forskarfrågor och sökande efter en djupare förståelse. Detta i sin tur kan komma att föda ett intresse för den forskande omgivningen, om texten förmedlar och därigenom skapa intresse för området, för forskare, körledare och utbildningar med anknytning till kör- och ensembleledarområden. Forskning och utbildning ska således beredas möjlighet att samverka och få inspirera och integrera varandra. I nästa kapitel presenteras resultaten av analysen och inleds med bilder av de deltagande körledarna Anna, Beatrice, Carl och Desirée och deras arbetssätt.

5. Resultat

I detta kapitel presenteras resultatet av den empiriska studien vars uppläggning och genomförande redovisades i föregående kapitel. I de två första avsnitten beskrivs de medverkande körledarnas verksamhet: i 5.1 utifrån observationer, portföljfrågor, reflektioner och individuella intervjuer; i 5.2 beskrivs mål och förutsättningar för verksamheten utifrån det fokussamtal i grupp som ägt rum. Körledarna använder många olika slags verktyg och dessa medierande verktyg synliggörs, beskrivs och sammanfattas i 5.3 och 5.4 utifrån den studerade körledarpraktiken.

5.1 Körledarbilder – beskrivningar av praktiken

Under observationstiden har olika aspekter av varje körledares arbetssätt framkommit. Observationerna visar att de fyra körledarna genomför körverksamhet med liknande moment såsom; tonbildning, uppsjungning, rytmiska övningar, arbete med rörelse och arbete med text och sångstämmor. Körledaren arbetar på olika sätt under en körrepetition/körlektion och det som utförs sker såväl på ett medvetet som omedvetet plan, inte alltid i förväg planerat, vilket de fyra körledarna beskriver. En av körledarna berättar hur han låter det som händer på en lektion omkullkasta sin planering. Genom självreflektion visar samtliga körledare hur de blir mer medvetna om vad de gör, får bättre blick för vad och hur de gör, hur de skulle vilja utveckla vidare och förändra sitt arbete.

Ett delresultat i studien visar på hur forskningsprojektet satt igång en reflekterande förändringsprocess hos den enskilda körledaren. Ett ytterligare resultat är att körledarna dels genom de två observationsfrågorna som legat till grund för observationerna, dels genom de fem portföljfrågorna som de besvarat kontinuerligt, fokuserar frågeställningar om vad och hur som utförs respektive vad som kan förändras och hur det skulle kunna gå till. I studiens portföljfrågor formulerades inga frågeställningar med 'inte'-formuleringar (se bilaga), men i resultatet framträder både sådant som inte fungerat och inte varit bra utifrån lösningsfokuserade reflektioner och sådant som varit bra och fungerat för den enskilda körledaren. Det visade sig att jag inte behövde fråga efter vad som inte fungerade för att få fram reflektioner av det slaget. I stället blev frågeställningarna igångsättande i olika riktningar och reflektioner och upplevelser av såväl positiva som negativa händelser noterades av de enskilda medverkande. De fyra körledarna formulerade egna styrkor och svagheter, vilka har beskrivits utifrån de metoder och arbetssätt som använts i studiens design (kap. 4).

Olika bilder av körledaren framträdde genom de arbetssätt de använde sig av för att gestalta musik tillsammans med sin kör. Vid det enskilda intervjutillfället pratade och reflekterade körledarna om sin praktik utifrån eget tidigare skrivande, sammanställning av egna svar i sin portfölj utifrån fem frågeställningar och olika aspekter de observerat hos sig själva, sina handlingar och sin undervisningsform. Vid det enskilda intervjutillfället delgav även jag som forskare vad som iakttagits vid observationerna. Dessa körledarbilder har nu blivit till fyra beskrivningar i detta avsnitt, kapitel 5.1, utifrån handlingar körledarna utfört och som observerats, iakttagits, pratat om, kommit till insikt om, formulerat och uttalat i dialogen vid de filmade intervjutillfällena.

5.1.1 Anna

Anna (A) startade en barnkör för barn i 10–13 årsåldern. Något som blev påtagligt under observationstiden var Annas förhållningssätt och vad hon överförde till barnen; var och en lär genom att sjunga, inte genom att prata utan genom att sjunga på, sjunga vidare. I det låg en ambition av mer sång än prat under lektionerna. Hon varierade det stillasittande sjungandet med sin ambition att göra sånger som passade för rörelser och att barnen inte skulle sitta still för mycket. Anna ville även att barnen på sikt lärde sig att läsa av en notbild och tränade dem successivt i det liksom träningen i den egna sångrösten. Barnen i denna kör kom från olika länder med olika kulturella bakgrunder. De sjöng en-, två- och trestämmiga arrangemang i olika genrer.

Körledare Anna berättar om hur hon ser repetitionen som en måltid och beskriver det i termer av att starta med en soppa, något barnen känner igen, för att i varmrätten gå över till jobbigare, svårare och tyngre moment. Därefter blir det dags för ostbricken, där något plockas upp som inte hanns med vid förra repetitionen och nu får komma med i ett tidigare moment. De sista fem minuterna ska man inte lära sig något nytt, menar Anna. I stället ska hjärnan ges en andra chans att sortera intryck genom att lyssna på eller göra något barnen redan lärt sig. Anna vill att barnen ska lämna rummet med en känsla av att vara glada, uppiggade, tillfreds med sin sång och tycka det var härligt att få sjunga igen.

Vid start av lektion/repetition har Anna gått från att ha haft en startsång före uppsjungning till att gå direkt på uppsjungningen, då hon tyckte sig märka att de äldre barnen såg uttråkade ut. Hon tänker att rutin i starten och att hitta lugn och koncentration med gruppen är viktigt. Anna vill att barnen snabbt kommer i gång med att sjunga genom uppsjungning och igenkänningsmoment som hon utvecklar över tid.

Anna tycker om att fundera över vad som egentligen ligger i begreppet bra och berättar att bra för henne dels är när hon ser hur barnen fungerar och hur olika saker fungerar för dem. Det är när barnen visar att de förstår, lär sig och lägger in ett engagemang själva. Hon vill gärna försöka ta tillvara barns förslag, att de känner att de är med och påverkar något kreativt. Bra är också när något går precis som Anna planerat och tänkt sig. Det

kan vara svårt att komma på vad felet är, säger hon, när det inte gått som hon tänkt sig.

Barn behöver röra på sig ofta, säger Anna, som försöker hitta rörelser till olika körsånger där kroppen hjälper sången. Vid ett tillfälle hade hon repeterat in rörelser med barnen till en sång och det var något i gruppens engagemang som inte kändes riktigt bra, ända till dess Anna mötte kompgruppen. Då förstod hon vad som saknades och att det skulle bli bra när de båda grupperna mötte varandra.

Annas metodik är att inte ta om utan att lägga till något vid repetitionen med en sång eller fras. Hon menar att sånger kan traggas för mycket och tror inte på att sjunga en sång rakt igenom utan att lägga till något, öva på något. Det ska bli roligare och bättre. Vidare berättar Anna att barn är snabba, vuxna är långsamma och tröga och det vill hon utnyttja genom att stimulera och arbeta på med barnen. De kan och lär sig nytt lätt. Anna har en ambition att barnen ska lära sig läsa noter och hon pratar om olika lärstilar i termer av att barnen lär sig genom: läsa – titta – lyssna – röra sig.

Under körens första termin tror Anna att barnen lärt sig följa en linje, hur texten hänger ihop med varje rad i notbilden. Nästa steg kanske är att ta bort text och bara sjunga efter noter, säger Anna. Lära sig vad som är stegvis, vad tonerna heter, här är noterna, nu sätter vi igång, säger hon. Anna menar att det kan finnas barn som sjungit i kör tre gånger i veckan under sju år och ändå inte läser noter. Det finns de som lägger 99 % på att lyssna och härma, menar hon.

Det finns ett förhållningssätt Anna vill att barnen ska komma på. Hon visar det genom sina uttryck till gruppen, såsom: prata inte – sjung. Genom att sjunga prövar man, menar Anna. Hon konstaterar att det är en hel värld av begrepp inom notläsningen de ska lära sig och pendlar mellan att dels vilja att barnen ska få lära sig notläsning över tid, samtidigt som de sjunger och gör, där rörelsen, sången och att höra sig själv är viktigt. Att träna sig att lyssna på varandra och samtidigt höra sig själv kräver träning i mindre grupper, något Anna vill pröva med kören framöver och att barnen även ska kunna få hjälp med sin röst. Hon vill också att barnen inte ska sitta still så mycket utan tänker lägga in mer av rörelsemoment vid övningarna.

Ett utgångsläge för Anna är att hela tiden lägga till moment till något som repeteras. När gruppen börjar kunna exempelvis en fras, en stämma, en text eller vad det kan vara, så ska den kunskapen kunna förbättras och arbetas vidare på och då lägger Anna till ett moment, i stället för att bara sjunga om utan någon instruktion. Alla barn ska få pröva det de helst vill pröva, till exempel att sjunga hög eller låg stämma. Hon vill att barnen ska få prova ett tag att testa på olika stämmor innan det bestäms vilken stämma var och en ska sjunga i ett utvalt arrangemang.

Anna pekar inte ut ett barn i den stora gruppen för att tillrättavisa, ett förhållningssätt hon medvetet valt och berättar om. I stället går hon fram till barnet och viskar i örat under tiden något moment pågår för gruppen. Anna sparar sin röst och koncentration

genom att aldrig skrika, och det ska mycket till innan hon tillrättarvisar någon enskild för hela gruppen. Det kan vara i så fall när hon upplever att måttet är rågat: nu är du tyst, du stör.

När ett konserttillfälle börjar närma sig vill Anna hinna repetera igenom alla stycken under en koncentrerad tid. Vill hon ha med rörelser till en del av sångerna vet hon att det kräver ytterligare tid, mer energi och lika mycket repetitionstid förutom tid för musiken. Detta behöver körledaren vara medveten om och tänka in i planeringen, menar Anna.

Efter sex lektioner med denna nystartade kör nämner Anna framstegsfaktorer som hon har lagt märke till. Körsångarna har fått stabilare ton, klang och koristerna uppfattar tonartsbyte. Barnen lär sig fortare och fortare och hela gruppen hittar fram till en och samma ton. Anna har märkt att några av barnen har ett nästan absolut gehör eller ett muskelminne och några av barnen utvecklar detta efter hand. Genom att träna hela gruppen i moment så tränas de som har förmågor. Socialt har gruppen gjort framsteg. De kommer inte in och sätter sig, ser rädda och blyga ut. De rör sig i rummet, har blivit vana vid situationen och det är en framstegsfaktor säger Anna.

Anna berättar att hon tycker om ordet disciplin men att hon aldrig använder det ordet utan i stället ord som ordning och reda, lugn och ro. Varje barn har sin plats, sin pärm, lyssnar på den som leder och vet vad hon/han ska göra. Hon tränar gruppen i att hitta sina egna platser och att följa den ordning hon organiserar verksamheten i. Anna berättar att hon vill kunna se barnen i ögonen, även om barn lär sig när de flackar med blicken.

Barnen ska inte vara i en helt egen värld utan betyda något för samhället, säger Anna. Ett viktigt utgångsläge för Anna är att »vi ska lyckas med vår konsert«. Vuxna bryr sig precis lika mycket som barnen att vi ska lyckas på scen, berättar hon. Anna utgår från att alla är i samma värld och strävar mot samma mål.

5.1.2 Beatrice

Beatrice (B) startade en barnkör för barn i 7-årsåldern och med olika kulturella bakgrunder. Vad som blev påtagligt under observationstiden var Beatrices historieberättande mellan sångerna, där hon satte in sångerna i ett sammanhang som blev till en röd tråd genom hela lektionen. Beatrice illustrerade handlingar och berättelser med kropp, rörelse, ritades figurer på tavlan, hela tiden i kommunikation och i dialog med barnen. Beatrice ville att barnen skulle tycka det var roligt att upptäcka sin röst när de sjöng sånger och i det var texten, innehållet och den röda tråden i berättelserna mellan sångerna det bärande i varje körlektion. Att sjunga och väcka lust för den egna sångrösten var något viktigt för Beatrices förhållningssätt i körsången med barnen. Beatrice upptäckte att hon funnit arbetssätt med textinläring hon trivdes med och tyckte om.

Körledare Beatrices nystartade barnkör har en mångkulturell bakgrund. Samtliga barns föräldrar kommer från andra länder än Sverige. Det finns inga barn med svensk

bakgrund i gruppen, inte heller på skolan i övrigt. När de går till Beatrice vet de att de går till en körlektion och inte till en musiklektion. Skolan har valt att ge de här barnen körsång på skoltid. Beatrice är därför noga med att hälsa välkommen till kören.

Beatrice beskriver att hon har med sig bilden av att när små barn, som 7-åringarna i denna körgrupp, gör egna val så har de inte, som hon uttrycker, ett konsekvenstänkande. Detta har Beatrice med sig in i klassrummet och med det menar hon att vad de gör får särskilda konsekvenser, exempelvis blir högljudda eller stör andra. Barnen kan inte se vad en handling får för konsekvens i ett längre tidsperspektiv. Ett annat exempel är att barn inte vet vad tillgång till sång och musik som små får för konsekvenser när de växer upp och blir äldre. Hon nämner även att hon ser små barns småspelande i klassrummet, mellan olika moment, som ett upptäckande och inte som något störande. Hon tillåter att det får låta lite när hon delar ut rytminstrument såsom ägg, claves, trumma och ser det som en del i att de undersöker vad de kan göra med olika instrument, likväl med rösterna som ett instrument. Därmed inte sagt att hon tycker sig tillåta en starkare ljudvolym i klassrummet, men hon ser sig själv som lite mer tillåtande än vad hon tror om andra kollegor och som rör stökighet och ljudvolym i rummet, berättar Beatrice.

Genom sitt portföljskrivande och portföljsammanställning ser Beatrice att hon konsekvent börjar lektionerna på samma sätt, med två komma-igång-sånger som blivit till vana och rutin. Likaså sjungs alltid en och samma avslutningssång. Beatrice menar att hon gärna vill skapa trygghet och rutin vid start och slut genom dessa sånger. Hon berättar att oavsett barnens ålder är det inte något som varken barnen eller hon tröttnar på.

Beatrice har märkt att hon har ett bra flyt mellan sångerna och en bra kommunikation med barnen. Barnen verkar tycka det är roligt med de berättelser som Beatrice försöker väva samman sångerna med under varje lektion. Hon har även lagt märke till att när något inte blivit så bra så är det just detta med kommunikationen och berättelserna som det uppstått brister i. Det har hon kunnat se genom sina portföljanteckningar, när hon läst dem i efterhand. Beatrice berättar att hon tycker om att välja sånger med roliga texter. Hon tar till att rita och illustrera med bilder på tavlan såväl som med kroppen och märker att det uppskattas av barnen. Beatrice uttrycker att hon tycker hon »hittat olika trix« för textinlärning som hon är glad för. Med trix menar Beatrice att rita och förstärka med rörelser blir till hjälp för textinlärning och kontakt med språket. Barn är bra på att härma, men det tar tid innan de förstår en text. De vet inte alltid vad de säger, förståelsen kommer längre fram efter olika bearbetningar och diskussioner omkring text och vad olika ord betyder. Det är något som Beatrice låtit förstå att hon skapat en god miljö för, där barnen frågar och de pratar omkring olika ord. Alla barnen har svenska som andraspråk. De pratar ofta om vad svenska ord betyder i sångerna och det går fint att samtala om det i gruppen, säger Beatrice. När barnen får önska en sång som ska sjungas önskas enbart sånger som de lärt sig av Beatrice och aldrig något annat. På det sättet har sångerna blivit

till något av gruppens gemensamma referens. Under våren 2010 har barnen lärt sig cirka 15 gemensamma sånger i kören. Beatrices erfarenheter från andra barnkörer är att de gärna önskar någon sång från andra sammanhang, som radio eller tv, men så är det inte i denna grupp. En sorts vi-känsla har uppstått.

Beatrice märker att barnen är glada och nöjda genom att de tittar framåt, är koncentrerade och deltar aktivt i lektionen. Hon arbetar medvetet med frågor till barnen för att få dem delaktiga. Beatrice vill att barnen ska vara med och märker att hon blir ganska störd när de inte är det. En fördel på den här skolan är att det alltid är två vuxna på lektionen och det innebär att om något barn blir ledsen eller något inträffar kan den ene vuxna ta hand om det barnets reaktion utan att lektionen bryts för resten av barnen. Det är två vuxna, men inte två körledare. Det vill säga en körledare och en annan från skolans personal.

Denna andra personalresurs från skolan som finns med på lektionerna också sjunger sångerna med barnen vid andra tillfällen. Vad Beatrice märker då är att tonarterna ändras drastiskt och personalen sjunger i mycket lägre tonarter med barnen. Hon har även lagt märke till att när barnen sjunger på skolgården imiterar de sina lärare, som generellt sjunger för lågt med barnen. Detta vill Beatrice stävja och transponerar ofta till tonarter som passar barnen för varje sång. Hon byter ofta tonart för att, som hon uttrycker det, träna barnens sångomfång.

Beatrice märker att barnen har ett behov av att prata, kommentera sångtexter och kommunicera. De lever sig in i, vill gärna avbryta, räcka upp handen och prata. Beatrice säger att hon i grund och botten egentligen tycker det är lite tråkigt att hon måste bryta och styra upp deras prat. Hon menar att när de väl har börjat kommentera så är det svårt att bryta och hon kan uppleva att det är lite diskriminerande, kluvet att behöva avbryta deras prat, trots att hon behöver göra det för verksamheten, barnkörsången. Det är ett dilemma och hela tiden en känsla av avvägning, säger hon. Beatrice är väl medveten om att hålla gemensamt fokus, flyt framåt och att inte segla iväg för mycket i associationer är bra för det gemensamma grupptempot. Fyrtio minuter sång är inte lång tid. Beatrice vill att sångalet ska sitta ihop under en lektion, som en tråd, en berättelse och använder ofta temaval. Det blir en okoncentration av att det bli för mycket prat och kommentarer från gruppen och med associationer från olika håll. Det bästa är när berättelserna håller ihop, blir så intressanta att associationerna inte far iväg åt alla möjliga håll och det blir roligast för alla när alla får sjunga, berättar Beatrice.

Beatrice har funderat över teori och teknik, som till exempel sångteknik. En ofta återkommande problematik är hur hon får barnen att sjunga med »den lilla mjuka rösten«, som hon kallar det. Hon vill få bort »skrikrösten« utan att den blir liten och tunn och att de sjunger ut även i den svaga nyansen. Beatrice tycker inte att hon hittat fram till sångsätt och uttryck så som hon skulle vilja med barnen. När hon säger till barnen »nu vill jag

att ni ska sjunga med den lilla mjuka rösten« upplever hon att hon inte får fram det hon skulle vilja. Barnen sjunger istället mindre, mindre text, med mindre uttryck, lite ointresserat och allt blir sämre. Beatrice säger att hon än inte vet hur hon ska närma sig det sångtekniska med barnen.

Beatrice berättar att när hon sjunger en sång med barnen och är mitt inne i sången avbryter hon sällan för att repetera fraser frasvis. Däremot gör hon vid uppsjungningen så att hon alltid sjunger före varje fras om den upprepas och tillämpar då 'call and respons' flitigt. I sångerna vill hon inte gärna rätta i rösterna, utan lämnar det lite medvetet. Beatrice tänker att ett instrument som är nytt ska vara kul att närma sig och pratar inte så mycket om rätt eller fel. Ibland funderar hon över om hon skulle göra det, men lämnar ofta detaljer därhän eftersom hon tror att barnen då orkar hänga i bättre. Hon tycker det är svårt att arbeta sångtekniskt i en stor grupp och tror att det blir roligare i lektionerna om hon inte gör det så mycket. Därför har text- och tonträffning inte fått så stor plats av den medvetna träningen. Hon nämner att barnen har lite hesa röster och har lagt märke till att de skriker lätt när de pratar. Det tror hon beror på den kulturella kontext de är upp vuxna i. På sikt menar Beatrice att de skulle behöva arbeta mer med det. Ju längre hon träffar barnen, ju mer kan och vill hon komma in på detaljer. När verksamheten nu är ny så har hon inte gjort detta.

Beatrice upplever att skolan inte riktigt förstått varför hon kommer dit och vilken roll hon har. Hon tror att det beror på organisationen kring kören och kommunikationen mellan Kulturskolan och skolan. Körens start och visionen bakom utgår från en idé från kulturskolan. Ett annat problem som Beatrice ser är att Kulturskolan och några personer tänkt ut ett projekt, men inte involverat de undervisande lärarna att utforma hur just den här kören ska se ut och verka. Hon menar att det finns en positiv och bra grundtanke som inte är förankrad nedåt i formuleringar om hur det ska gå till. I stället har det blivit en start utan planering, återkoppling och uppföljning. Den lärare som ska samarbeta med körledaren borde ha fått gå med i detta projekt av intresse och initialt fått möta körledaren för en gemensam start och förberedande diskussioner med körledaren menar Beatrice.

På skolan där denna barnkör finns råder ett system med prickar och kvarsittning, som ett led i konsekvensundervisning skolan arbetar efter, berättar Beatrice. Dock har inte Beatrice och hennes medarbetare pratat igenom hur det ska hanteras i körlektionen, vilket fått märkliga konsekvenser i klassen ibland. De medarbetare som hon arbetar tillsammans med följer med barngruppen till och från kören och är med under lektionen. När det blir rörigt eller pratigt utöver gränserna som satts så får barnen kvarsittning efter ett antal tillfällen (prickar). Ibland märker Beatrice att barnen får en prick av hennes kollega när något barn är engagerad av en text eller berättelse och handlingen slår då tillbaka felaktigt på verksamheten, menar hon. Hennes reflektioner över det ologiska i att ett barn får en prick för att den yttrat sig felaktigt i en stund av engagemang gentemot ambitionen

att väcka lust och intresse för barnens röster och sång. Beatrice är vaksam över en balansgång av frihet och disciplin och menar i förlängningen: för att genomsyra körsångsämnet allra bäst krävs egentligen att hon i egenskap av körledare är på skolan oftare och blir till en synlig del av skolan och dess lärare. Det verkar som om sammanhanget kräver en tydlig relation med konsekvenser hela tiden, säger Beatrice. Hon har från början fått veta av skolan att tryggheten byggs av relationer och det kan hon som undervisande lärare en lektion i veckan med barnen inte hinna. Därför finns en annan lärare med och backar upp. Om den läraren går ut med en elev som till exempel är stökig så är det kluvet och ibland inte bra, för då försvinner samtidigt den resursen konstaterar Beatrice. Kulturskoleledaren har inte varit ute på skolan och besökt den nya verksamheten med Beatrice. De har inte träffats i just den skolmiljön och diskuterat situation, roll, syfte eller arbets sätt. Hela projektet skulle ha behövt en bättre kommunikation i alla led, innan start; studierektorer, rektorer, lärare och körledare, menar Beatrice. De signaler Beatrice tolkat är dock att skolledningen är väldigt nöjda med denna verksamhet och vill att det ska få finnas och fungera. Skolledningen vill gärna att denna körverksamhet ska få finnas med barnen, men det behövs en annan typ av kommunikation där de vuxna möts och uttalar vilken verksamhet som ska genomföras och hur. Barnen är väldigt positiva, ger respons och det gör verksamheten meningsfull, berättar Beatrice.

Beatrice berättar att när det finns ett uttalat mål i form av en konsert dyker olika, andra, kvalitetsbegrepp upp för henne, än när körsången utgår från mål utan ett särskilt konserttillfälle i sikte. Hon preciserar inte vilka kvalitetsbegrepp men berättar att en sång alltid ska få bli så välövd att den ska kunna framföras, oavsett om den ska framföras eller inte. Samtidigt som hon berättar detta säger hon reflekterande: »gör man sig själv en otjänst genom att inte peta i repetitionen från början?« och berättar vidare om att hon inte vill använda ordet öva. Hon tycker det är tråkigt och pratar hellre om att sjunga, oavsett vilket moment som utförs med gruppen. Beatrice definierar att ordet öva för henne står för att träna bort saker, träna till saker. Sjunga skulle kunna stå för genomdrag, säger hon och uttrycker en kluvenhet omkring ordet öva. Beatrice vill prata om vad som ska göras, rikta fokus och väljer därför bort att prata i negationer med så kallade 'inte'-meningar. I stället för: titta inte där, sjung inte så, istället: titta här, sjung så här. Beatrice använder fokus för det som ska utföras, som ett arbetssätt för att förbättra olika saker med en sång. Det blir till hennes sätt att arbeta med det som andra kanske kallar för att peta eller öva. Genom portföljskrivandet berättar Beatrice hur hon fått syn på sig själv, sina handlingar och sin undervisningsform. Hon fokuserar positiva instruktioner och försöker undvika instruktioner om hur de inte ska göra och har medvetna tankar och handlingar om hur hon vill göra. Beatrice är historieberättaren mellan sångerna. Hon illustrerar, fantiserar, berättar och vill skapa en känsla för sången och dess innehåll genom prat och rörelse. Hennes strävan är att en körlektion är en berättelse, och hon har utvecklat en

metod för att uppnå detta och att hela lektionen ska hänga ihop. Det är inte alltid att hon är medveten om hur mycket hon använder sig av berättelser, säger hon. Tidsbristen mellan lektioner kan försvåra momentet att hinna sätta sig och reflektera direkt. Beatrice kan inte tänka sig att göra något hon inte själv tror på i sin körlektion med barnen och skulle vilja prova mer rörelser med barn i körsång, i framtiden.

Om det konstnärliga i arbetet tänker Beatrice högt och säger att det innebär »att man är flexibel som i en improvisation, följer upp barnens reaktioner«. Beatrice säger nu att hon ser sig mer som pedagog än som konstnär, samtidigt säger hon att hon inte kan skilja det konstnärliga från det pedagogiska. Ett konstnärligt sätt att angripa pedagogiken är att använda musiken som signaler för moment och förspel före start, berättar Beatrice. Barnen vet, känner igen och ställer in sig, säger hon. Barnen kan tolka musikaliska signaler utan prat. Pedagogik och konstnärlighet blandas. Beatrice skiljer inte på dessa begrepp och tänker inte att nu är jag pedagog eller nu är jag konstnär, utan dessa begrepp smälter samman.

Beatrice talar om syftet med musik och hur man kan använda musik, upptäcka musik. Att lyssna är mer passivt än att få möjlighet att utöva, säger Beatrice. Man måste få en möjlighet att komma in i ett konstnärligt sammanhang och få testa olika saker när man är liten, säger hon. I körsång är det ok för barn och ungdomar att möta mer än populärmusik i olika repertoar. Det är däremot inte ok bland barnen att sitta ner och lyssna på just den musiken på fritiden, säger Beatrice. Körsången är som en inkörsport till utövande musik, och Beatrice tror på körsång när det gäller mötet med barn och musik.

Beatrice berättar att körarbete som bedrivs med barn inte har någon konstnärlig status. Hon säger högt: »måste man ha gjort det och det och det för att få utföra konst?« Beatrice menar att ledaren för en barnkör och en kammarkör redan från början har en statuskillnad. Hon utvecklar en tanke om att ledaren för barnkören respektive kammarkören skulle byta plats för en dag och undrar vad som skulle hända då.

5.1.3 Carl

Carl (C) fortsatte ett tidigare påbörjat arbete med en tonårskör i högstadie- och gymnasieåldern. Han lade stor vikt vid uppvärmning, tonbildning och att de momenten fick ta tid i början av varje körlektion. Carl arbetade mycket på energi, egen energi och visade hela tiden före med sin röst, kropp och tonplacering. Han ville att tonåringarna skulle få möjlighet att tekniskt träna och hitta sina olika röstregister. Kören sjöng flerstämmigt, med och utan noter. Carl varierade valet av genrer och arbetade hela tiden i dialog med ungdomarna och utgick i lektionen från vad han hörde, vad som klingade och arbetade vidare utifrån det. Utifrån vad som hände på lektionen och vad han hörde att han behövde arbeta vidare med just för stunden så tillät Carl att planeringen han gjort omkullkastades.

Körledare Carl berättar inledningsvis att den här kören gjort vad de föresatt sig att göra,

det vill säga två konserter under våren 2010. Ungdomarna är i högstadieålder/gymnasieålder. »Vissa av låtarna som de repeterat in under våren fungerade kass och något fungerade riktigt bra. När de kom till den andra konserten så fungerade repertoaren bättre, de gjorde framträdandet riktigt bra och det var en jättebra scen att vara på.« Carl berättar fortsättningsvis att det är väldigt svårt att veta vad barn och ungdomar gillar, men att han vet och känner hur varje röst/person låter och är och vad varje person/röst tillför gruppen. Carl tycker det är viktigt för körverksamheten med barn och ungdomar att de får komma ut och sjunga på professionella konsertplatser/scener, offentliga platser i samhället. Carl pratar om behovet av att ibland byta tonart vid konsert, för att nå bättre renhet. Han pratar om att olika tonarter klingar olika och tycker att b-tonarter klingar mjukare.

I repetitionerna gör Carl varierande uppsjungsstartar, ofta med full fart. Han hinner inte ha den återhämtningspaus han skulle behöva innan han startar kvällslektion och det tycker han inte är bra, vilket gör att han ofta får full fart från början som är stressrelaterad. Medvetenheten om det gjorde att Carl tyckte att det blev bättre efter hand. Carl inser att han kanske borde ta upp det med sin chef, inte minst ur arbetsmiljösynpunkt och han säger att eleverna känner av hans stress också. Om han fick en till två lektioner mindre i sin tjänst så skulle han förmodligen inte uppleva den stress han nu känner av, menar Carl. Pausen är just nu för kort och hinner inte ge honom den energi han behöver för att undervisa i 90 minuter. Carl berättar att han är mycket en energimänniska och menar att kör är energi som han öser ut och ger av sig själv. Vidare berättar Carl att observationstillfällena gjort att han velat skärpa sig och reflektera. Han säger att han »inser att han måste tänka efter, inte hålla på så här bara.« Reflektionen har kommit igång och det har varit värdefullt, säger Carl. Han menar att han glömde observatören i rummet rätt fort, en bit in på andra lektionen så glömde han bort att det fanns »någon utifrån« där inne i rummet.

Carl börjar alltid med rejäl uppsjungsning och tonbildning med denna grupp som är ungdomar på högstadiet och gymnasiet. Resursmässigt är det så att Carl aldrig kan gå in och stötta koristerna individuellt. Han berättar att han har en klar bild av hur var och en sjunger, låter och vad de behöver träna på. Till hösten ska han börja samarbeta med en kollega. De ska slå ihop två körgrupper till en och på det sättet få loss resurser. De ska bereda tid för att ge korister enskild sångträning före respektive efter körlektionen, berättar Carl. Om man slarvar med uppsjungsningen så når man inte ett resultat, där körtrappan går uppåt, är Carls filosofi och han berättar att klangen är viktig.

Carl tycker att körlektionerna slutar bra, med bra energi och att de får gå därifrån med glädje. På slutet har nu lektionerna blivit lugnare, på topp med lugn, vilket han medvetet förändrat. Slutet på en lektion är de tre sista minuterna av de 90 minuterna, berättar han. Det är viktigt med jämt flöde och hålla ett högt tempo i lektionen. Flöde är tempo för Carl och vill inte prata för mycket. I stället tempo, vidare och hålla sångarna i den koncentrationen, menar Carl. Han menar att det inte är någon skillnad på flöde om man arbetar med

barn, ungdomar eller vuxna. Körledaren håller gruppen i ett flöde och kan ta upp en reflektion med gruppen: Hörde ni där? Hur gick stämman där? Var det bra? Så enkelt kan det vara, säger Carl.

Carl rannsakar sig själv och reflekterar över att han kanske borde reflektera med gruppen mer. För att orka flödet i en repetition krävs något före och efter. Det behövs paus, ställa in sig och reflektera, konstaterar Carl. En svag punkt är att det inte finns tid för att fixa en kopp kaffe och lite fika med ungdomarna, när så skulle kännas bra, säger Carl. Det finns inte tid för det. Genom att vara två som arbetar tillsammans från och med nästa termin så hoppas Carl att de får tid och ork att ta hand om allt runt omkring. Allt för att de ska bli bättre kompisar med varandra, sångarna emellan och att kunna knyta dem hårdare till sammanhanget. Vidare pratar han om att det skulle vara en kul grej att starta en föräldrakör och berättar att som ledare behöver man styra upp allt möjligt. Genom att dela upp arbetsuppgifterna mellan två ledare och delegera olika uppgifter till koristerna så ser Carl fram emot ett nytt arbetssätt till nästa termin.

Carl återkommer till att ledarskapet är viktigt och att man som ledare måste styra upp allt möjligt. Han tycker det är svårt att göra konserter på våren med elever och skulle vilja hitta ett nytt koncept på våren än vårkonserter. Carl tycker det är bra att han och koristerna kunnat arbeta sig igenom det de föresatt sig och som han planerat för just den kören. Det har varit bra att kunnat vända en initial tråkig koncentrationsfrustration, när de kunnat arbeta sig igenom materialet och kommit fram till att en sång blir rolig.

Under körrepetitionerna använder Carl en del uttryck vid uppsjungning och tonbildning som att »putta igång stämbanden, smeka igång stämbanden«. Tanken styr rösten och den vägen ska det gå menar han. Ord som »tanke – stöd – röst« är en viktig tankekedja och med tanke betyder att körsångaren ska ha en vilja innan det kommer ut i rösten. Varje lektion innehåller moment av koncentrationsövningar och tonbildningar som Carl tycker är bra.

I början av en ny repetitionsomgång med ett nytt stycke så är det tråkigt, tråkig stämövning, innan sångarna kan sina stämmor och det är en utmaning menar Carl. Det är sedan som man kan börja dirigera dem, uttrycker Carl. Det är en balansgång vilket tempo man kan hålla, för att hålla ett flöde och ändå inte tappa någon i den. Det gäller på något sätt att försöka få med alla, även den koristen med en tråkig attityd. En viss tråkig energi fanns i början av denna vårperiod som störde, men det har vänt och det är Carl glad över att han lyckats vända med gruppen. Praktiska problem fanns och behövde lösas. När en repetition går lite trögt så uppmuntrar Carl med: »Det känns lite tråkigt idag va, men om vi inte gör det här så kommer vi inte dit.« Att formulera ett mål, konserter, är något som gruppen gjort tidigt med Carl och att alla alltid ska vara med är ett mål, berättar Carl. Slitet har givit resultat, där alla utvecklats i gruppen. Det finns ingen chef som ser Carl i vardagen och det utvecklingsarbete som pågår mellan konserterna, det gör däremot den lärare som Carl råkar

arbeta tillsammans med i olika projekt. De ser varandra och kan ge feedback och acceptans.

Starten på Carls körlektioner är tydligare likadana än slutet av en lektion, som mer beror på vad som repeteras. Carl vill alltid framåt och vara på väg. Han är ofta stödjande vid pianot, men säger att ju duktigare sångarna blir ju mer vill han gå ifrån det till förmån för att träna att hålla tonen och klangen själva. Carl vill tvinga koristerna att lyssna till sig själva och tänker att han kanske stöttar dem för mycket från pianot. Han berättar också att han inte planerar lektionerna i detalj utan ställer upp en repertoar och planerar mål, vad de ska göra. Därutöver låter han repetitionernas resultat visa på vad som ska övas nästa gång. Han menar att »stämmorna måste tjas om«, övas på kontinuerligt och han använder ordet tjata. Ibland behöver man bryta när ett stycke övats så länge i tid att han känner att ungdomarna inte tröttnar allt för mycket, då byter Carl över till ett annat stycke. Åtta stämsånger har övats in under denna observationstid. Vissa övningar tänker Carl ut i förväg, men mest tänker han om sin lektion att den innebär att han är där och arbetar med det som sker just nu, dagsform och hur det låter. Han tänker inte någon plan eller kursplan. Ibland tröttnar Carl på sig själv när han tragglar stämmor. I framtiden vill han därför försöka lägga in helt andra moment som att arbeta med rytmer och olika lyssningsövningar.

Vad som är bra kan till exempel vara tecken på små steg framåt, att gruppen har arbetat på bra och kämpat, säger Carl. Det uttrycker han för gruppen även när det inte klingar så mycket bättre. Säger Carl att något är mycket bra så är han nöjd med det klingande resultatet. Resultatet kan vara tillfredsställande men inte ett konsertresultat när Carl berömmar med att något är bra, eller att något varit bra när de löst något vid en övning. Carl berättar att ibland hör och förstår inte eleven vad som lät bättre. Carl menar att det inte går att som körledare höra och se allting som händer. I repetitionen ställer han noterna framför sig och sedan kör han, som han säger. Därefter utgår Carl från klangen, vad han hör av stämmorna, texten och ljudet när han arbetar med gruppen.

En idé som Carl utvecklar under intervjun är att medvetet tala med körsångarna i termer av: när vi övat det här stycket/sången idag, så ska vi ha uppnått x. När gruppen sedan repeterat med körledaren exempelvis en halvtimme så kan körledaren ta upp målet igen och kan på det sättet arbeta lite mera målstyrt under repetitionen, säger Carl som även menar att det kan bara finnas en ledare i taget och Carl är inte rädd att sätta ner foten och visa vart arbetet med gruppen är på väg och handleda framåt, individuellt såväl som i grupp, för att nå ett mål. Att hålla sångarna i ett flöde är viktigt för Carl i arbetet med hela gruppen. Hållpunkter, tankar, form, repertoar, känna av eleverna, variera flöde och formulera gemensamma mål är ord Carl ser som viktiga begrepp att arbeta med. Ett mål för Carl i undervisningen är att alla alltid ska vara med, som ett utgångsläge och att sångarglädjen alltid är viktig. Han menar att han inte får vara för snabb och ligga för långt före gruppen, utan som körledare hitta ett bra repetitionstempo för just den grupp han har framför sig. Detta är något att ständigt vara vaksam på och arbeta för.

5.1.4 Desirée

Desirée (D) startade en barnkör för barn i 8-årsåldern. Barnen kom från omkringliggande skolor till den skola körlektionerna bedrevs. Desirée gjorde väldigt tydliga stretch- och uppsjungningsövningar som stimulerade barnens röst, samt använde sig av registerträning och igångsättningssånger. Hon lät barnen få sjunga solo och i smågrupper för varandra. Det stimulerade barnen till att alla barnen, vid olika tillfällen, ville sjunga solo för varandra på körlektioner och när tillfälle gavs. Solosjungandet verkade inte vara eller bli till något konstigt, utan roligt och en kick. En del barn vände sig mot körledaren när de sjöng och andra barn ville vara vända mot hela gruppen. På det sättet verkade barnets lust att sjunga ut och sjunga för varandra väckas. Hela gruppen sjöng en-, två-stämmigt och i olika gruppansamlingar, där alla lärde och sjöng båda stämmorna. När Desirée ledde sången från pianot och själv sjöng med så sjöng hon aldrig starkt, utan lät medvetet barnens röster vara det som hördes mest. Hon var däremot stödjande i melodispel och textning. Desirée märkte att barnen tyckte det var väldigt roligt att leka musiklekar och gjorde till vana, efter barnens önskemål, att avsluta körlektionerna på golvet, utan stolar och lekande olika musiklekar.

Körledare Desirée utnyttjar rytmikämnet och rörelsen för att nå barnen på olika sätt i denna barnkörgrupp, som hon tycker har så fina röster. I grund och botten är Desirée dock störd över att det försvann så många elever från hennes nystartade kör, för att skolan hon har lektionerna på samtidigt startade en konkurrerande, liknande barnkörverksamhet under samma läsår. Barnen i kören är i lågstadieålder. Hon är även störd över att hon inte tycker att hon spelar tillräckligt bra på pianot och att lokalen varit krånglig att låsa upp för barnen. Det gör att Desirée känt sig hämmad i sitt agerande på lektionerna. Hon säger att hon vet precis vad det beror på när något inte fungerar. När barnen rusar till dörren för att låsa upp när lektionen startat har hon inte haft koll på sig själv och hon menar att hon skulle varit mer bestämd från början om hur och vem som låser upp ytterdörren för dem som eventuellt kommer sent. Det har blivit ett irritationsmoment att inte dörren kunnat stå upplåst och det har i sin tur stört lektionsstarterna. Desirée berättar att hon varit rädd för att om hon agerar på ett mer bestämt sätt gentemot gruppen så oroar hon sig för att hon då förlorar sångare från barnkören. Samtidigt är Desirée rädd för att om hon inte agerar tydligt gentemot gruppen så kommer några att sluta av den anledningen. Desirée upplever att hon inte fått ordning på gruppen och inte vetat hur hon ska agera när barnen blivit stökiga gentemot varandra. Hon upplever att något har blivit fel och säger att hon är snabb att alltid anklaga sig själv. Hon har inte riktigt kunna ta på vem/vilka det varit som blivit stökiga och därför inte kunnat tala med någon speciell säger hon. En jämförelse Desirée gör är att det inte är någon skillnad på om det är barn som är 12 år eller vuxna som är 25 år. Desirées erfarenhet är att det finns samma störande element i olika körer och menar samtidigt att dessa barn har fina röster och sjunger bra.

Desirée menar att hon gjort kortare uppsjungning med denna barngrupp än hon brukar, har känt sig oinspirerad och har velat komma igång och sjunga sånger med barnen istället. Slutet av lektionerna har Desirée ofta ägnat åt sång- och musiklekar för det har hon märkt att denna barngrupp tyckt om och det har hon velat stimulera. Desirée säger att hon tror att barnen inte tycker att inläring är kul. Det har hon kommit att tänka på när de sjunger igenom sånger efter varandra, för då har det blivit en helt annan stämning och tempo. Hon menar att körledaren bryter flödet när nytt lärs in, och funderar över om hon skulle utnyttjat rytmikämnet mer vid inläring av nytt och arbetat mer med texten först. När Desirée är mer aktiv under en lektion så reflekterar hon över att hon får mer tillbaka av barnen. Desirée pratar om hur hon skulle kunna arbeta. Hon berättar att hon är lite otålig av sig och vill att barnen ska kunna många sånger. Desirée berättar att hon känt sig besviken på den här gruppen som hon samtidigt berömmar för att de sjunger så bra och klankar ofta på sig själv, hur hon agerat och att hon inte tycker att hon spelar så bra på pianot.

När Desirée tar sig förbi de många självförelärelserna hon uttrycker, framkommer att hon har klara tankar omkring barn och körsång som hon vill arbeta efter. Hon menar att sättet att ackompanjera hjälper barnen väldigt mycket och det tänker hon på och arbetar efter. Desirée pratar om att hon har en klar bild av vad som behövs av melodistöd från pianot i en övning och för att påverka röstutvecklingen. Detta ser hon som en del av körledarskapet. Hon vill inte att barnen ska sjunga rakt ut i luften utan efter hand få lära sig att kunna höra skillnader och anpassa sin röst efter texten och tänka på hur de sjunger. Desirée vill att de ska få lära sig att sjunga på olika sätt, till exempel bundet, andas på utvalda ställen, kunna sjunga musikaliskt och anpassat efter texten. När hon sjunger Astrid Lindgren-sånger med barnen säger Desirée att de sjunger bara »rakt på« och påpekar hur viktigt det då kan vara med pianokompet och att leda utifrån ackompanjemanget. På grund av att hon bär på en rädsla för att barn ska sluta i denna kör hindrar hon sig själv från att agera och arbeta mer koncentrerat med det hon egentligen skulle vilja. Hela tiden återkommer Desirée till hur illa hon kommit att tycka om lokalen, att hon inte kan spela och vara som hon skulle vilja. Hon har känt sig ofokuserad, oinspirerad och nämner som en bidragande faktor att skolan startade konkurrerande verksamhet. Desirée nämner också att hon tycker det varit olyckligt att ha blivit observerad under just dessa förutsättningar och berättar att hon har dåligt självförtroende.

Körsång är upplevelse och en massa kickar, berättar hon. De upplevelser och kickar Desirée fått när hon var liten och sjöng i kör, önskar hon att hon nu kan ge till barnen och hon berättar att hon tror att hon ger det vid konserter med barnkören. Desirée berättar att slutresultatet med gruppen beror på körledaren och just nu har hon känt sig ofokuserad, oinspirerad och gått på någon slags rutin där hon inte är nöjd med sig själv som lärare. Desirée vill förändra vissa saker hos sig själv, till exempel vill hon våga visa irritation och

vara mer bestämd, istället för att uppleva energitjuvar och inte våga bli arg. Detta har hon fått syn på och reflekterat över under observationstiden. Till hösten planerar hon att börja arbeta med en körledarkollega och har idéer om hur hon vill fortsätta sitt barnkörsarbete och hur hon vill organisera det pedagogiska rummet.

5.1.5 Sammanfattande analys av körledarbilderna

För alla fyra körledarna är pianot ett viktigt verktyg, som de även använder för att förebilda och stödja olika melodislingor och stämmor, förutom ackompanjemang. Pianot används på olika sätt under en lektion/repetition: förebildande i frasering inne i ett stycke musik, stämövning, ackompanjemang och genreskapande, ge ton, tonbilda utifrån att härma en spelad fras är exempel. Egenskaper de ofta visar på är dels tålmod i olika situationer, dels en tillåtande attityd gentemot barnen/ungdomarna. Körledarna väljer sin repertoar utifrån vad de tycker om för musik, text och utifrån vilken svårighetsgrad av stämsång de vill arbeta med i körgruppen.

Anna menar att ett resultat av medverkan i studien har genererat mer noggrann planering och tillspetsade frågeställningar för henne själv. Genom portföljfrågorna har Anna hittat verktyg att utveckla sitt arbete och hon vill arbeta väl förberedd med det urval av sånger hon väljer att instudera med barnen. Hon ser möjligheter att överföra de arbetssätt hon använder med barnkören till studenter i högre utbildning. Hon har exempelvis börjat fundera på hur hon ska kunna förmedla sin kunskap om användning av attityder gentemot barnen till studenterna.

Beatrice vill att varje körlektion ska vara en berättelse och har utvecklat en metod för det. Hon binder ihop sångerna med spännande och roliga historier hon hittar på. Beatrice formulerar ett problem hon sett i och med studien. Hon undrar över hur hon ska få barn att sjunga med »den lilla mjuka rösten«. Beatrice skiljer inte på att öva och att sjunga, utan utgår ifrån att sjunga. Ordet öva ser hon som »lite tråkigt« och går därför inte in på detaljer i sitt arbete med barnen i denna nystartade barnkör utan menar att hon sjunger med barnen och i det väcker lust för att i framtiden arbeta mer på djupet. Inställningen till rösten som nybörjarinstrument, där det viktigaste är att »det ska vara kul«, gör att Beatrice undviker detaljarbete med sångteknik. Hon har börjat fundera över om hon borde arbeta mer med detaljer redan från början. Genom att svara på portföljfrågorna och belysa vad hon skrivit under intervjun klargör Beatrice hur hon ser på förhållandet mellan det pedagogiska och konstnärliga. Hon säger att pedagogik och konstnärlighet blandas och att barn tolkar musikaliska signaler utan prat.

Carl berättar att han kommit till körlektionerna med för mycket stress och energi i kroppen och menar att han har för kort paus mellan lektionerna och inte riktigt orkar. Observationstillfällena har gjort att han vill »skärpa sig och reflektera« och antyder att han tidigare enbart hållit på utan tankar och tid för reflektion. Carl berättar att »reflektionen har kommit igång« som en följd av observation och portföljkrivande. Han ser att det finns ett behov av att koristerna lär känna varandra bättre och får ha en social samvaro. De behöver även individuell rösthjälp. Som lösning på att utveckla arbetet med kör och körledning ser Carl att han vill arbeta tillsammans

med kollega, vara två och med möjlighet till feedback i arbetet. Att vara två körledare om arbetet med en kör ger nya möjligheter till mer varierande arbetsmoment, feedback för den enskilde koristen, till hela gruppen och till varandra som körledarkollegor, menar han. Carl vill lägga mycket tid på tonbildning och individuell röstträning, som en del av körsången. Carl har under intervjun uttryckt möjligheten att bli än tydligare i sitt arbete med olika målbilder, genom att förklara vad som händer under repetitionen, bekräfta vad som övas, hur det låter, varför moment arbetas med och vad de ska leda till.

Desirée inser att hon varit rädd att förlora barnen i just denna barnkörgrupp, på grund av att skolan hon undervisat dem på samtidigt startat en konkurrerande körverksamhet. Det i sig har lett till att hon tvivlat på sin förmåga som körledare och upplevt sämre självförtroende. Hon har inte förmått se sin egen praktik när hon skrivit i sin portfölj utan fokuserat hindren och praktiska svårigheter. Under studien har hon kommit på och pratar om att hon varit alltför passiv och borde styrt upp arbetet med sin nystartade barnkör mer. Hon har fått syn på pedagogiska hinder som svårigheter att hålla ytterdörr upplåst, blivit passiv och att hon gått på någon slags rutin. Desirée har upplevt observationstillfällena lite obekväma och säger att hon inte vågat testa så mycket, som hon menar att hon vågar när hon är själv med en barngrupp. När hon fått höra sammanställning av mina observationsanteckningar om vad hon gör på sina lektioner kommenterar hon: »Ja, ja, det vet jag ju att jag gör allt det där«. Däremot har hon inte skrivit så mycket om sin praktik i sin portfölj, utan fokuserat hindren. Genom studien har hon kommit fram till att hon vill arbeta med en körkollega från och med nästa termin.

5.2 Mål och förutsättningar för verksamheten

Mot slutet av datainsamlingen genomfördes ett fokussamtal med de fyra deltagande körledarna. Vid tiden för fokussamtalet hade ett första läsår snart gått för det pilotprojekt med körverksamhet med barn och unga som de fyra medverkande körledarna deltagit i, och där denna studie genomförts i, och en gemensam slutlig körkonsert hade nyligen ägt rum. Under året hade de även haft några tillfällen då de träffats för att diskutera gemensamt och planera tillsammans och mot slutet träffades de fyra för ett gemensamt fokussamtal omkring sin situation och utifrån körledarrollen. För mig som forskare fanns ett intresse att få veta om något skulle framkomma omkring de medierande verktyg de använt sig av under projektiden.

När de fyra körledarna möttes skedde det i en arbetsmiljö de känner till. Körledarna kom till intervjurummet, som i vanliga fall är en musiksal, där jag mötte dem. Det klingade körmusik i bakgrunden och några körkonsertbilder från en gemensam körkonsert som genomförts dagen innan rullade på dataskärmen. Fokussamtalet/intervjun ägde rum under vårterminens sista vecka och blandades med fika, fritt samtal omkring kör-

verksamhet och körledning, och i slutet några av mig riktade frågor om ledarskap i kör.

Anna, Beatrice, Carl, Desirée och jag samlades. Desirée dök upp först och berättade om körkonserten, som blivit till ett gemensamt projekt under vårterminen. Hon berättade att de haft hjälp av äldre elever som utgjorde kompgrupp och spelade till alla sångerna vid konserten. Dessa musikelever uppskattades av körledarna för det fina spelet och den goda attityd de visat för barnen och konsertsammanhanget. Beatrice anslöt härefter och när hon fick se bilderna från konsertdagen kommenterade hon enskilda barn i kören, deras beteenden, hur förväntansfulla de varit inför konserten och hur de sjöng och sjunger. Carl anslöt, tittade på bilderna och kommenterade hur bra bilderna var och hur fin konsertdagen blev. Han gav även Beatrice en kommentar om hur bra hennes barn i barnkören hade skött sig, utifrån att han kände till att hon arbetat hårt för att barnen skulle lyckas med just det och att det var deras första framträdande. Beatrice berättade att det var skönt att få ett mål att arbeta fram till tillsammans med barnen. Det hade hon inte haft tidigare med just denna barnkör. »Att bara småsjunga leder ingenstans«, sa hon. Beatrice pratade med barnen varje gång de övade, inför detta konserttillfälle. Barnen var nyfikna och undrande och hade många frågor som de ställde och bearbetade med Beatrice, eftersom de inte varit med om att framföra något vid en konsert tidigare. Anna anslöt sist och det berodde på att vi hade ändrat lite på starttiden. Fokussamtalet fick en öppen atmosfär och med icke styrda frågor i denna första del. Körledarna pratade öppet. Efter en stund gav Carl uttryck för en viss trötthet i slutet av terminen: »Jobbar man mot ett mål så är att ställa in ett totalt nederlag.« Just denna körkonsert kom sist på terminen och de tre inblandade körledarna tyckte lite olika om valet av datum. Att genomföra ett samarbete av detta slag var däremot något de upplevde som mycket positivt. De gav uttryck för att det måste vara en körledare som vårdar kören och dess framträdande. »Det blir lite lågstatus för en kör om man aldrig sjunger upp«, sa någon. Körledarna började ha körledarkonferenser tillsammans under våren och ville gärna fortsätta med det och betonade att det är viktigt med ämneskonferenser.

De fyra körledarna började nu redogöra för varandra om sin respektive körverksamhet under året. De berättade att fler nya körer är tänkta att starta, exempelvis en kör för målbrottssångarna. Carl och Desirée vill slå samman två körgrupper och arbeta tillsammans från och med höstterminen. De diskuterar även möjligheten att framöver kunna och vilja ta emot studenter ute i praktik.

Beatrice berättade att efter nästan två terminer träffade hon skolans rektor, där hon arbetade med den nya barnkörverksamheten. Rektorn kom fram till Beatrice och berömde henne för det fina arbete hon utfört under året och att de andra lärarna på skolan var väldigt positiva över hennes arbete med barnen. De tre andra körledarna reagerar i fokussamtalet och blir förvånade över att rektor inte mött Beatrice mer under året. Beatrice förklarar med att de båda hälsade på varandra en gång i början, när hon anställdes, i

övrigt inte någon enda gång. Anna ger här i samtalet uttryck för att »vi kollegor är för dåliga på att ge feedback.«

Under samtalet, när jag upplevde att de fyra pratat av sig en stund, berättade jag för Anna, Beatrice, Carl och Desirée att jag lagt märke till att de fyra arbetar med liknande saker och moment i sitt arbete, »inte likadant utan på olika sätt, på ert eget sätt.« Jag nämner vad jag exempelvis har sett av samma saker såsom: uppvärmning, tonbildning, rytmer, texter, melodier, call and respons, ackompanjerar, dirigerar, arbetar med rörelser, är på golvet med gruppen, stående – sittande.

Det framkommer i det ovanstående en öppenhet mellan de fyra körledarna och som jag uppfattade i fokussamtalet, där de delgav varandra positiva och negativa erfarenheter.

Desirée berättade om sin nya kör som gått från 30 elever till 12 och hur hon tappat energi för den gruppen efter det att hon fått veta att det startats en liknande verksamhet på samma skola som hon startat upp denna kör på. Desirée berättade om hur dörren till lektionssalen inte gick att hålla upplåst och hur det skapat oordning för gruppen att springa och öppna. Hon var öppen och ville prata och diskutera med sina tre kollegor om hur dessa faktorer blivit till negativa upplevelser i arbetet under detta läsår. Anna, Beatrice, Carl och Desirée diskuterade att en grupp om åtta elever inte sätter styrelse på en körgrupp och det är inte ett antal som är bra för individuellt undervisande i grupp. Där- emot menar de att talet tolv är ett bättre tal.

Carl berättade om sin körgrupp och de framträdanden som de gjort utanför skol- miljön och menade att »det blir mycket mer på riktigt när man kan komma utanför huset, i annan konsertmiljö än där lektionerna bedrivs.« Carl menade också att när det varit färre korister på en repetition hade han kunnat handleda koristerna mer individuellt i grupp, ha sånglektion och använda tiden på ett bra sätt.

Desirée och Carl berättade att de ska börja arbeta tillsammans genom att slå ihop två av sina körer. Det blir ett steg framåt i körtrappan och ett resultat av läsåret de nu lägger bakom sig. De har under året pratat om att vilja arbeta på ett nytt sätt och med varandra. Till hösten räknar de nu med att detta ska bli av som ett resultat av projektåret. Här över- gick nu fokussamtalet till att bli inriktat på mina frågor till Anna, Beatrice, Carl och Desirée, om barnkör/vuxenkör, mål med körverksamhet och synen på ledarskapet.

5.2.1 Likheter och skillnader i körledarens mål med körverksamhet för barn, unga och vuxna

»Det finns samma lust och gnällspikar. De vuxna är dock disciplinerade.« Detta sa Carl utifrån att han menade att finns stora likheter och skillnader mellan barnkör och vuxen- kör. En skillnad Carl pekade på var att vuxenkören har fasta engagemang och betalar årsavgift till kören. Koristerna i vuxenkören kanske måste vara mer utåtriktade och det finns en större social förankring. Carl berättade hur han blev uppringd av en korist i en

vuxenkör han repeterade med under samma tid som projektet pågick. Koristen, som var relativt ny i kören, ville veta om han platsade i kören och Carl lugnade honom med att det gjorde han visst. Koristen berättade då hur mycket kören betydde för honom och att han redan kommit in i det sociala sammanhanget. »Pang!«, utbrister Carl och verkar med sin energi i berättandet mena att den här koristen hade funnit sig väl tillrätta.

Carl berättade även att det går att använda samma »körsaker« med barn såväl som vuxna, bara man modifierar dem lite. Desirée och Carl diskuterade huruvida barn ledsnar snabbare än vuxna. Desirée menade att vuxna kanske har lättare att sjunga sådant som de tycker är tråkigt, än vad barn har. Carl invände med att han inte vet om det är så. Beatrice menade att man kanske får elda på vuxna lite mer än man behöver med barn. Hon menade att barnen har en annan syn på sitt utövande. Körledarna pratade även om att det råder samma förvirring vad gäller att informera barn såväl som vuxna. Desirée menade att vuxna har större motstånd mot utantillinläring och att sjunga utantill och hon tyckte det var lite hemskt att livet förändrades på detta sätt för människan, från barn till vuxen. Desirée berättade härefter om en sånggrupp i åldern 9–12 år och exemplifierade genom ett barn som kommit av sig med texten och fortsatte bara sjunga på, genom att fejka text på engelska utan innehåll.

Anna menade att den stora glädjen med barnen är att de lär sig snabbt utantill och kommer ihåg efter ett halvår. Det kan man räkna med, till skillnad från vuxna, menade hon. För vuxna kan texten vara som bortblåst så att när man plockar upp en sång igen får man börja om. Barnen är fullständigt fantastiska på utantillinläring, men det råder en annan uppfostringssituation. Anna påpekade att man måste involvera och hantera föräldrarna i en barnkör. Carl flikade in att han skulle vilja bilda en föräldrakör. Anna trodde att fler mammor än pappor hoppar på ett sådant erbjudande, enligt hennes erfarenhet.

Körledarna pratade om elevinflytande och om det är möjligt med olika grupper och styrelse, som i en vuxenkör med olika grupper och styrelse. Föreningen X Kulturskolas körer skulle kunna bildas, sa Anna, med flera körer och en styrelse som bildas för barn- och ungdomsverksamhet. Detta skulle ge möjlighet att söka bidrag för verksamheten. Det är även ett sätt att strukturera engagemanget och få med sig människor, utvecklade Anna vidare.

Desirée tog nu upp möjligheten att kunna göra en samkonsert igen med ett mål att få barn och unga att uppleva hur det är att sjunga 3–4-stämmigt tillsammans, genom ett gemensamt konsertprojekt med många barn, unga och samverkande körledare. Det visade Anna intresse för och skulle också vilja det, sa hon. Nästa vår sågs som en möjlighet för ett gemensamt körprojekt och alla fyra körledarna gav uttryck för gemensamma återkommande projekt.

5.2.2 Konstnärliga mål i körarbetet med barn och unga

Desirée uttryckte att hon »vill försöka lära barnen att sjunga mjukt och musikaliskt, kunna nå alla tonerna.« Carl berättade att ibland kan han få dem att sjunga som han vill. Genom att dirigera så kan körledaren få en större koncentration och Carl uttryckte en önskan om att kunna vara två, en vid pianot och en som dirigerar, för att undvika springet emellan. Carl utbrast att »det är för mycket harvande och för lite musik.« Vidare berättade han att för mycket harvande kan få en del att sluta och därför behöver man variera väldigt mycket. Carl skulle vilja komma längre i processen att kunna läsa av en notbild och få snabbare resultat som inte bara bygger på utantillinlärning. Förutom långa uppsjungningar skulle han vilja komma till ett högre resultat. Med ett högre resultat menade Carl »mer kunskap om jämnare klang, större koncentration, mer textlig medvetenhet, nyansera i musiken, då kommer det klingande resultatet längre.« Anna berättade här att hon vill arbeta med två saker för att utveckla sin nystartade barnkör. Hon märkte att det var några barn i kören som hon måste lägga ner mer tid på, bry sig särskilt om. Det var några som hade stora svårigheter att hålla stämman i den stora gruppen. Detta arbetade Anna med genom att hjälpa dem individuellt före och efter kören. De fick individuell uppmärksamhet och träning i att själva bli medvetna om hur de ska lyssna. Dessa koristbarn hade svagare gehör och behövde längre tid på sig för att lära sig. Detta berättade Anna att hon behövde ta sig an och träna, för att längre fram kunna sjunga körmusik som har en högre svårighetsgrad med hela barnkören. Det kan i framtiden ge möjligheter till större urval av musik för gruppen. Det andra Anna ville arbeta med var att välja ut fler sånger att arbeta sceniskt med i gruppen. Beatrice inflikade här att hon vill arbeta med röstkvalitén mycket mer. På skolor där Beatrice varit har hon märkt att lärare som arbetar i klass med barnen sjöng i för låga tonarter och hon menade att det var en brist att det var vanliga klasslärare som arbetade med musik med barnen. Lärarna kunde räkna in till tre, gav inte alltid ton och det var väldigt långt till röstträning. Beatrice berättade om en händelse en gång när ett barn började gråta vid en sång. Sången gick inte att sjunga kraftigt. Barnet rördes av texten och stämningen som skapades vid detta tillfälle. Berättelsen fångar en del av den konstnärliga upplevelse som Anna, Beatrice, Carl och Desirée gav uttryck för och talade om. Anna sa: »Det högtstående konstnärliga resultat ligger i själva kommunikationen med publiken, det som uppstår i konserten av total känsla av närvaro och att man möter mottagaren av det här budskapet, det är bland det underbaraste man kan uppleva. Det är också en konstnärlighet att varje barn kan sitta och njuta av sin sång under övningen. Det här målet att få ut ett budskap och möta publiken, där ligger väldigt mycket av konstnärlighet i barnkören.«

Körledarna berättade att »det konstnärliga inte ligger på en nivå«, att det inte motsvarades av att notbilden var svårare och mer komplicerad. Faktorer som musikalisk

mognad, medvetenhet som kan komma ur bland annat texten, fraseringar och att uppleva i hela kroppen nämns som aspekter av konstnärligt.

5.2.3 Körledaren – ledarskap

Modellen av ledarskap i kör (se kap. 4.3.4) var utgångspunkt för gemensam diskussion och reflektion i slutet av fokussamtalet/intervjun. Modellen användes som trigger för samtalet och diskussionen. På min fråga om huruvida det går att skilja det konstnärliga, administrativa och sociala åt uttryckte körledarna sig så här:

Carl: ... tror inte man når det konstnärliga utan administrativa, sociala eller rättare sagt man når högre med alla de ingredienserna.

Anna: ... det är oerhört sammanflätat, så måste jag ju vara en social människa och bemöta konflikter med mera. Kan jag inte dela ut administrativ information så faller hela kören, allt är sammanflätat. Kanske att något för en stund står i fokus.

Reflektioner omkring statusskillnad i begreppen: körledaren, körpedagogen, kördirigenten, framkom och körledarna berättade om att det ena begreppet kunde anses finare än det andra i olika sammanhang. Vad som framkom under fokusintervjun, exempelvis både i citaten ovan och i nedanstående, var att alla aspekter samverkade och var delar i yrkesrollen som körledare. Anna gav uttryck för att skillnader fanns genom exempelvis uttryck som:

Vi måste jobba för att stärka vår status. [...] Cecilia Rydinger-Ahlin ser sig själv som kördirigent. (Anna).

Samtidigt gjorde Anna följande reflektion och konklusion av hur hon såg på begrepp som används inom körledarskrået:

På sätt och vis verkar dirigentens status högre och finare, men ledarbegreppet är på något sätt överordnat för i ordet ledare ingår det så många fler funktioner. I dirigentbegreppet ser man bara att stå där och dirigera men ledaren är pianisten, administratören, social, allt, allt, allt och dirigent, men känns mer vardagligt. Pedagog är ett vidare begrepp, en pedagogisk idé, man vill någonstans och har en utbildning man vill förmedla. Ordet dirigent, där finns inte ens pianist. (Anna).

Någon av de medverkande i intervjun sa:

Alla bilder kan bli fel, men skapa en debatt. Svårt att göra en bild. Man jobbar som barnkör-pedagog-dirigent-ledare. Begreppen är viktiga.

Anna reflekterade:

När man går bort från pianot och ställer sig framför barnen och dirigerar och kräver att barnen ska titta på händerna och där uttrycker man musiken. Där får barnen också känslan av att vara med om ett konstnärligt sammanhang, som är mer än musikleteri. (Anna).

Beatrice berättade att hon fick en chock första gången hon ställde sig framför denna barnkör hon haft nu. Hon märkte ganska snabbt att barnen läste av och lärde sig snabbt. »Det gick så otroligt snabbt.«

Dirigering är ett naturligt kroppsspråk. Då reagerar människor naturligt. Det är så naturligt att det går att fatta. (Beatrice).

Körledarna gav under datainsamlingsperioden uttryck för att kommunikation sinsemellan skapade nytt och deras olika individuella kunskaper blev sedda och kunde tas tillvara kollektivt. Körledarna uttryckte vikten av att träffas för gemensamma körledarkonferenser, verksamhetsplanering och konsertprojekt och menade att studentpraktikanter är välkomna att göra sin körledarpraktik hos dem. Körledarna gav uttryck för att genom *medverkan* i studien, sina *berättelser* om körledarpraktiken med barn och unga kommer de till olika individuella insikter. I nästa avsnitt (5.3) visar datainsamlingen på en mängd olika metoder i arbetssätt som med barn och unga i kör. Dessa olika arbetssätt framträder i min studie till de verktyg körledaren utvecklar och kan växla mellan, något som utvecklas och byggs på under utbildningstid och kommande yrkeserfarenhet.

5.2.4 Sammanfattande analys av mål och förutsättningar för verksamheten

Väldigt ofta använder körledarna ordet *man* när de berättar om vad *man* gör eller borde göra och i denna text skall detta *man* tolkas som att det är körledaren själv som är detta *man*. Körledarna berättar om att barn lär snabbt och läser av kroppsspråket (dirigering) snabbt, även om de inte vet och kan sedan tidigare. Denna snabbhet och lätthet att lära kan utmanas och arbetas med utifrån att körledaren dels är medveten om det, dels kan stimulera barnen i deras förmågor, dels växla mellan olika moment och övningar i körsången. Under fokussamtalet sägs att ledarbegreppet är överordnat en mängd aspekter såsom: pedagogen, dirigenten, pianisten, administratören, rösttränaren, stämledaren och den sociala människan. Körledarna pratar om att körledarrollen är sammanflätad och att ledarbegreppet kan omfatta ovanstående aspekter. Omkring konstnärlighet i körsång med barn och unga diskuterar de fram och tillbaka omkring olika aspekter som samverkar och finns i det konstnärliga hos varje människa. Uppövad musikalisk mognad, medvetenhet, texten, frasering, upplevelse inombords i hela kroppen och tillsammans i

körkroppen är aspekter som nämns. Körledarna ger uttryck för att i det konstnärliga ligger kommunikation på olika nivåer; individuellt, tillsammans med körgruppen, med och till publiken och de pratar om när dessa aspekter; musikalisk mognad, medvetenhet, texten, frasering av text och musik, upplevelser inombords och tillsammans, då inträffar en konstnärlig upplevelse. Begrepp som ledare, pedagog, dirigent är viktiga men svåra att skilja åt. Dessa begrepp är aspekter av körledarrollen som samverkar. Körledarna nämner att det kan finnas statuskillnader i begreppen och menar att körledarrollens status behöver stärkas. Att arbeta för olika, uttalade mål i körverksamheten är viktigt för såväl barn, unga och vuxna i körsångsverksamhet. Körledarkonferenser, feedback och arbetsledning är faktorer som nämns som viktiga för en körledare och en person med tydliga mandat att kunna bistå körledarna i sin verksamhet. En annan viktig faktor är möjligheten och tillgång till kollegor att arbeta tillsammans med i musikaliska projekt.

Genom reflektion, individuellt såväl som kollektivt, möts körledare, synliggörs och utvecklas kunskap och färdigheter omkring det enskilda körledararbete, där var och en av körledarna är varandras resurser och möjligheter i vardagen. Det finns en öppenhet mellan körledarna i studien, där de öppet vill samtala i olika frågor, positiva såväl som negativa. Genom ett arbetssätt där reflektion, planering och utförande genomförs individuellt såväl som kollektivt, lyfts kunskapen även till en kollektiv nivå och på det sättet breddas den enskilda körledares meningsskapande och kunskapande. För att möjliggöra körledarnas kontinuerliga arbete behövs såväl gemensam som individuell planering, något körledarna uttryckt att de ser värdet av och önskar. På en kollektiv nivå lyfts frågor och funderingar kontinuerligt och en gemensam kunskapsöverföring möjliggörs, genom körledarnas egna resurser och tillsammans med varandra.

Oavsett vilken ålder det är på korister eller vilket sammanhang så är lokaler en viktig ramfaktor. Vad körledarna behöver och vilka lokaler som fungerar har körledarna synpunkter på och kunskap om, likaså hur de vill arbeta och ha möjlighet att arbeta på olika sätt. Körledare vill gärna ha möjlighet att kunna arbeta tillsammans med pianist under vissa perioder. De vill även ha möjligheter att kunna arbeta tillsammans, gemensamma körprojekt och gemensamma repetitioner. Upplägg av verksamheten, lokaler, instrument, övrig utrustning och noter är viktiga verktyg för körledare, barn och unga i mötet med varandra. För att kunna organisera mål och förutsättningar för verksamheten uttrycker de behov av någon person som uttalat håller samman och bistår övergripande. Fokus-samtalet visar på hur reflektion på en individuell nivå lyfts till en kollektiv nivå och den gemensamma kunskapen om den egna körledarrollen levandegörs och medvetandegörs, där verktyg som reflektion, lyssnande attityd, strategier och musikaliskt hantverksskunnande både diskuteras och synliggörs genom och under det gemensamma samtalet.

5.3 Verktyg i körledning

I körarbetet övergick musiken till att transformeras genom fysiska och språkliga verktyg. Verktygen blev medierande i den stund de brukades av körledaren, då de användes för att överföra och kommunicera i samspel och kommunikation under datainsamlingen. Handlingar pågick i en jämn ström till koristen som var fullt upptagen av att omsätta och överföra instruktioner från körledaren. Hela tiden pågick kommunikation mellan körledare och kör, där summan av fysiska och intellektuella verktyg skapade möjligheten till mediering. I medieringen transformerades körmusiken. En mängd olika verktyg användes och utgjorde arbetssätten i kommunikationsprocessen av de medverkande körledarna i sitt körledararbete med barn och unga i körsång.

I nedanstående avsnitt presenteras datainsamlingen som de olika arbetssätt som återfunnits hos körledarna. Dessa arbetssätt utgör körledarnas verktyg i yrkesrollen som körledare. Verktygen visar sammantaget på en pluralism av arbetssätt och beskrivs utan inbördes rangordning. Rubrikerna som följer under detta avsnitt (5.3.1–5.3.8) betecknar olika arbetssätt och beskriver därmed förekommande verktyg i körledarrollen, både konkreta och psykologiska verktyg. De olika verktygen är de som framträtt ur det totala datainsamlingsmaterialet sammantaget och visar på en mängd aspekter och utmaningar körledaren har att hantera och arbeta genom, i körverksamhet med barn och unga. Ur datainsamlingen framkommer tydligt en ständig växling mellan arbetssätten för att hålla samman inläringen och är vägar till musicerande. Beskrivningarna under kap. 5.3 ska ses som variationen på en kollektiv nivå och genom hela datainsamlingen växer en essens av *körledaren* i denna specifika praktik.

5.3.1 Lyssnande attityd

Körledaren söker hela tiden kontakt både med gruppen och med varje enskild individ under tiden en sång sjungs eller när en dialog eller ett repetitionsmoment pågår. Enda gången körledaren tittar bort är när hon/han behöver se handen på pianot eller titta på noten och söka efter precision. Strävan är att hela tiden se och kommunicera med hela gruppen. Körledaren visar ett varmt ansikte, blick för individen och en vilja att se alla. Om någon i gruppen kommer med en idé som inte passar för körledaren just nu, så lyssnas frågan in och besvaras med »bra idé, det ska vi göra i en annan sång längre fram.« Körledaren markerar därmed en vilja att lyssna på barnen och knyter an till barnens olika förslag om att sjunga på ett visst sätt, utan att för den skull alltid låta barnen bestämma. Därmed framstår körledaren som en person som menar vad hon/han säger. Ett barn säger: – jag kan inte. Körledaren svarar: – men jag hjälper dig. Körledaren visar på ett inlyssnande förhållningssätt gentemot barnet och att körledaren tror om barnet att kunna och ingjuta mod att våga prova. Med koncentration och planering genomförs kontinuerligt nya instuderingar av nytt material och repetition utifrån en vilja att fördjupa

kunskapen om det som redan repeterats in. Varje gång en sång sjungs ska något nytt kunna tillföras och repeteras. Efter ett fåtal repetitioner finns det första framträdandet inplanerat med några sånger som framförs. Körledaren hinner med att repetera in mycket nytt med barn och ungdomar. Barn är snabba, lär snabbt, vilket körledaren vet och kan utgå ifrån.

Konklusion: Barn vill och har lätt för att ta in nytt. Det framstår som att körledaren kan förvänta sig att barnen kan och vill. Det innebär att även barn vill skapa musik tillsammans med körledaren och därmed att musiken kommer i fokus allt eftersom körledaren varierar sin metodik för att gå vidare och arbeta framåt. Körledaren strävar efter att hela tiden vilja vara vänd mot barnen med kropp, ansikte, tilltal och med en lyssnande attityd.

5.3.2 Prövande av metoder

Körledaren står hela tiden i dialog med barnen, det vill säga med gruppen. Hon/han styr upp hur barnen är placerade och hur de ska sitta. Körledaren använder inte sällan en låg talröst till barnen och sjunger med egen svag volym. Det påverkar barnens röster positivt, de sjunger ut, medan körledaren kan sitta vid pianot och stödja, repetera och sufflera text.

Körledaren varierar ofta med olika övningsmoment och stannar inte för länge vid varje övningsmoment, för att inte trötta ut barnen. Däremot återkommer momenten under flera lektioner utan att vara lösryckta. Om något går fel kan körledaren låta det gå helt förbi eller ta upp och repetera, hela tiden med instruktioner, uppmuntran och en självklar blick framåt, vart hon/han vill komma och hur. Det är inte alltid körledaren rättar musikaliskt i tonträffning utan arbetar med andra musikaliska moment som text, koncentration, ljud och rörelse.

Körledaren tillåter att barnen småpratar och får skruva sig när de inte kan sitta still. Barnen får texter och sånger på papper, noter och en del lärs in utantill direkt från starten. Ibland skrivs texten på tavlan eller visas på skärm, ibland lärs text med hjälp av bilder.

Körledaren uppmuntrar barnen att prova att sjunga solo, två och två i olika grupper, få lära och sjunga varandras stämmor. De varierar att sjunga vända mot körledaren eller mot varandra. Körledaren är mån om att texten ska höras och lägger tid på att träna diktion. Hon/Han varierar med att sitta vid pianot och repetera, melodispela och ackompanjera, till att stå framför gruppen och dirigera eller röra sig eller dansa med barnkören.

Konklusion: Förmågan att variera metodik göra att barn kan tilltalas på olika sätt och hitta koncentrationen framåt.

5.3.3 Musikaliska rutiner

Körledaren skapar ett antal musikaliska rutiner i lektionsupplägget, såsom att stå upp-/sitta ner-signaler, komma-i-gång-rörelser med kroppen, träna olika ljud- och uppsjungsövningar i början av lektionen och att sjunga en till två startsånger.

Körledaren börjar med sträck-/stretchövningar, foten/golvet-kontakt, värma upp kroppen. Därefter följer olika tonbildningsövningar, ofta med ljudande konsonanter (m, n, r, s, sch) och fortsätter över till konsonant + vokal (mo, no, ro, so, vi, vo, ja). Tonbildningsövningar startar i litet omfång. Ordlösa kanon förekommer under uppsjungsdelens och byts ut mot kanon med text. Det finns en tydlig rutin för starten av körlektionen, där uppvärmning och tonbildning är viktigt, innan repetition av olika arrangemang vidtar.

Sånger och övningar sjungs i olika tonarter för att träna barnens röstregister, höga lägen, för att träna och öka röstens omfång. Ny text övas in genom exempelvis call and respons, text som läses och melodifraser som sjungs före och som barnen härmar.

I slutet av lektionen ska det kännas bra att lämna lektionen, barnen ska se fram emot nästa gång och lektionen avslutas med moment som inte innehåller något nytt. Exempelvis sjungs något de kan eller musik- och danslekar som innehåller inslag av koncentration och olika signaler.

Konklusion: Barnen känner successivt igen sig i olika moment som återkommer regelbundet, utvecklas, byggs ut och vidareutvecklas. De förmodas lättare följa med i en progression som även bygger på igenkännande moment.

5.3.4 Förebildande

Körledaren förebildar hela tiden olika övningar eller uttryck med sin egen kropp och röst. Olika beskrivande bilder och metaforer förekommer med de lite äldre koristerna, såsom: »putta igång stödet« och »smek igång stämbanden«. Det används uttryck som »bilden av en potatis« i ansiktet. Ytterligare en bild som används är att »tappa hakan så det blir som ett stort ägg.« En annan metafor som används är »knapp och tråd«, något som kan förnimmas gå igenom kroppen från naveln och ut genom ryggen.

KKörledaren för lite äldre vill få koristerna medvetna om stöd och kraft, lika vokalbehandling, hur de hittar sångtekniskt och får träna att hitta och lyssna in sin huvudklang och tränar rösterna för att få mindre läckage.

Körledaren vill komplettera röstträning i gruppen med individuell röstträning, för att nå olika träning såsom att träna sig att lyssna på sig själv, hitta och hålla ton än bättre, gehörsträning och intonation. För det skapas olika tillfällen i anslutning till en körlektion eller i körlektionen.

Pianot är ett verktyg för förebildande, där frasering visas, tonhöjd och olika stämmor, karaktären på musiken.

Konklusion: Det körledaren ber koristen om kan körledaren utföra själv och förevisar konkret. En trovärdighet uppstår och länkas till körsångaren som själv söker vidare i sin röst, sångröst, kropp och uttryck. Ett annat verktyg är pianot som ofta används även i förebildandet av musiken.

5.3.5 Kommando – koncentration

Körledaren håller ett lugnt men högt arbetstempo med gruppen och använder en mängd kommandon mellan sångerna eller inne i sången samt mellan fraser. Dessa kommandon används för att ge korta instruktioner och uppmanar till koncentration och arbete. Exempel på uttryck som förekommer hos Anna, Beatrice, Carl och Desirée:

*Tänk på ... Lyssna efter ... Stopp ... Vi tar det igen ... Lyssna ... Härma ... Vidare ...
Sträck på nacken ... Vi tar det igen ... Sitt långt ut på stolen ... Stå upp ... Sitt ner ...
Titta hit ... Titta-Läs texten-Tänk ... Vi vill ha en vacker ton, högt upp i huvet ...
Kanon ... Håll ut tonen nu ... Kan ni inte stå på er lite mer ... Du måste upp lite så du
inte hamnar i talläge ... Tappa munnen så den är som ett å ... Bra, nu tar vi hela ...
En gång till ... Ja, så ska det låta ... Bättre, skjut på lite med magen ... Det går inte att
sitta så, sträck på er ... Tack ... Jättebra ... Åh vad fint ... Bra ... Det var jättebra jobbat
... Nu kan ni luta er tillbaka lite ... Följ mina händer nu ... Titta-Peka ... Håll ut ...
Prata inte-Sjung ... Bäst hittills ... Nu sjunger vi vidare ... Bra, nu går vi vidare ...
Ok, stopp ... Tramsa inte ... Kom på era platser ... Titta på tavlan ... Luta dig bakåt
mot ryggstödet ... Ta inte fram pärmarna ... Titta upp så blir det jättebra ... Nu börjar
vi ... Titta framåt allihopa ... Jag sjunger före ... Wow, vad duktigt ni sjunger ...
Ni sjunger så bra ... Vilken bra idé ... Å nu gör jag så här ... Nu vill jag att ni ska sjung
med den lilla mjuka rösten ... Lyssna bara först ... Ståupp-Sittner-signaler ... Tack så
mycket ... Hej, kom in ... Titta på takten ... Titta på publiken ... Vilken vacker ton ...
Slut för idag ... Hej då ...*

Ovanstående citat ger en förnimmelse av de observerade körlektionerna och vilka korta kommandon som uttalats under de observerade körlektionerna.

Konklusion: Upplevelsen av korta uttryck är att det är instruktiva kommandon som sägs i positiv anda. Det är kommandon som kommuniceras snabbt mellan körledaren och gruppen, mellan olika klingande moment. De är korta, instruktiva och i direkt anslutning till ett repetitionsmoment inne i sången, i övningsmoment eller efteråt och hela tiden kopplat till det som händer, utifrån vad körledaren hör och uppfattar. Körledaren använder dessa kommandon med eftertryck och de framstår som viktiga. Användande av kommando ökar gruppens koncentration och arbetstempo i en upplevelse av gott flyt, god anda och ett ökat samarbete med hela gruppen.

5.3.6 Reflekterande i praktiken

Körledaren funderar ofta över vad det är som ska övas och utföras, och hur. Likaså framgår att hon/han vill arbeta fram en repetitionsmetodik om när vad övas och utförs. För att få tillbaka koncentration i gruppen har körledaren lagt in olika rytm ljud som utförs call and respons, exempelvis säger körledaren rytmiskt: ts, ts, ts och barnen svarar direkt med samma rytm och ljud. I och med det återfår barnen koncentration i grupp och körledaren hittar till dialogen, kommunikationen, när hon/han upplever att den försvunnit.

Körledaren rannsakar sig själv när hon/han uppfattar att något går för snabbt i ett moment, där snabbheten gör att barnet inte hinner uppfatta och göra. Hon/han kommenterar detta för sig själv när barnen lämnat rummet och funderar över att ändra på något till nästa gång. Reflektioner blir till utmaningar för arbetet framåt.

Konklusion: Reflektionsprocesser blir till ett moment för körledarens egen planering och metodik. Det är viktigt att veta, uppleva och kunna hantera att som körledare kunna förändra koncentration och arbetstempo med gruppen. Tid för reflektion behöver planeras in i direkt anslutning till en körlektion/körrepetition.

5.3.7 Historieberättande

Körledaren bakar in berättelser om sånger eller om något som hänt och händer före och efter olika sånger som sjungs under körlektionen. Berättelser skapas även utifrån frågor och i dialog med barnen, som till exempel: *Är ni pigga och glada? Har ni varit ute i solen? Man undrar om det inte är ett gäng kaniner som kommit in här?* (Beatrice). Utifrån en fråga startar körledaren lektionen och in i en sång. Berättelsen leder vidare till en sång som leder vidare i historien och till nästa sång. Lektionerna blir historieberättande där dialogen och berättelsen med barnen skapar en röd tråd, en väv och koncentration genom körlektionen. Ibland förstärks handlingen i en sång med olika händelser som ritas på tavlan och skapar berättelsen i form av bilder. Ibland kombineras tavlans bilder med att texten tränas, handlingen illustreras med kroppen, olika känslolägen och ljud härmas.

Konklusion: Historier blir till en hjälp för minnet, att komma ihåg ny text genom berättelser och stimulera fantasin. Berättelserna blir till en gemensam upplevelse för just den enskilda gruppen och kan förmodas stärka deras grupp- och vi-känsla tillsammans med körledaren.

5.3.8 Målbilder

När något repeteras kan körledaren Carl använda uttryck som exempelvis:

... målet är att vi ska kunna sjunga den trestämmigt utan piano ...

... därför sjunger vi den ...

... varför sjunger vi den? Jo ...

... vi ska sysselsätta oss med en liten övning nu ...

... förra gången ... idag ska vi ...

... bra, bra, bra, ni börjar ... ni börjar få till ... vi ska sjunga den utantill. Kan man den utantill är kroppen beredd och då kommer kroppen att göra det som hjärnan säger ...

På olika sätt kommunicerar körledaren med gruppen om vad de gör, varför och vart de är på väg i repetitionsarbetet. Vid ett av intervjutillfällena uttrycker en av körledarna att målbilder borde praktiseras oftare och även återkopplas till gruppen efter hand. Som exempel ger körledaren: »Nu ska vi repetera det här under en halvtimme utifrån xxx«. Efter en halvtimme återkopplar körledaren med gruppen vad de tänkte göra, vad de gjorde och hur det blev.

Konklusion: Körledaren bär på olika visioner av hur hon/han vill att just den aktuella körgruppen ska göra och hur gruppen ska få musiken att klinga tillsammans och andra mål och visioner som rör körens verksamhet. Små mål, stora mål, som inte kommuniceras med gruppen efter hand utan endast lever i tankarna inom körledaren blir till gap mellan ledaren och gruppen. Genom att körledaren uttalar olika mål för gruppen blir det lättare för alla att dela mål och ha än bättre möjlighet att bli delaktiga i målet. Målet blir till något gemensamt uttalat och kommunikationen om är livgivande för hela körarbetet med gruppen. Verksamheten kan på så sätt gå från individuella visioner till uttalade gemensamma mål som gagnar den konstnärliga verksamheten och det klingande resultatet.

5.3.9 Sammanfattande analys av verktyg i körledning

Den flora av verktyg som blir synlig i ovanstående beskrivningar är fysiska, kroppsliga, intellektuella, mentala och språkliga. Verktygen för körledaren i musicerandet med kören utgörs av kommunikationen mellan människor, genom notbild, genom utantillinläring. Användandet av olika arbetssätt för att stimulera fantasin, minnet och den sceniska träningen sker genom rörelseträning, berättandet av historier och genom att visualisera bilder. Olika arbetssätt stimulerar ständigt möjligheterna för barn och unga att ta till sig musikstycket på olika sätt. Körledaren bär på visioner och mål som fortplantas och implementeras till körsångarna genom olika arbetssätt och i dialog. Den sociala samvaron finns såväl i musicerandet som i pauser. Röstträning och tonbildning är verktyg för att utveckla den enskilda rösten, stämsången och det klingande. I träningen finns pianot som ett verktyg för förebildandet likaväl som körledarens egen röst och kropp. En lyssnande attityd och förhållningssätt är viktiga verktyg i kontakten med gruppen/individ, där körledaren möter varje enskild individ med kropp, ansikte och tilltal. Körledaren behöver variera sin metodik, från det trygga med musikaliska rutiner ut till något okänt och prövande. En ständig närvaro av och balans mellan koncentration, arbete och vila är ett ytterligare

verktyg som visar sig, där korta kommandon är en hjälp till fokus, koncentration och att arbeta vidare. Med reflektionen som ett synligt eget verktyg för den enskilde körledaren och tillsammans med kören och körledarkollegor kan mål och visioner bli än mer konkreta och tydligt uttalade i strävan och utvecklingen framåt, oavsett kunskapsnivå för den enskilde och gruppen. Alla dessa arbetssätt utgör de medierande verktyg körledaren behöver och ständigt står i kontakt med genom sitt arbete tillsammans med barn, unga och med musiken i fokus som ett gemensamt projekt tillsammans med körsångarna.

5.4 Sammanfattning av resultaten

De fyra körledarna ger i denna studie uttryck för att vilja arbeta kollegialt tillsammans såväl som individuellt i sin körledarroll, och blir på så sätt till kollegiala resurser för varandra. Resultat i studien visar hur styrkor och svagheter framträder genom eget skrivande i ett portföljarbete. Ett ytterligare resultat visar hur samma fenomen framträder i intervjuerna utifrån kommunikationen om det skrivna och därutöver i fokussamtalet få mötas och samtala fritt. Utifrån olika metodval möjliggör det skrivna och dialogen att synliggöra kunskap och ny kunskap. Arbetet skapar möjligheter att se sitt eget arbete i förändring och med varaktig möjlighet till utveckling och förändring där självvärdering får vara och bli till ett av verktygen i den studerade praktiken. De medierande verktyg som blir synliga i detta resultatkapitel och som jag tar med in i diskussionskapitlet är organiserade i åtta grupper. De åtta grupperna är:

- 1) Lyssnande attityd; kontakt, kommunicera, körledaren har tro på barnens/människans förmågor; på att barn kan och vill, musiken i fokus.
- 2) Prövande av metoder; variera i metodik. Text, noter, piano, röst, rörelse och tavla används.
- 3) Musikaliska rutiner; regelbundenhet, igenkännande, progression, att vidareutvecklas.
- 4) Förebildande; körledaren förebildande genom sin egen kropp och genom yttre verktyg såsom pianot, körledaren förebildar det hon/han på olika sätt vill, för att forma musikaliska uttryck med gruppen.
- 5) Kommando – Koncentration; korta och instruktiva uttryck, målfokuserat, ökat samarbete med gruppen.
- 6) Reflekterande i praktiken; arbetstempo, koncentration, planering, metodik och självvärdering.
- 7) Historieberättande; minnesträning, stimulera fantasin, gemensamma upplevelser, stärka jag-/vi-/grupp-känsla.

8) Målbilder; visioner, små/stora mål, gemensamt uttalade, kommunicerade mål.

I nästa kapitel kommer jag att diskutera hur det går att se på körledarrollen, verktyg och deras användning på olika sätt. De medierande verktygen kan för körledaren vara fysiska, kroppsliga, intellektuella, mentala och språkliga, och kan användas som ett verktyg från den stund det blivit medvetandegjort.

6. Diskussion

I studien är de fyra medverkande körledarna och deras yrkesroll central. Det som legat till grund för att undersöka, tolka och förstå körledarpraktiken är att studera vad de gör och hur de gör detta; vilka medierande verktyg de använder. I detta kapitel möter empirin det teoretiska ramverket (se kap. 3) och tidigare forskning (se kap. 2) med syftet att diskutera körledarprofessionen och möjliggöra en fördjupad förståelse för körledarpraktiken.

6.1 Verktyg i den musikaliska praktiken

Resultatet av observationer, reflektioner och intervjuer i denna studie visar på mängden variationer i körledarrollen, där utgångspunkten för analysen av insamlad data är Vad- och Hur-orienterad (Säljö, 2005). De fyra medverkande körledarna i studien demonstrerar olika förhållningssätt till körledning. Förhållningssätt ser jag i denna studie som verktyg i körarbetet med barn och unga som befinner sig i åldrarna från 7 år och upp till gymnasieåldern. Vygotskij menar att *tecken* och *symboler* är psykologiska verktyg (Vygotskij, 1978; Daniels et al., 2007). Säljö (2005) delar in verktygen i fysiska och språkliga. Förhållningssätt som verktyg visar sig på olika sätt och beskrivs i nedanstående uppställning. Anna genomför repetitionen som en måltid med olika rätter och tänker repetitionen i olika delar; Beatrice är historieberättande med historier som den röda tråden; Carl går på sin energi, vilja och lägger stor vikt vid rösten och tonbildningen i engagemanget gentemot koristerna; Desirée använder rytmiken som ett ämne integrerat med körsångsverksamheten. Det är ovanstående fyra huvuddrag som färgar körlektionerna. Alla dessa fyra huvuddrag går att finna hos var och en av körledarna, men huvuddragen framträder tydligast i de individuella sammanhangen. Samtidigt som dessa förhållningssätt blivit tydliga så gör samtliga körledare samma saker under en lektion/repetition. Här menar jag mig finna moment som är lika i deras arbete som körledare, men som genomförs på varierande sätt, moment som: tonbildning, uppsjungning, rytmiska övningar, call and respons, arbete med rörelse och arbete med text och sångstämmor.

Undersökningen av vilka verktyg som blir synliga i studiens observationer, intervjuer och fokussamtal visar på att de är av olika slag och som en strategi i körledarrollen, där förhållningssätt och arbetssätt går in i vartannat utan tydliga och/eller starka gränsdragningar dem emellan. När körledaren trakterar ett fysiskt verktyg blir det till en del av körledarens kommunikation i syftet att få körmusiken att klinga och arbeta i en viss riktning. Det fysiska verktyget blir därmed också ett psykologiskt, språkligt eller

intellektuellt verktyg som körledaren använder i medieringsprocessen (Vygotskij, 1978; Säljö, 2005).

Den samlade bilden av konkreta och psykologiska verktyg hos körledarna är ordnade i åtta verktygskategorier (se kap. 5). Det finns en relation mellan verktyg och arbetssätt. Kategorin *lyssnande attityd* är ett psykologiskt verktyg för att få kontakt, kommunicera med barnen och visa tillit till barnens/människans förmågor. Med förhållningssättet att barn kan och vill musicera och lära nytt, och med musiken i fokus tillsammans med de unga, blir inlyssnandet ett verktyg för körledaren. Körledarens *lyssnande attityd* som arbetssätt blir till ett synligt uttryck för hela gruppen, de unga i mötet med musiken genom varandra och körledaren. Kategorin *prövande av metoder* är både ett konkret och ett psykologiskt verktyg för att variera och pröva olika arbetssätt, dels med fysiska verktyg som tavlan, pianot, texten, musiken, dels med kroppen, rösten och rörelser. Från den stund körledaren börjar traktera det fysiska verktyget övergår detta till att bli ett medierande verktyg och ett arbetssätt i mötet med de unga i kören, som kan tilltalas på olika sätt och samla koncentrationen framåt. Kategorin *musikaliska rutiner* är ett konkret och psykologiskt verktyg för att skapa regelbundenhet, igenkännande, progression och vidareutveckling genom rutiner. Arbetssättet förmodas få de unga att lättare följa med i en progression och vidareutveckling som även bygger på igenkännande moment i musicerandet. Kategorin *förebildande* är ett konkret och psykologiskt verktyg som utgår från att körledaren hela tiden ber koristen utföra det körledaren förebildar och visar på, genom sin egen röst, sång, tal, kropp och uttryck. I stället för sångrösten använder körledaren även pianot och spelar före. Det kan vara sångteknik såväl som intonation och annan röstträning, eller stämövning och träning av musikalisk karaktär. Förebildandet är ett arbetssätt som bygger på körledarens trovärdighet och på ett ömsesidigt förtroende där körsångaren ges möjlighet att pröva och själv söka vidare att tolka i sin röst, sång, kropp och uttryck. Kategorin *kommando – koncentration* är ett psykologiskt verktyg som bygger på korta, instruktiva uttryck eller kommando som sägs i en positiv anda och genom den positiva andan blir det till ett arbetssätt som för arbetet med musiken och de unga framåt. Genom användandet av detta verktyg ökar gruppens koncentration, arbetstempo och samarbete i en upplevelse av gott flyt och god anda. Kategorin *reflekterande i praktiken* är ett konkret och psykologiskt verktyg som kräver tid i direkt anslutning till en körrepetition. Då kan det bli till ett effektivt och positivt arbetssätt för den enskilda körledarens planering och uppföljning av innehåll, koncentration och arbetstempo med gruppen. Kategorin *historieberättande* är ett psykologiskt verktyg som stimulerar minnesträning, fantasi, gemensamma upplevelser och berättelser. Historieberättande blir till ett arbetssätt som stärker både körsångarnas jag-känsla och vi-känslan för gruppen, och kören kan tränas i att hitta uttryck för olika känslolägen och sammanhang. Kategorin *målbilder* är ett psykologiskt verktyg för körledaren att hitta egna visioner och mål med sin verksamhet

och i den musik som ingår i arbetet med en kör. I den stund målbilder och visioner uttalas gemensamt och kommuniceras med och i gruppen blir det till ett arbetssätt för körledaren att sammanföra egna, inre visioner med gruppens och det som kan komma att bli gemensamt uttalade mål.

Det går inte att säga eller påstå att ett visst verktyg är ett konstnärligt verktyg eller mer konstnärligt än något annat verktyg. Det beror på hur de används. De förekommande verktygen används med olika förhållningssätt i körledarens komplexa roll som ledare, pedagog och dirigent i en verksamhet som är både social, administrativ och konstnärlig. Körledaren blir just körledare genom tillgången till den mängd medierande verktyg som är i ständig rörelse genom ett relationellt ledarskap. Körledaren konstruerar sitt arbete med körledning genom en mängd mellanmännsliga handlingar och snabba/kvicka, varierande växlingar under en repetition eller arbetsperiod. Verktygen är av olika slag, det vill säga kan beskrivas både på konkreta och psykologiska nivåer.

I ovanstående åtta verktygsgrupper ryms såväl fysiska som intellektuella verktyg (Säljö, 2005) och alla kan användas som psykologiska verktyg (Vygotskij, 1978) i körverksamheten med barn och unga. Det går inte att tydligt särskilja när ett verktyg används som fysiskt eller intellektuellt, konkret eller psykologiskt. Varje kategori omfattar olika arbetssätt där verktygen kan användas som: a) Fysiska och konkreta; b) kroppsliga och förkroppsligade; c) intellektuella, teoretiska med djup och tanke; d) själsliga, mentala och psykiska och som e) språkliga. Dessa användningssätt (genom fysiska, kroppsliga, intellektuella, mentala och språkliga verktyg) innebär att verktygen hanteras på olika sätt och kontinuerligt förändras i körledarens yrkesroll utifrån hur de används. Exempelvis: ett piano är tillverkat av människan, som en artefakt och ett fysiskt verktyg. När körledaren använder det för att exempelvis förebilda en fras, spela före en stämma, visa på en musikalisk karaktär, ett ackompanjemang eller stil blir det ett medierande verktyg som körledaren använder i sin kommunikation med koristen, där körledarens tankar och intentioner medieras genom sättet att använda pianot och transformera körmusiken. Flera led i arbetet med att få musiken att klinga och arbeta framåt med gruppen sker utifrån hur verktygen används och varierar.

De sex olika handlingsrepertoarområdena som Sandberg Jurström (2009) fått fram som resultat i sitt avhandlingsarbete går att återfinna exempel på i handböckerna utifrån sex teman (Dahl, 2003; Fagius (red.), 2007; Caplin, 2000; Elliott, 2009; Bjerger & Sköld, 1993; Carlén et al., 1999; Elliott, 2009; Bengtsson, 1982; Alldahl, 1990). Genom att sammanföra ovanstående sex teman (se även kap. 2.10) med de *åtta verktygskategorierna* i denna studies empiriska del (se även kap. 5.4) har jag funnit några beröringspunkter, som visar på att flera handlingsrepertoarområden förekommer under varje verktygskategori. Detta visar i sin tur på att ingen handlingsrepertoar är självklar.

Under en körlektion/repetition använder körledarna olika verktygskategorier när de

växlar mellan olika arbetssätt för att kommunicera i musicerandet. En strategi kan uppstå när körledaren arbetar medvetet med och genom de olika verktygen för att uppnå en vision eller ett mål tillsammans med körsångarna. 'Medierande verktyg' i körledning omfattar därför alla de verktyg körledaren har till sitt förfogande för att utöva körledning och muscera genom interaktion och kommunikation med kören, och genom koristerna i syftet att få körmusik att klinga. Från den stund verktygen och dess användning blir medvetandegjorda ökar även möjligheterna för körledaren att välja och växla mellan arbetssätt utifrån det som han/hon vill uppnå i stunden och utifrån långsiktiga mål med verksamheten.

6.2 Mediering av musikalisk kunskap

Under en körlektion sker all aktivitet över kort tid och ibland med snabba växlingar. Körledarna växlar mellan till exempel att förebilda en fras, sjunga den med barnen, ge en kort instruktion, sjunga igen, förebilda på pianot, repetera en textrytm, klappa en rytm, gå ett steg, räkna in till en ny sång. En av körledarna i studien säger: *Dirigering är ett naturligt kroppsspråk. Då reagerar människor naturligt. Det är så naturligt att det går att fatta.* Med uttrycket menas att barnen är snabba på att läsa av kroppsspråk och lära snabbt. Samma körledare (Beatrice) berättar att hon ser sig själv som pedagog mer än som konstnär, och samtidigt säger hon att hon inte kan skilja det konstnärliga från det pedagogiska. Hon menar att barnen har lätt att uppfatta när hon kommunicerar genom dirigeringen och på tal om det konstnärliga arbetet menar hon att körledaren behöver vara fri som vid en improvisation. Körledaren ger i sina handlingar uttryck för de olika relationer som återfinns och kommuniceras i och genom de verktyg som används. Den kroppsliga dirigeringen är grundad i tidigare förberedelse och är fysiskt, konkret, visuellt och förkroppsligat förankrad. Dirigeringen uttrycker och kommunicerar något som baserar sig på ett stycke musik körledaren förberett och instuderat för sig själv tidigare; intellektuellt, mentalt och fysiskt. Det går att anta att förberedelsen skett bland annat via noter, text, pianot, rösten och kroppsspråket i dirigeringen. Kroppsspråk och dirigering är fysiskt, kroppsligt, intellektuellt, själsligt och språkligt i kommunikationen från körledaren till kören och tillsammans med kören, där musiken transformeras.

Körledaren gör i sitt förberedelsearbete val av sånger och körmusik och enskild instudering av materialet. Likaså förbereder sig körledaren för hur hon/han möter kören och lägger upp repetitionen. När så körrepetition/körlektion startar övergår körledaren till att vara upptagen av vad som sker under repetitionen, hur musiken klingar och på vilket sätt det går att förändra instruktioner. Koristerna ska beredas möjlighet att må bra, så att de kan och vill sjunga. I körledarens samspel med kören, gruppen såväl som varje korist individuellt, finns fysiska, kroppsliga, intellektuella, mentala och språkliga kommunikationsnivåer.

Anna säger: *När man går bort från pianot och ställer sig framför barnen och dirigerar och kräver att barnen ska titta på händerna och där uttrycker man musiken. Där får barnen också känslan av att vara med om ett konstnärligt sammanhang, som är mer än musikläreri.* Samtidigt som Anna säger det tolkar jag det som möjligt att det är hon själv, i egenskap av körledare, som växlar mellan olika fokus i körledarrollens komplexitet. Hon ger uttryck för en konstnärlig dimension mellan barnen och sig själv i transformationen av musiken genom dirigeringen. Vad barnen upplever kan inte denna studie säga något om, men Anna har en egen upplevelse av mötet med dem. Hon ger uttryck för att hon känner sig mer som pedagog när hon sitter vid pianot än när hon reser sig upp och musicerar genom dirigeringen. Hon menar även att användandet av olika verktyg får olika betydelser för henne. Utifrån hennes uttalande anar jag en komplexitet där pedagogik, konstnärlighet och kunskap är sammanflätade. Det kan vara så att användningen av dirigering som verktyg ger en mer direkt och nära kontakt med barnen och att pianot som verktyg kan upplevas som något som står mellan körledaren och barnen i körledarrollen, men de olika momenten i lärandet av musiken kräver flera verktyg och arbetssätt. Anna ger uttryck för att barnen upplever ett konstnärligt sammanhang, förmodligen för att körledaren själv gör det i just den stunden och upplever att hon har barnen med sig. Det innebär att en mängd tankar, fantasier och idéer tar gestalt samtidigt, genom både individuella och kollektiva handlingar (Vygotskij, 1995). Körledarens starka idé, drivkraft och visioner om hur musiken ska komma att klinga, arbetas fram till en punkt där körledaren upplever sig ha nått fram till barnen, tillsammans med barnen. I körledning är musiken därför både en produkt och en process som sker kontinuerligt på olika nivåer genom användande av olika verktyg och utifrån ständiga växlingar mellan kreativa impulser, handlingar och hantverksskicklighet. Det konstnärliga arbetet som körledare för barn och unga pågår i en ständig växling mellan kreativa impulser och hantverksskicklighet. Kreativa impulser tillsammans med hantverksskicklighet utgör på så sätt en viktig del av yrkesrollen i den ström av handlingar körledaren ständigt befinner sig i (Bouij, 1989).

6.3 Kunskapsutveckling i yrkesrollen som körledare

Studien visade att genom ett forskningsprojekt med denna uppläggning av metodval och design blev körledarnas musikaliska praktik synlig för dem själva, individuellt såväl som kollektivt. Tid användes för planering, reflektion, återkoppling, samtal och feedback, utifrån den vardagliga verksamheten i körledarpraktiken. Körledarnas arbetssätt och metoder blev synliga för dem själva genom observationsskrivande, portföljskrivande och intervju. Genom att göra professionen synlig och kommunicerbar möjliggjordes förändring och utveckling både individuellt och på en kollektiv nivå. I denna process var tiden en viktig faktor och med tid att tänka, tid att skriva, tid att träffas och kommunicera blev

körledarens eget arbete och dennes verksamhet kommunicerbar. Förändring och utveckling kunde starta genom eget skrivande och genom skrivandet fick den enskilde möta de egna reflektionerna som text. Att kommunicera vad som skrevs dels enskilt, dels i det kollegiala mötet, förutsatte en person som höll samman gruppen och det gemensamma arbetet, på en individuell såväl som kollektiv nivå i ett syfte att kunskapen inte förblev tyst (Rolf, 1991; Gustavsson, 2000). Med tyst kunskap i denna studies musikaliska praktik menas den tysta dimensionen av kunskap, individuell och ännu icke kommunicerad.

Min roll som forskare var att i observationerna inta positionen som den iakttagande och skrivande forskaren. I mötet vid de individuella intervjuerna ville jag få möjlighet att både lyssna på körledarnas berättelser om tiden för observationerna och det arbete de utfört samt få möjlighet att gå nära i dialogen, även i egenskap av körledarkollega, då jag förberedde mig på att det skulle vara svårt att distansera mig. Därför filmades de enskilda intervjuerna och fokussamtalet. I efterhand kunde jag sedan i lugn och ro bättre distansera observationerna, vid genomgång och transkribering av filmerna och observationsanteckningarna. Genom sin medverkan i studien, genom berättelser och nya insikter, i kommunikationen med varandra och mig som forskare fick körledarna på detta sätt möjlighet att uttrycka sig språkligt om sin verksamhet och att formulera nya tankar om det egna arbetet tillsammans med kollegor.

Nya tankar om körledarpraktiken och utvecklingen av individuella förmågor i praktiken står i relation till förmågan att uttrycka sig språkligt. Den skapande handlingen sker i tankar, fantasier, idéer och tar gestalt genom olika uttryck i mänsklig handling (Vygotskij, 1995), genom vilka körledaren utövar sitt ledarskap i ständigt pågående inre och yttre dialoger. I den komplexa och sammansatta körledarrollen (Durrant, 2003; Bygdéus, 2006) sker körledarens verksamhet på olika plan. Vygotskij (1978) menar att de mentala funktionerna sker på två plan, det sociala och individuella. I körledarrollen innebär detta att körledaren befinner sig i ett nav av olika arbetsuppgifter som är individuella såväl som sociala.

Denna studie visar hur körledaren kontinuerligt konstruerar sin yrkesroll, utifrån ett relationellt ledarskap och i ett antal varierande arbetssätt.

Jag har tagit fasta på den inre och yttre kommunikation (von Wright, 2000) som pågår inom människan och i samspel med omgivningen. Som körledare kommunicerar jag:et med mig:et genom att träna sig att gå utanför sig själv, det vill säga se på egna ledarhandlingar, snabba och ofta återkommande reflektioner. Liksom att sätta sig in i koristernas situation är det en ytterligare aspekt på att ta den andres perspektiv, att förmå reflektera över sina egna genomförda handlingar genom introspektion. Medvetenhet blir utifrån Meads perspektiv inte ett ting vi bär med oss i substantiell mening utan en relation som existerar i tid och handling (von Wright, 2000, sid. 122). Medvetenhet blir till en relation som existerar i tid och rum.

I sin komplexa yrkesroll visar körledarna i denna specifika praktik på hur de behöver arbeta med en riklig verktygsflora och olika arbetssätt för att nå barnen och de unga körsångarna i det gemensamma arbetet med att få musiken att klinga. Kommunikationen i körsångsrepetitioner/lektioner sker både verbalt och icke-verbalt. De medverkande körledarna talar om att pedagogik och konstnärlighet inte går att skilja åt, och studien visar att när alla inre och yttre kunskaper samverkar kan en konstnärlig upplevelse skapas. När brist uppstår hos människan, i detta fall körledaren i denna specifika praktik, tar fantasin vid och för fram handlingar som gestaltar tankar, önskningar och fantasi (Vygotskij, 1995). Körledaren behöver, för att uttrycka musiken och kommunicera med kören, kunna växla mellan en mängd olika förmågor under en och samma lektion/repetition. Denna växling och användning av olika förmågor kan genom att medvetandegöras bli en strategi för utveckling av körledarens musikaliska ambitioner, visioner och sociala interaktion med barnen och ungdomarna.

7. Fortsatt forskning

I kombination med fördjupade teoretiska studier avser jag att genomföra en kollaborativ Studie II, där denna licentiatuppsats utgör Studie I och tillsammans skall dessa två studier utgöra doktorsavhandlingen. Tillsammans med kör- och ensembleledare vid ett eller två lärosäten, antingen i Sverige alternativt ett i Sverige och ett i Norge, avser jag att i arbetslag med körledarkollegor utforska och utveckla verktyg för professionsutveckling inom körledarprofessionen i en utövande körledarkontext.

Ett resultat i denna studie visar på möjligheter att gå från den individuella till den kollektiva kunskapen och på ett socialt plan öka den individuella tillgången på verktyg genom det kollektiva minnet och den individuella reflektionen. Jag har också funnit ett teoretiskt synsätt för att undersöka hur körledaren i sitt professionsutövande med hjälp av medierande verktyg utövar körledning, och hur jag som forskare kan analysera och förstå datainsamlingen (Säljö, 2005): Subjektet som studeras är körledaren, och objektet har en relation till objektet. Objektet är samtidigt inneboende i, förkroppsligas av och utvidgas hos subjektet. Objektet som studeras är körledning. I mitt fortsatta avhandlingsarbete avser jag fördjupa mitt teoretiska perspektiv och koncentrera sambandet mellan hermeneutik som metod respektive teori i mötet med data, samt utöka det teoretiska ramverket till att omfatta studier i social interaktion, symbolisk interaktionism, pragmatism, socialpsykologi, av John Dewey, G H Mead och hans elev Herbert Blumer. Ett ytterligare perspektiv blir att även studera professionsforskning (Beckman, 1989).

I studien har framkommit hur rollidentitet i vissa fall kan stödjas och i andra fall hotas. Brister som kan uppkomma i förmågan att ta ansvar uppstår som ett resultat av en omgivning som inte stödjer identiteten (Bouij & Bladh, 2003) och ett främlingskap kan växa fram. Yrkesidentiteten är alltid kontextuellt beroende. I ett sammanhang kan rollidentitet stödjas och applåderas, medan samma rollidentitet i ett annat sammanhang hotas. Utifrån att få skriva för sig själv, påbörja självreflektion och till det koppla kommunikation med kolleger, prata om egen arbetssituation och planering av verksamheten talar körledarna i denna studie om nya insikter, att de får syn på sig själva och sin egen verksamhet i arbetet med kör. I självreflektionen föds idéer om det egna arbetet och arbetet tillsammans med andra, som sammantaget utgör en potential att utveckla en profession.

Ingen av de fyra medverkande körledarna i denna studie arbetar i samma lokaler eller på lika villkor när det gäller ramfaktorer (Ralf Sandberg, 1996). Det skulle därför vara intressant att studera hur ramfaktorer och givna förutsättningar förhåller sig till körledarnas förmågor, självkänsla och självförtroende. Studier av sådana förhållanden skulle

kunna leda till utvecklingsprojekt i syfte att stärka körledarnas rollidentitet. Sådana projekt skulle också kunna leda till utvecklad kollegial reflektion, samarbete och möjligheter till uppbyggande av körtrappa. Med körtrappa menas att det i en geografisk närhet bereds möjlighet till växande in i körsången och deltagande under uppväxten och i vuxenlivet. Körledarna i denna studie har en idé och ambition att vilja arbeta fram en körtrappa för barn och unga, det vill säga en struktur utifrån ett växande in i körsången och redan som liten få utveckla sin röst, rörelse och stimulera vidare till sång och ståmsång i körsammanhang.

I studien framkommer att pedagogik och konstnärlighet inte går att skilja åt. Likaså talar de medverkande i studien om att det inom ramen för körledarskapet råder en mängd arbetsuppgifter, en komplex arbetssituation där många delar behöver skötas om för att nå ett konstnärligt resultat. Intressant vore att försöka närma sig om det finns en motsättning eller konflikt de upplever och i så fall varifrån detta kommer. Hur ser det ut under utbildningstiden ifråga om vad som förmedlas och hur? Finns det sociokulturellt etablerade dikotomier som medvetet, omedvetet förmedlar skillnader och status och som i så fall påverkar yrkes- och rollidentiteten? Vilken rollidentitet förmedlar utbildningarna utifrån de vardagliga yrkesbenämningarna vi har idag såsom körledare, körpedagog och kördirigent?

Frågor som dessa vill jag undersöka i mitt fortsatta arbete med att synliggöra professionen körledarskap. Erfarenheten av denna studie visar på möjligheter att från det specifika området körledarpraktik kunna studera och utforska annan konstnärlig praktik, genom användandet av sociokulturell teoribildning i kombination med användandet av flera metoder i undersökningens design.

Svensk körsång (och även norsk) är en folkrörelse där de flesta korister deltar i körsång på sin fritid, medan körledarna ofta är professionella utövare. Praxisnära forskning och professionsforskning ger möjligheter att närma sig området körledning och vidare undersöka körledning som profession. Bengt Olsson (2002) skriver om professionsforskning som strategi för professionell utveckling. Olsson diskuterar hur lärares berättelser från insidan av skolan berättar om skolan och människor utanför skolan berättar om sina upplevelser av skolan. På motsvarande sätt är min förhoppning att forskning som den som redovisats i denna licentiatuppsats genom sin analys av berättelser från insidan, och med sitt fokus på ledarskap i kör, ska ge ett bidrag till förståelsen och utvecklingen av forskningsfältet kör som helhet.

REFERENSER

- Ahltorp, Birgitta (2003). *Ledarskap ur ett ledningsstilsperspektiv: teambyggare, innovatörer, nätverkare och dirigenter*. Lund: Lunds universitet.
- Alldahl, Per-Gunnar (1990). *Körintonation. Du skall icke sjunga falskt mot din nästa*. Stockholm: AB Carl Gehrman's Musikförlag.
- Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Ashley, Martin (2002). Singing, gender and health: Perspectives from boys singing in a church choir. *Health Education*, 102(4), 180–187.
- Beckman, Svante (1989). *Professionerna och kampen om auktoritet. I: Kampen om yrkesutövning, status och kunskap. Professionaliseringens sociala grund*. Red., Staffan Selander. Lund: Studentlitteratur AB.
- Bailey, Betty A. & Davidson, Jane W. (2005, July). Effects of group singing and performance for marginalized and middle-class singers. *Psychology of Music*, 33(3), 269–303.
- Bengtsson, Kjell (red.) (1982). *Människan i kören*. Stockholm: AB Carl Gehrman's Musikförlag.
- Bergström, Anders (2000). »Att nudda musikens själ», om ledarskap, kommunikation och läroprocesser i en kör. Örebro: Örebro universitet.
- Bjerger, Randi, Sköld, Stefan (1993). *Släpp taget! Sånghandledning i kör med uppsjuningsövningar*. Stockholm: AB Carl Gehrman's Musikförlag.
- Björklund, Lars-Erik (2008). *Från Novis till expert: Förtroendekunskap i kognitiv och didaktisk belysning*. Norrköping: Linköpings universitet, Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier.
- Bouij, Christer (1998). *Musik – mitt liv och kommande levebröd. En studie i musiklärares yrkessocialisation*. Göteborg: Göteborgs universitet. Skrifter från Institutionen för musikvetenskap, nr. 56.
- Bouij, Christer & Bladh, Stephan (2003). Grundläggande normer och värderingar i och omkring musikläraryrket – deras konstruktioner och konsekvenser: ett forskningsprojekt. *I: Tidskrift för lärarutbildning och forskning*, 2, 39–58.
- Bresler, Liora & Stake, Robert E. (1992). Qualitative research methodology in music education. In R. Colwell (red.), *Handbook of research on music teaching and learning* (sid. 75–90). New York: Schirmer Books.
- Bryman, Alan (2008). *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.
- Butke, Maria Ann (2006). Reflection on Practice: A study of five choral educators' reflective journeys. *Update: Applications of Research in Music Education*, 25(1), 57–69.
- Bygdéus, Pia (2000). *Ledarskap – sett ur körpedagogens synvinkel*. Göteborg: Göteborgs universitet, Högskolan för scen och musik.

- Bygdéus, Pia (2006). *Hur definierar och avgränsar några körledare sitt ledarskap ur ett professionsperspektiv*. Göteborg: Göteborgs universitet, Högskolan för scen och musik.
- Caplin, Thomas (2000). *På slaget! En bok om körledning*. Stockholm: AB Carl Gehrman's Förlag.
- Carlén, Ann-Charlotte, Haking-Raaby, Ingrid, Kristersson, Sven, Larsson-Myrsten & Eva (1999). *Fyra sångpedagoger. Röstutveckling för alla sångintresserade*. Stockholm: AB Carl Gehrman's Musikförlag.
- Carlgren, Ingrid (red.) (2005). *Forskning om denna världen II – om teorins roll i praxisnära forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet, 2005.
- Cato R. P. Bjørndal (2005). *Det värderande ögat. Observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber AB.
- Dahl, Tone Bianca (2003). *Körkonst. Om sång, körarbete och kommunikation*. Göteborg: Bo Ejeby Förlag.
- Daniels, Harry (2001). *Vygotsky and pedagogy*. London: Routledge.
- Daniels, Harry, Cole, Michael, Wertsch, James (red.) (2007). *The Cambridge companion to Vygotsky*. USA: Cambridge University Press.
- Daugherty, James F. (2003). Choir spacing and formation: choral sound preferences in random, synergistic, and gender-specific chamber choir placements. *International Journal of Research in Choral Singing*, 1(1), (48–59).
- Durrant, Colin (2000). Making choral rehearsing seductive: Implications for practice and choral education. *Research in Music Education*, 15, 40–49.
- Durrant, Colin (2003). *Choral conducting. Philosophy and practise*. New York: Routledge.
- Durrant, Colin (2005). 'Stand still when you sing': Human compatible conducting and its impact on singing development. I D. Forrest (red.). *A celebration of voices: Conference proceedings of the Australian Society for Music Education ASME* (sid. 84–89).
- Durrant, Colin (2006, July). Completing the triangle: Professional development for the choral conductor. I M. Moore & B. W. Leung (red.), *Proceedings for the 15th International Seminar of Music in Schools and Teacher Education Commission of the International Society of Music Education, Hong-Kong; Nedlands, Australia* (sid. 175–183).
- Durrant, Colin & Varvarigou, Maria (2008). Real time and virtual: Tracking the professional development and reflection of choral conductors. *Reflecting Education*, 4(1), 72–80.
- Durrant, Colin (2009). Communicating and accentuating the aesthetic and expressive dimension in choral conducting. *International Journal of Music Education*, 27, 326–340.
- Ejvegård, Rolf (2003). *Vetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Elliot, Ninni (2009). *Röstboken. Tal-, röst- och sångövningar*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Ericson, Eric/Ohlin, Gösta/Spångberg, Lennart (1974). *Kördirigering*. Stockholm: Sveriges Körförbunds Förlag.
- Ericsson, Claes (20090311). Föreläsningssanteckningar vid Musikpedagogiskt seminarium, Musikhögskolan i Malmö 3 september 2009.

- Fagius, Gunnel (red.) (2007). *Barn och sång – om rösten, sångerna och vägen dit*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Fagius, Gunnel & Larsson, Eva-Katharina (red.) (1990). *Barn i kör. Idéer och metoder för barnkörledare*. Stockholm: Verbum Förlag.
- Faulkner, Robert & Davidson, Jane W. (2006, April). Men in chorus: Collaboration and competition in homo-social vocal behaviour. *Psychology of Music*, 34, 219–237.
- Folkestad, Göran (1996). *Computer based creative music making. Young people's music in digital age*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Folkestad, Göran (1997). *Det musikpedagogiska forskningsfältet*. Malmö: Lunds universitet, Musikhögskolan i Malmö.
- Folkestad, Göran (red.) (2007). *A Decade of research in music education*. Malmö: Lunds universitet, Musikhögskolan i Malmö.
- Freer, Patrick K. (2006, December). Hearing the voices of adolescent boys in choral music: A self-story. *Research Studies in Music Education*, 27, 69–81.
- Fridell, Hanna (2007). *Sjung i kör och håll dig frisk*. Malmö: Lunds universitet, Musikhögskolan i Malmö.
- Geisler, Ursula (2010). *Choral Research: A Global Bibliography*. Lund/Malmö: Körcentrum Syd. www.korcentrumsyd.se/wp-content/uploads/Geisler-2010Choral-Research_A-Global-Bibliography.pdf (Elektronisk resurs).
- Geisler, Ursula (2012). *Choral Research: A Global Bibliography*. Lund/Malmö: Körcentrum Syd.
- Geisler, Ursula & Johansson, Karin (red.) (2010). *Choirs in Focus 2010*. Göteborg: Bo Ejeby Förlag.
- Geisler, Ursula & Johansson, Karin (red.) (2011). *Choir in Focus 2011*. Göteborg: Bo Ejeby Förlag.
- Georgii-Hemming, Eva (2005). *Berättelsen under deras fötter. Fem musklärares livshistorier*. Diss. Örebro: Örebro Studies in Music Education 1.
- Georgsson, Katarina (2007). *Körsång som fritidsaktivitet – en källa till välbefinnande*. Stockholm: Stockholms universitet, Psykologiska institutionen.
- Girardet Cortolezzis, Véronique (2006). *Konstnärlig process och måluppfyllelse i Lunds Vokalensemble*. Malmö: Lunds universitet, Musikhögskolan i Malmö.
- Grimland, Fredna (2005). Characteristics of teacher-directed modeling in high school choral rehearsals. *Update: Applications of Research in Music Education*, 24(1), 5–14.
- Gustavsson, Bernt (2000). *Kunskapsfilosofi. Tre kunskapsformer i historisk belysning*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Hamann, Keitha Lucas (2007). Influence on the curriculum choices of middle school choir Teachers. *Update: Applications of Research in Music Education*, 26(1), 64–74.
- Haugland Balsnes, Anne (2009). *Å lære i kor – Belcanto som praksisfelleskap*. Oslo: Norges musikkhøgskole Unipub.
- Heiling, Gunnar (2000). *Spela snyggt och ha kul: gemenskap, sammanhållning och musikalisk utveckling i en amatörörkester*. Malmö: Lunds universitet, Musikhögskolan i Malmö.

- Henningsson, Ingemar (1996). *Kör i cirkel. Ett forum för individuell och kollektiv utveckling*. Göteborg: Bo Ejeby Förlag.
- Johansson, Karin (2008). *Organ improvisation – activity, action and rhetorical practice*. Malmö: Lunds universitet, Musikhögskolan i Malmö.
- Jørgensen, Harald (2009). *Research into higher music education: an overview from a quality improvement perspective*. Oslo: Novus Press.
- Jansson, Dag (2008). *Musikalsk ledarskap. Dirigentrollen mellom magi og metode*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for Musikkvitenskap.
- Kaul Pedersen, Linda & Smed Jensen, Julie (2007). *KOR/VID. Korlivets aktuelle vilkår i Danmark*. Århus: Videntcenter for unge stemmer, 2007. Videbæk Bogtrykkeri AS.
- Kennedy, Mary A. (2002, June). 'It's cool because we like to sing:' Junior high school boys' experience of choral music as an elective. *Research Studies in Music Education*, Vol. 18(1), 26–36.
- Kjærulff, Christina (2007). *Rekrutteringspraksis i danske kormiljøer. Rapport om resultaterne af kvalitativ undersøgelse af rekrutteringspraksis i en række dynamiske sangmiljøer i Danmark*. www.ungestemmer.dk
- Kreutz, Gunter/Bongard, Stephan/Rohrmann, Sonja/Hodapp, Volker/Grebe, Dorothy (2004, December). Effects of choir singing or listening on secretory immunoglobulin A, cortisol, and emotional state. *Journal of Behavioral Medicine*, Vol. 27(6), 623–635.
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitative forskningsintervju*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitative forskningsintervju*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Körcentrum Syd. www.korcentrumsyd.se (Elektronisk resurs).
- Larsson, Staffan (1993). Om kvalitet i kvalitativa studier. *Nordisk Pedagogik*, 13(4), 194–211.
- Larsson-Westin, Eva (2005). *Vad händer med barnkörerna? Enkätundersökning riktad till kyrkomusiker i Uppsala stift*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för musikvetenskap.
- Leesment Bergh, Mattias (2007). *Körsång i skolan – självklart eller inte? En undersökning i Malmös högstadieskolor*. Lund: Lunds universitet, Musikhögskolan i Malmö.
- Lindström, Dorota (2006). *Sjung, sjung för livet!: en studie av körsång som pedagogisk verksamhet och av deltagarnas upplevelse av hälsa och livskvalitet*. Luleå: Luleå tekniska universitet, Institutionen för konst, kommunikation och lärande.
- Lutteman, Elisabeth (2006). *MUSIKKLASS – ett pedagogiskt spänningsfält. En undersökning av lärarens syn på musikklassverksamhet, musikalisk kunskap och musikalitet*. Luleå: Luleå Tekniska Universitet, Musikhögskolan i Piteå.
- Malmö Höskola (www.mah.se/rostratt) (Elektronisk resurs).
- Marton, Ference (2000). The practice of learning. *Nordisk Pedagogik*, 20(4), 230–236.
- Marton, Ference & Booth, Shirley (2000). *Om lärande*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Neill, Sheri & Orman, Evelyn K. & Yarbrough Cornelia (2007). Time usage by choral directors prior to sight-singing adjudication. *Update: Applications of Research in Music Education*, 25(2), 27–35.

- Nielsen, Frede V. (ed.) (2002). *Nordisk musikkpedagogisk forskning*: årbok.6.
- Nyrnes, Aslaug (2007). Tone. Text. Research in music education and rhetoric. *Nordisk musikkpedagogisk forskning. Årbok. Nordic research in Music Education. Frede V. Nielsen, Sven-Erik Holgersen og Siw Graabræk Nielsen, Norges Musikkhøgskole (red.). NMH-publikasjoner. 9, 9–26.*
- Olsson, Bengt (2001). *Konferencerapport: Musikpædagogisk forskning og udvikling i Danmark. Musikpedagogisk forskning i relation till olika ämnestraditioner.*
- Olsson, Bengt (2002). Research as strategy for professionalisation. *I I. M. Hanken, S. G. Nielsen and M. Nerland, M. (red.). Research in and higher music education. A festschrift for Harald Jørgensen. (sid. 187–188). Oslo: NMH-Publikasjoner 2002:2.*
- Rolf, Bertil (1991). *Profession, tradition och tyst kunskap. En studie i Michael Polanyis teori om den professionella kunskapens tysta dimension.* Bokförlaget Nya Doxa AB.
- Ronner Larsson, Susanne (2008). *Markaryd Cantat. Ett körprojekt belyst ur ett sociokulturellt perspektiv.* Malmö: Lunds universitet, Musikhögskolan i Malmö.
- Ronner Larsson, Susanne (2010). *Individuell utveckling i grupp – sångundervisning tillsammans med och genom andra.* Malmö: Lunds universitet, Musikhögskolan i Malmö.
- Rudberg, Signe (2004). *Sång som en läkande lek. En studie av samband mellan sång och hälsa.* Luleå: Luleå tekniska universitet, Institutionen för hälsovetenskap i Boden, Musikhögskolan i Piteå.
- Sandberg Jurström, Ragnhild (2000). *Ledaren – pedagogen – konstnären. En studie av körledares uppfattningar och upplevelser av rollen som körledare.* Göteborg: Göteborgs universitet, Högskolan för scen och musik.
- Sandberg Jurström, Ragnhild (2001). *Sång i samspel. En studie av körsångares lärande i kör.* Göteborg: Göteborgs universitet, Högskolan för scen och musik.
- Sandberg Jurström, Ragnhild (2004, nr. 2). *Körledaren.* (Tidskrift).
- Sandberg Jurström, Ragnhild (2009). *Att ge form åt musikaliska gestaltningar. En socialsemiotisk studie av körledares multimodala kommunikation i kör.* Göteborg: Göteborgs universitet, Högskolan för scen och musik.
- Sandberg, Ralf (1996). *Musikundervisningens yttre villkor och inre liv – några variationer över ett läroplansteoretiskt tema.* Stockholm: HLS Förlag.
- Schön, Donald A. (1983). *The reflective practioner. How professionals think in action.* USA: Basic Books, Inc.
- Stamer, Rick A. (2006). Changes in choral student perceptions of the music contest experience. *Update: Applications of Research in Music Education, 25(1), 46–56.*
- Statistiska centralbyrån (2009). *Fritid 2006–2007. Levnadsförhållanden rapport 118.* www.scb.se (Elektronisk resurs).
- Strandberg, Leif (2006). *Vygotskij i praktiken. Bland plugghästar och fusklappar.* Stockholm: Norstedts Förlag.
- Stenbäck, Helena (2001). *LÄRANDE I KÖR. En studie av körsång i gymnasium och folkhögskola.* Luleå: Luleå Tekniska Högskola, Musikhögskolan i Piteå.

- Sundin, Bertil (red.) (1994). *Den konstnärliga pedagogen och den pedagogiska konstnären*. Malmö: Lunds universitet, Musikhögskolan i Malmö.
- Svensson, Lennart (2002). *Interaktiv forskning – för utveckling av teori och praktik*. http://ebib.sub.su.se/aio/2002/aio2002_07.pdf (Elektronisk resurs).
- Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Säljö, Roger (2001). The individual in social practices. *Nordisk Pedagogik*, 21(2), 108–116.
- Säljö, Roger (2005). *Lärande och kulturella redskap. Om lärprocesser och det kollektiva minnet*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Tunving, Katarina (2005). *Kördirigenters tankar om ledarrollen, auktoriteten och mötet i musiken*. Stockholm: Stockholms universitet, Psykologiska institutionen,
- Törnquist, Els-Mari (2000). *Skapande föreställning. Elevers uppfattningar av arbetet i ett musikalprojekt*. Malmö: Lunds universitet, Musikhögskolan i Malmö.
- Varköy, Övind (2007, våren). Instrumentalism in the field of music education: Are we all humanists? *I: Philosophy of Music Education Review*. 15(1), 37–52.
- Varköy, Övind (2007). Pengene eller livet! Dannelsesteoretiske perspektiver på musikkpedagogisk masterutdannelse. *I Nordisk Musikkpedagogisk Forskning. Årbok 9*, 95–120.
- von Wright, Moira (2000). *Vad eller vem. En pedagogisk rekonstruktion av G H Meads teori om människors intersubjektivitet*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Vygotskij, Lev S. (1934/1999). *Tänkande och språk*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Vygotskij, Lev S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. (M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, & E. Souberman, red.). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Vygotskij, Lev S. (1995). *Fantasi och kreativitet*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Welch, Graham, Evangelos Hemonides, Jo Saunders & Ioulia Papageorgi. (2010). *Researching the impact of the national singing programme 'Sing up' in England: Main findings from the first three years (2007–2010). Children's singing development, self-concept and sense of social inclusion*. London: International Music Education Research Centre. www.imerc.org (Elektronisk resurs). www.singup.org (Elektronisk resurs).
- Wertsch, James (1985). *Vygotskij and the social formation of mind*. USA: Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England.
- Wiklund, Ulla (1996). *Portföljen – en modell för utvärdering av musikutbildning*. Stockholm: KMH Förlaget, Kungliga Musikhögskolan.
- Wong, Paulina W. Y. (2008, July). *Moving towards a comprehensive model of choral director training development in the Hong Kong context*. Department of Creative Arts and Physical Education, Hong Kong Institute of Education. Paper presented at the 17th International Seminar of Music Schools and Education Commission, Roma, Italy.
- Zadig, Sverker (2011). *Vi sjunger så bra tillsammans: Om medvetet eller omedvetet samarbete mellan körsångare samt om formella och informella ledare i körstämman*. Örebro: Örebro universitet, Musikhögskolan.

- Åkerström, Per (2006). »*Utan rödvin och körsång är livet inte värt att leva!*«. *Kören i människan*.
Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för kultur och kommunikation/IKK.
- Ödman, Per-Johan (1995). Hermeneutik som grund för musikpedagogisk forskning 55. I: *Nordisk
Musikpedagogisk Forskning*. 1995. Oslo: Norges musikhøgskole. H. Jørgensen og I. M. Hanken (red.).
NMH-publikasjoner 1995:2.
- Ödman, Per-Johan (2007). *Tolkning, förståelse, vetande: hermeneutik i teori och praktik, [andra
omarbetade upplagan]*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Datum:

1) Hur börjar lektionen?

2) Hur slutar lektionen?

3) Vad tänker jag var bra med dagens lektion?

4) Vad kan jag förändra/förbättra till nästa lektion?

5) Övriga tankar:

/Pia
pia.bygdeus@lnu.se